

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

De vier seizoenen van de Poptahof: ontmoetingen in de publieke ruimte

van Eijk, G.

Publication date

2010

Document Version

Final published version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

van Eijk, G. (2010). *De vier seizoenen van de Poptahof: ontmoetingen in de publieke ruimte*. SEV. http://www.sev.nl/publicaties/publicatie.asp?code_pblc=1017

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

De vier seizoenen van de Poppenhof

Ontmoetingen in de publieke ruimte

Auteur: Gwen van Eijk (Urban Studies, Universiteit van Amsterdam)

Rotterdam, november 2010

Dit is een publicatie van de SEV.

U kunt SEV-publicaties downloaden op www.sev.nl

SEV
Postbus 1878
3000 BW Rotterdam
Telefoon 010 - 282 50 50
sev@sev.nl

De SEV ontwikkelt innovatieve oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken op het gebied van wonen. Wij zijn onafhankelijk, maar kunnen niet zonder initiatiefrijke netwerkpartners. Samen met hen beproeven we ideeën voor innovaties in de praktijk.

WOORD VOORAF

Over het onderwerp publieke ruimte is de laatste jaren veel geschreven. Onder meer in relatie tot meer bewegen en kindvriendelijke wijken, tot wijk economie, programmering en vooral in relatie tot ontmoeten. Die aandacht gold in het bijzonder stedelijke settings waar blijkt dat heel veel groepen met de rug naar elkaar toestaan en dat publieke ruimten eenzijdig door groepen geclaimd en gebruikt worden. Een van de onderzoekers die op dit fenomeen wees, was Talja Blokland, nu werkzaam aan de Humboldt Universiteit in Berlijn als hoogleraar stadssociologie. Zij introduceerde het begrip 'publieke familiariteit' in Nederland. Daarmee wil ze zeggen dat het belangrijk is dat verschillende groepen elkaar niet uit het oog verliezen, elkaar op straat en in publieke ruimten op een vanzelfsprekende wijze kunnen tegenkomen en zo ook elkaars gedrag leren inschatten en begrijpen. Het belang van publieke familiariteit is dat het gevoelens van vervreemding en anonimiteit opheft en voorwaarden schept voor verdere contacten. Daarvoor zijn publieke ruimten nodig waar verschillende groepen graag komen.

In de Delftse buurt Poptahof is de laatste jaren hard gewerkt om dergelijke publieke ruimten te realiseren. De Poptahof is een in de jaren zestig gebouwde buurt ten zuidwesten van het centrum van Delft. De wijk wordt al enige tijd integraal vernieuwd. Niet alleen de gebouwde omgeving ondergaat een ingrijpende metamorfose, ook de daar aanwezige publieke ruimten. Daarnaast loopt er een programma met activiteiten op sociaal-economisch en kunst- en cultuurgebied.

Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting (SEV) was in het kader van haar Experimenten Programma Publieke Ruimten op zoek naar pilot-partners in de vroegnaoorlogse woningvoorraad. Vooral vanuit de overtuiging dat daar een overdaad aan ruimte is, waar men in heel veel situaties niet goed raad mee weet. Via Woonbron Delft kwam de SEV in contact met de ambitieuze Projectorganisatie Poptahof onder leiding van Mireille Wiegman. Interessant detail was dat in Poptahof criminologe en stadssociologe Gwen van Eijk bleek te wonen, die op dat moment een dissertatie aan het afronden was over buurten en contacten had bij de eerder genoemde Talja Blokland. Dat was een schot voor open doel.

Het is dan ook Gwen van Eijk, toen werkzaam bij Onderzoeksinstituut OTB en sinds februari 2010 verbonden aan de Universiteit van Amsterdam, die het onderzoek De vier seizoenen van de Poptahof enthousiast op zich nam. Het onderzoek is om verschillende redenen bijzonder. Als gezegd: er is de laatste jaren veel geschreven over publieke ruimten, maar ze zijn maar sporadisch empirisch onderzocht. Een aantal publieke ruimten van de Poptahof is gedurende vier seizoenen geobserveerd, niet alleen door de onderzoekers, maar ook door professionals die werkzaam zijn in het gebied. Op deze wijze is de studie geïntegreerd in het proces van vernieuwing en heeft deze studie er ook toe bijgedragen dat betrokken professionals zich de publieke ruimten en de bewoners van de Poptahof eigen hebben gemaakt en intens hebben beleefd.

Vier seizoenen is er geobserveerd. Niet alleen bij fraai lenteweer, maar ook bij sneeuw, regen en zomerse hitte. Het resultaat is een hoogst originele studie, juist ook omdat in deze studie observaties gekoppeld zijn aan de

kernwaarden- en leefstijlenbenadering (gebiedsmarketing) van de Projectorganisatie Poptahof. Er is veel gezien, er is veel met betrokkenen over de observaties gediscussieerd en daardoor is er heel veel geleerd. Met deze lessen kan niet alleen de Projectorganisatie Poptahof zijn voordeel doen, maar ook tal van andere partijen die op andere plaatsen in Nederland worstelen met de vraag hoe publieke ruimten optimaal te laten functioneren.

Tot slot. Publieke ruimten worden gemaakt en als ze af zijn, worden ze losgelaten. Ze moeten het dan maar zelf uitzoeken. Vaak blijkt al in de eerste fase dat aanpassingen nodig zijn. Dat legt dit observatieonderzoek ook bloot. Eigenlijk zouden publieke ruimten permanent geobserveerd moeten worden door betrokken professionals zodat op tijd kleine noodzakelijke aanpassingen uitgevoerd kunnen worden. De Projectorganisatie Poptahof pakt die handschoen gedreven op. Dat is een van de lessen van dit observatieonderzoek: een publieke ruimte is nooit af.

Radboud Engbersen, programmaregisseur SEV

Mireille Wiegman, projectleider Projectorganisatie Poptahof

LEESWIJZER

Wetenschappelijke onderzoeksverslagen worden in de regel nooit van de eerste pagina tot de laatste pagina gelezen. Onderhavig onderzoeksverslag is zo'n wetenschappelijke studie. De lezer bekijkt de samenvatting en de conclusies en laat heel veel ongelezen. Bijgaande leeswijzer is een poging om de lezer toch te verleiden afzonderlijke hoofdstukken door te nemen.

Het onderzoeksverslag De vier seizoenen van de Poptahof bestaat, naast een aantal introducerende hoofdstukken en een concluderend hoofdstuk met aanbevelingen, uit een vijftal deelstudies. Deze afzonderlijke deelstudies zijn voor verschillende geïnteresseerden relevant.

Hoofdstuk 3 over Leefdek Akropolishof levert inzichten op voor al die partijen die nadenken over het aanbrengen van scheidingen tussen publieke en collectieve ruimten (dit laatste wordt ook wel parochialisering genoemd).

Hoofdstuk 4 over de Papsouweselaan is een kleine wijkeconomische studie op zich, relevant voor al die partijen die proberen winkelstrips en –winkelcentra in vroegnaarlogse wijken economisch vitaal en sociaal levend te maken.

Hoofdstuk 5 over het Poptapark is een verhelderende, concrete casestudie naar de abstractie publieke familiariteit. Het is de meest sociabele plek in de Poptahof. Hier spelen kinderen met elkaar, ongeacht afkomst en kleur, hier geniet men van elkaars aanwezigheid, hier observeert men elkaar en hier wordt ook de kunst van het leven en laten leven beoefend.

Hoofdstuk 6 over Groene strook Noord. Dit is eigenlijk een casestudy van een plek zonder identiteit. De plek zit tussen 'een rustige plek' en een 'mooi groen fietspad' in. In die zin staat deze plek voor al die plekken op talloze andere locaties die aan hetzelfde euvel lijden.

Hoofdstuk 7 over de nieuwe speeltuin in het Poptapark is interessant voor iedereen die zich bezig houdt met het buiten spelen van kinderen. Opmerkelijk is de conclusie dat kinderen er nauwelijks gebruik van maken. Hier laat zich het belang zien van observatieonderzoek. De vraag of de plek niet beter een andere bestemming kan krijgen, is hier op zijn plaats.

De lezer die de moeite neemt om alle hoofdstukken zorgvuldig te lezen, wordt beloond. Want al lezend komt de Poptahof gedurende vier seizoenen met zijn verschillende publieke ruimten tot leven, met zijn vele soorten bewoners, ondernemers, passanten en bezoekers. Bovendien zal de lezer gaandeweg ook tal van observaties, saillante details, ideeën, conclusies en lessen tegenkomen die hem of haar op het spoor zetten om meer trefzeker de publieke ruimten die (nog) niet goed functioneren in eigen buurt of werkgebied aan te pakken.

INHOUDSOPGAVE

Het onderzoek in zeven vragen en antwoorden	9
1. Inleiding	13
1.1 Aanleiding: vernieuwing en publieke ruimten	13
1.2 Doel van het onderzoek	14
1.3 Onderzoeksvragen	15
1.4 Uitvoering: professionals als co-onderzoekers	15
2. Wat zijn succesvolle publieke ruimten?	21
2.1 Uitgangspunt: ontmoetingen in de publieke ruimte	21
2.2 Vier kernkwaliteiten en indicatoren	22
3. Wonen: leefdek Akropolishof	29
3.1 Inleiding	29
3.2 Gebruik	30
3.3 Toegankelijkheid	32
3.4 Comfort	33
3.5 Sociabiliteit	34
3.6 Kernwaarden	37
3.7 Focus: eerste ervaringen van de eerste kopers	38
3.8 Conclusie	40
4. Winkelen: Papsouwselaan	43
4.1 Inleiding	43
4.2 Gebruik	44
4.3 Toegankelijkheid	48
4.4 Comfort	49
4.5 Sociabiliteit	51
4.6 Kernwaarden	53
4.7 Conclusie	54
5. Poptapark	57
5.1 Inleiding	57
5.2 Gebruik	58
5.3 Toegankelijkheid	63
5.4 Comfort	64
5.5 Sociabiliteit	67
5.6 Kernwaarden	70
5.7 Conclusie	71
6. Recreëren II: Groene strook Noord	73
6.1 Inleiding	73
6.2 Gebruik	73

6.3	Toegankelijkheid	76
6.4	Comfort	76
6.5	Sociabiliteit	78
6.6	Kernwaarden.....	79
6.7	Conclusie	80
7.	Recreëren III: speeltuin.....	81
7.1	Inleiding.....	81
7.2	Gebruik.....	81
7.3	Kernwaarden.....	83
7.4	Conclusies.....	83
8.	Conclusies en aanbevelingen	85
8.1	Een variatie aan plekken.....	86
8.2	Conclusies en aanbevelingen per locatie.....	87
8.3	De Poptahof-identiteit in kernwaarden: herkenning en concretisering.....	94
8.4	De Poptahof-identiteit in leefstijlen: rode en gele invullingen.....	96
8.5	Professionals als co-onderzoekers: lessen en resultaten.....	100
Bijlage A:	Literatuurverwijzingen	103
Bijlage B:	Toelichting op de kernwaarden- en leefstijlenbenadering.....	105
Bijlage C:	Lijst van geïnterviewde bewoners (geanonimiseerd) en professionals	107
Bijlage D:	Lijst van professionals die hebben deelgenomen als co-onderzoekers (observaties en mini-interviews).....	109
Colofon	110

HET ONDERZOEK IN ZEVEN VRAGEN EN ANTWOORDEN

1. Waarom dit onderzoek?

De *vernieuwing* van de buurt de Poptahof (Delft) is in volle gang. In de integrale aanpak van de Projectorganisatie Poptahof (samenwerkingsverband Woonbron Delft en gemeente Delft) spelen de publieke ruimten in de buurt een belangrijke rol. Een aantal publieke ruimten zijn al vernieuwd, zoals het centraal gelegen Poptapark en de Groene strook Noord. Andere publieke ruimten worden nog vernieuwd, zoals het winkelgebied aan de Papsouwse laan. In december 2009 zijn de eerste vernieuwde woningen (de Akropolishof) opgeleverd met een semi-publieke ruimte: het leefdek. Dit onderzoek brengt het *gebruik* van publieke ruimten in kaart en de wensen en ervaringen van oude en nieuwe bewoners. Uitgangspunt is de vraag hoe publieke ruimten *ontmoetingen* over scheidslijnen van etniciteit, leeftijd en leefstijl heen mogelijk maken – belangrijk in een gemengde buurt als de Poptahof. Ook adviseren we over *inrichting* en *programmering* in aansluiting op de Poptahof-identiteit, uitgedrukt in zes kernwaarden en twee leefstijlen.

2. Wat heb ik als professional aan het onderzoek?

Naast inzicht in de publieke ruimten van de Poptahof en concrete aanknopingspunten voor verbeteringen, is het onderzoek interessant en relevant voor een bredere groep professionals die zich bezighoudt met stedelijke vernieuwing en publieke ruimten, vooral in sociaaleconomisch en etnisch gemengde buurten.

1. Het onderzoek gaat in op de kenmerken van *succesvolle publieke ruimten*, met als uitgangspunt het mogelijk maken van ontmoetingen.
2. Het biedt inzicht in de dynamiek van *verschillende soorten publieke ruimten*: een multifunctioneel park, een speeltuin, een winkelstraat, een groenstrook en een semi-publiek leefdek.
3. De bevindingen zijn relevant voor professionals die werken met *kernwaarden en leefstijlen* als instrumenten in het vernieuwingsproces.
4. Bovendien laat het onderzoek zien hoe *professionals als co-onderzoekers* zelf bij het onderzoek betrokken kunnen worden en hoe zo een link tussen praktijk en onderzoek gelegd kan worden.

3. Professionals als co-onderzoekers: wat houdt dat in en wat levert het op?

Ruim twintig Poptahof-professionals hebben een rol gespeeld in de gegevensverzameling voor het onderzoek. Zij hebben *geobserveerd* en *geïnterviewd*. Gedurende vier seizoenen hebben zij elk seizoen een aantal weken lang een specifieke publieke ruimte geobserveerd, notities gemaakt over wat zij daar zagen gebeuren en nagedacht over in hoeverre en hoe de kernwaarden daar concreet vorm krijgen. Verder hebben ze samen met de onderzoeker mini-interviews op locatie afgenomen. Dat houdt in dat ze korte (vraag)gesprekjes aanknoopten met de mensen die op dat moment aanwezig waren in de publieke ruimte. Op deze manier bracht het onderzoek de professionals op een nieuwe manier in *contact met de buurt en haar bewoners* en ondervonden zij aan den lijve het belang van het 'in de buurt zijn' voor hun dagelijkse werkzaamheden. Ten slotte dachten de professionals tijdens een serie bijeenkomsten mee over de bevindingen en *aanbevelingen*. Hoewel het moeilijk bleek tijd vrij te maken voor de observaties, zijn de Poptahof-professionals positief over hun rol als co-onderzoeker. Vooral de *mini-interviews op locatie* hebben veel opgeleverd en de professionals gaan hiermee

dan ook verder in de toekomst. (Daarnaast hebben de onderzoekers met dertig oude en nieuwe bewoners gesproken (tijdens een buurtwandeling) over de publieke ruimten en hun ervaringen en wensen.)

4. Wat zijn dan succesvolle publieke ruimten?

Het onderzoek is geïnspireerd door onderzoek van de Amerikaanse socioloog William H. Whyte en het *Project for Public Spaces* (PPS) dat werkt in de geest van zijn gedachten. Op basis van honderden onderzoeken naar publieke ruimten over de hele wereld kwam het PPS tot vier kernkwaliteiten die een publieke ruimte succesvol maken:

1. *Gebruik* (voorzieningen, activiteiten).
2. *Toegankelijkheid* (infrastructuur, obstakels).
3. *Comfort* (schoon, heel & veilig, imago).
4. *Sociabiliteit* (ontmoetingen).

In het onderzoek hebben we de publieke ruimten in de Poptahof langs de lat van deze vier kwaliteiten gelegd. We hebben vooral gekeken naar in hoeverre de verschillende plekken succesvol zijn in het faciliteren van *sterke en lichte ontmoetingen*. Met ontmoeten in *sterke vorm* bedoelen we het aangaan en onderhouden van persoonlijke relaties, met ontmoeten in *lichte vorm* bedoelen we observeren, herkennen en accepteren, als manier om mensen die 'anders' zijn te ontmoeten.

5. En, zijn de publieke ruimten in de Poptahof succesvol?

De publieke ruimten zijn in verschillende mate en op verschillende manieren succesvol in het mogelijk maken van ontmoetingen. Het *semi-publieke leefdek* (hoofdstuk 3) wordt door zowel volwassenen als kinderen goed gebruikt en functioneert als besloten ontmoetingsplek voor bewoners. Door het besloten karakter voelen zij zich verantwoordelijk voor het reilen en zeilen en oefenen zij sociale controle uit. Ze letten op vreemden en houden een oogje op de spelende kinderen. Het besloten karakter en de sociale controle dragen bij aan het comfort.

De *winkelstraat aan de Papsouwse laan* (hoofdstuk 4) maakt vooral ontmoeten in lichte vorm mogelijk. Door het open karakter en de mix aan winkels trekt het een constante stroom van mensen en een zeer gemengd – naar leeftijd en etnische achtergrond – publiek. Door het gedeeld gebruik ontmoeten mensen elkaar vluchtig: soms een groet of een praatje tussen bekenden, maar vaak niet meer dan een observatie. Zulke vluchtige interacties lijken onbelangrijk maar zijn dan niet. Lichte ontmoetingen kunnen wat sociologe Talja Blokland noemt "publieke familiariteit" genereren: door vluchtige maar herhaalde ontmoetingen worden anderen "bekende vreemden" en dat kan bijdragen aan een gevoel van thuis zijn en veiligheid.

Het centraal gelegen en nieuwe aangelegde *Poptapark* (hoofdstuk 5) maakt ontmoeten in lichte en sterke vorm mogelijk. Het doorkruisende fiets- en wandelpad trekt een stroom passanten, terwijl de speeltuin, de flexplekken en de groene heuvel, vooral met mooi weer, verblijvers trekken. Mensen ontmoeten daar vrienden, familieleden en burens, bijvoorbeeld terwijl ze op hun kinderen letten of om een bordspel te spelen. Tegelijk is er een hoog gehalte van leven en laten leven: interacties blijven vaak beperkt tot de eigen sociale kring. Maar ondertussen delen zij het park en dat biedt mogelijkheden voor lichte ontmoetingen en publieke familiariteit. Het Poptapark is dus een bijzonder sociabele plek.

De *Groene strook Noord* (hoofdstuk 6), ten slotte, heeft geen duidelijke rol in het mogelijk maken van ontmoetingen. Het functioneert vooral als doorgangsroute en blijkt ook geen plek te zijn waar veel mensen samen naar toe gaan of afspreken. In vergelijking met de andere publieke ruimten heeft deze plek wel degelijk toegevoegde waarde omdat het natuur biedt: de bewoners die er graag komen, komen er om te vissen, eendjes te voeren of te genieten van de mooie bomen.

6. Valt er ook nog iets te verbeteren?

Wat betreft *comfort* zijn er in alle publieke ruimten aandachtspunten. Het leefdek vraagt om onderhoud aan vloer en verlichting. Vanwege het halfopen karakter is ook de balans tussen de *open toegang* enerzijds en *beheer en privacy* anderzijds een aandachtspunt. Omdat bewoners verantwoordelijk zijn voor het onderhoud willen ze slijtage en vernieling door niet-bewoners tegengaan. Anderen waren niet bedacht op het relatieve gebrek aan privacy dat het wonen aan een leefdek met zich meebrengt. Er moeten dus goede afspraken gemaakt worden over toegang, beheer en onderhoud.

Het onderhoud vraagt ook aandacht in het winkelgebied aan de Papsouwselaan, waar de *inrichting* wat verouderd is. Bovendien, wat de één levendig en interessant vindt, vindt de ander overlast en "niet voor ons" (etnische winkels). De *kwaliteit van de winkels* is dan ook een aandachtspunt. Om het oordeel van twijfelend publiek positief te laten uitvallen, zou een markt of regelmatige kleinere activiteiten kunnen helpen om ze kennis te laten maken met onbekende winkels en exotische producten.

In het Poptapark is ook het onderhoud en beheer een aandachtspunt. Met het inzetten van twee herkenbare en aanspreekbare *parkbeheerders* is een goede stap gezet. Het is belangrijk om duidelijke afspraken te maken over wat wel en niet mag, zodat de parkbeheerders consequent kunnen optreden als dat nodig is. Verder zou er nagedacht kunnen worden over een *verbinding* tussen het Poptapark en de Groene strook Noord, twee relatief kleine groenplekken, zodat de plekken meer als park aanvoelen. Zo kan ook een logische route ontstaan naar de noordkant zodat mensen de Groene strook weten te vinden. Een bord in het Poptapark zou, naast de afspraken, als nieuwspunt en wegwijzer kunnen fungeren.

7. Tot slot, hoe krijgen de kernwaarden en leefstijlen vorm in de publieke ruimten?

De zes *kernwaarden* zijn gedeeltelijk terug te zien in hoe de publieke ruimten functioneren. Soms worden de kernwaarden negatief uitgedrukt en die observaties bieden aanknopingspunten voor verbeteringen. Hoofdstuk 8 van het rapport vat één en ander overzichtelijk samen in een tabel.

Bij de Poptahof-identiteit horen bewoners met *rode en gele leefstijlen* (labels van SmartAgent). Gebruik van de publieke ruimten is voor deze bewoners verschillend op een aantal punten. Bijvoorbeeld, mensen met een gele leefstijl zullen publieke ruimten meer gebruiken voor *sterke ontmoetingen* (persoonlijke relaties), terwijl mensen met een rode leefstijl de ruimten meer gebruiken voor *lichte ontmoetingen* (observeren). Voor de eerste categorie is het belangrijker dan voorzieningen en de programmering iets te *doen* te bieden, terwijl het voor de laatste categorie belangrijker is dat er iets te *zien* is. Voor beide groepen is comfort belangrijk, maar de categorieën krijgen op een andere manier informatie over de mate van comfort. Doordat mensen met gele leefstijlen vaker meer tijd doorbrengen in de publieke ruimten, *ervaren* zij het comfort van een publieke ruimte

aan den lijve. Mensen met rode leefstijlen brengen vaker kortere tijd door op een plek en lezen het comfort vooral af aan de *fysieke staat*: is het schoon en heel? Ten slotte is het voor mensen die minder (lang) in de publieke ruimten verblijven (rood) belangrijk dat deze plekken makkelijk *toegankelijk* zijn, terwijl voor mensen die de publieke ruimten gebruiken om samen te komen en af te spreken belangrijk is dat de ruimte voldoende comfortabele *zitplekken* biedt.

1. INLEIDING

1.1 Aanleiding: vernieuwing en publieke ruimten

De Poptahof wordt vernieuwd. De buurt Poptahof maakt deel uit van de wijk Voorhof en ligt vlakbij het historisch centrum van Delft. In de toekomst komt Poptahof letterlijk in het verlengde van het centrum te liggen.¹ De vernieuwing heeft tot doel de buurt te transformeren tot een levendige, stedelijke buurt met een sterkere relatie met Delft. Het vernieuwingsproces is in 2003 gestart en loopt nog tot 2017.

De herstructurering is gericht op het keren van een aantal bedreigingen: de eenzijdig samengestelde woningvoorraad, de positie aan de onderkant van de woningmarkt, de verslechterde leefbaarheid en reputatie, en de verouderde buitenruimten. Na de herstructurering zal nog 60 procent van de woningvoorraad bestaan uit sociale huur/koop (Te Woon), ten opzichte van oorspronkelijk bijna 100 procent sociale huur. De Projectorganisatie Poptahof² streeft een integrale aanpak na. Dat houdt in dat fysieke ingrepen uitdrukkelijk worden verbonden met sociale, economische en culturele interventies. Een succesvolle integrale aanpak vereist inzicht in de (toekomstige) bewoners van de buurt: wie zijn zij, wat doen ze in hun dagelijks leven, en hoe spelen de buurt en de publieke ruimten daarin een rol?

In de integrale aanpak hebben de publieke ruimten een belangrijke plaats. Begin 2008 is het centrale Poptapark opgeleverd en de groenstrook ingeklemd tussen Poptahof Noord en Westlandseweg is opnieuw ingericht als Groene strook Noord. In de nabije toekomst worden de winkelgebieden aan de Papsouwselaan (velden 4 en 8) getransformeerd tot Health Care Centre en permanente Wereldmarkt. Met de oplevering van de Akropolishof (woonplan Purper; voorheen de Grutto) in december 2009 is ook de eerste semi-publieke ruimte ontstaan: het leefdek.

Uitgangspunt voor de herstructurering is de identiteit van de Poptahof, uitgedrukt in zes kernwaarden en twee leefstijlen.³ De Holland Branding Group heeft in 2005 een onderzoek uitgevoerd naar de identiteit van de Poptahof. Op basis van interviewsessies met bewoners en professionals zijn zij tot de volgende zes kernwaarden gekomen die de identiteit van de Poptahof beschrijven: *diaspora*, *ruimdenkendheid*, *betrokkenheid*, *variatie*, *hof* en *waakzaamheid*. Op basis hiervan heeft SmartAgent Company een analyse uitgevoerd naar kansrijke doelgroepen en hun woonwensen. Daaruit is naar voren gekomen dat de identiteit het best aansluit bij de woonmilieus 'Samen Leven' en 'De Buurt', welke corresponderen met de leefstijlen *rood* en *geel*.

¹ Momenteel wordt gewerkt aan een ondergrondse spoortunnel die de fysieke scheiding tussen centrum en Voorhof/Poptahof opheft.

² De Projectorganisatie Poptahof is een samenwerkingsverband tussen de Gemeente Delft en Woonbron Delft en leidt, stuurt en bewaakt het vernieuwingsproces in de Poptahof.

³ Zie voor een uitgebreide beschrijving van de kernwaarden- en leefstijlenbenadering Bijlage B.

Dit rapport geeft inzicht in het gebruik en de ervaringen en wensen van bewoners met betrekking tot de openbare buitenruimten. Wie maken wanneer gebruik van welke publieke ruimten? Hoe ervaren en waarderen verblijvers en passanten deze plekken? Hoe spelen de publieke ruimten een rol in de dagelijks activiteiten, waaronder het sociale leven en gebruik van voorzieningen? Wat kan er worden verbeterd?

Daarnaast adviseren we de Projectorganisatie Poptahof over de inrichting en programmering van de publieke ruimten, zodat de ruimten aansluiten bij de identiteit van de Poptahof. We besteden daarom specifiek aandacht aan de manier waarop de publieke ruimten de zes kernwaarden uitdragen en hoe de publieke ruimten aantrekkelijk zijn voor mensen met rode en gele leefstijlen en aansluiten bij hun wensen en behoeften.

In het onderzoek zijn zowel plekken meegenomen die al zijn vernieuwd (Poptapark, Groene strook Noord, leefdek) als plekken die nog zullen worden vernieuwd (Papsouwselaan, speeltuin). Enerzijds geeft dit onderzoek dus inzicht in de mate waarin de vernieuwing is geslaagd en waar nog aanpassingen gedaan kunnen worden. Anderzijds geeft het inzicht in de aspecten die van belang zijn bij toekomstige ontwikkelingen (de ontwikkeling van de Papsouwselaan, leefdekken in nog te renoveren en/of nieuw te bouwen wooncomplexen).

Het onderzoek is uitgevoerd in het kader van het experimentprogramma Publieke Ruimten (2009-2012) van de Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting (SEV). Het onderzoek is geleid en uitgevoerd door stadssociologe en criminologe Gwen van Eijk.⁴ Jody Milder heeft veertien diepte-interviews met bewoners afgenomen.⁵ Radboud Engbersen en Hanneke Schreuders (SEV) hebben een ondersteunende rol gehad in de uitvoering van het onderzoek en een belangrijke rol gespeeld in de totstandkoming van de publicaties en het organiseren van de expertmeeting (10 november 2010).

1.2 Doel van het onderzoek

Het doel van het onderzoek is als volgt:

1. In kaart brengen van het gebruik van de publieke ruimten.
2. Adviseren over de inrichting en programmering van de publieke ruimte in aansluiting op de geformuleerde Poptahof-identiteit uitgedrukt in zes kernwaarden, en zo ook invulling geven aan de kernwaarden.
3. Adviseren over de inrichting en programmering van de publieke ruimte in aansluiting op de geformuleerde Poptahof-identiteit uitgedrukt in de twee leefstijlen (rood en geel) van (toekomstige) bewoners.
4. Betrekken van de professionals bij het onderzoek op zodanige wijze dat de zij de bevindingen en aanbevelingen gemakkelijke kunnen integreren in hun dagelijkse werkzaamheden en de waarde van het 'in de buurt zijn' onderkennen.

In het bijzonder kijken we naar de toekomstige ontwikkeling van het winkelgebied aan de Papsouwselaan (velden 4 en 8).

⁴ Tot 1 februari 2010 verbonden aan de afdeling Stedelijke Vernieuwing en Wonen, Onderzoeksinstituut OTB, TU Delft; vanaf 1 februari 2010 verbonden aan onderzoekszwaartepunt Urban Studies, Universiteit van Amsterdam.

⁵ Tot 1 juli 2010 junior onderzoeker verbonden aan Onderzoeksinstituut OTB, TU Delft.

1.3 Onderzoeksvragen

Uitgangspunt in dit onderzoek is de vraag:

In hoeverre en hoe bieden de publieke ruimten in de Poptahof mogelijkheden voor bewoners om elkaar te "ontmoeten"?

Ontmoeten kan op verschillende manieren. Ontmoeten in sterke vorm gaat om het aangaan en onderhouden van persoonlijke relaties en sociale netwerken met familieleden, vrienden, burens en kennissen. Ontmoeten in lichte vorm gaat over ontmoeting door observeren, herkennen en accepteren van anderen die gelijktijdig gebruik maken van de publieke ruimten. Kernwoorden hierbij zijn: delen, tolerantie, nieuwsgierigheid, leven & laten leven. (Zie verder hoofdstuk 2 over ontmoeten als uitgangspunt.)

Uit het doel van het onderzoek vloeien de volgende onderzoeksvragen voort:

1. Welke categorieën bewoners *gebruiken* wanneer welke openbare buitenruimten? In hoeverre is sprake van *toe-eigening* van bepaalde publieke ruimten door bepaalde groepen?
2. In hoeverre wordt ontmoeten gestimuleerd dan wel verhinderd door de *fysieke* inrichting: is er voldoende doorstroom en zijn er voldoende en gemengde voorzieningen die een gemengd volk aantrekken? Kunnen mensen elkaar ontmoeten tijdens de dagelijkse bezigheden of moeten ze er extra moeite voor doen? Zijn de ruimten prettige verblijfsplekken?
3. In hoeverre wordt ontmoeten gestimuleerd dan wel verhinderd door de *programming* van de ruimten? Trekken activiteiten en winkels een divers en gewenst publiek? In hoeverre trekt de programming van de Poptahof specifieke groepen terwijl andere groepen thuisblijven?
4. In hoeverre bieden de publieke ruimten mogelijkheden om te ontmoeten vanuit rode en gele oriëntatie: observeren (rood) en herkennen en contact leggen (geel)?

1.4 Uitvoering: professionals als co-onderzoekers

Op initiatief van de Projectorganisatie Poptahof zijn de professionals actief bij het onderzoek betrokken: zij hebben als co-onderzoekers een deel van de gegevens verzameld en meegedacht over de invulling van het onderzoek en de aanbevelingen. Vanuit hun specialiteit beschikken zij over kennis over de buurt en haar bewoners. Anderzijds zijn zij er bij gebaat om met bewoners in contact te komen en vanuit een nieuw perspectief te kijken naar de buurt, haar bewoners en de publieke ruimten. De deelname van de professionals sluit ook aan bij het idee dat de professionals werken in de geest van de kernwaarden. Ten slotte hoopten we zo de link tussen onderzoek en praktijk gemakkelijker te kunnen leggen.

In totaal zijn ongeveer dertig professionals betrokken bij het onderzoek (waarvan sommigen niet gedurende het hele traject). Zij werken op het gebied van projectmanagement, beheer buitenruimten, opbouwwerk, complexbeheer, bewonersparticipatie en communicatie. Ze zijn werkzaam bij de Projectorganisatie Poptahof, Woonbron Delft, de Gemeente Delft en Breed Welzijn Delft.

Van deze groep hebben 23 professionals meegedaan als co-onderzoekers: zij hebben geobserveerd, geïnterviewd en in verschillende stadia van het onderzoek meegedacht (zie Bijlage D voor een lijst). Anderen hebben tijdens bijeenkomsten meegedacht over de bevindingen en aanbevelingen.

Onderzoekslocaties:

- 1 Leefdek Akropolishof
- 2 Winkelstraat Papsouwselaan
- 3 Poptapark
- 4 Groene strook Noord

Op basis van gesprekken met de professionals bij aanvang van het onderzoek en tijdens de eerste evaluatie zijn de volgende locaties geselecteerd:

- Poptapark (reeds vernieuwd, opgeleverd begin 2008).
- Groene strook Noord (reeds vernieuwd, opgeleverd begin 2008).
- Winkelstrips aan de Papsouwselaan (nog te vernieuwen).
- Leefdek Akropolishof (reeds vernieuwd, opgeleverd eind 2009).
- Speeltuin 'veld 2' (nog te vernieuwen).

Bij aanvang van het onderzoek is de uitvoering niet al in details vastgelegd maar hebben we ruimte gelaten om onze koers af te stemmen op nieuw opgedane ervaringen en kennis en nieuwe vragen. Gedurende het onderzoek zijn de professionals en onderzoekers meerdere malen bij elkaar gekomen om te evalueren en inventariseren hoe we verder zouden gaan. Dat betekent bijvoorbeeld dat we in de loop van het onderzoek locaties hebben vervangen door andere locaties en dat een van de series mini-interviews niet op locatie heeft plaatsgevonden maar met bewoners van het zorg- en wooncentrum Delfshove.

Tabel 1.1: Overzicht onderzoeksmethoden per seizoen

Seizoen	Herfst	Winter	Lente	Zomer
Observaties (professionals en studenten)	Veld 4 Poptapark Veld 8 Groene strook Noord	Veld 4 Poptapark Leefdek Speeltuyn	Veld 4 Poptapark Leefdek Speeltuyn	Veld 4 Poptapark Leefdek Groene strook Noord
Observatieperiode	November	Februari	April-mei	Juli
Mini-interviews op locatie (Gwen en professionals)			Veld 4 Poptapark	Leefdek Delfshove
Participerende observatie tijdens activiteiten (Gwen)	Burendag	Winterfeest	Interculturele Wijkmarkt	Jazz (2009)
Buurtwandelingen professionals (Gwen)	X			X
Buurtwandelingen bewoners (Jody en Gwen)			X	X

Omdat het gebruik van publieke ruimten sterk afhankelijk is van weersomstandigheden en (dus) van seizoen en de buurt dus een seizoensgebonden ritme heeft, hebben we de publieke ruimten gedurende vier seizoenen onderzocht. We zijn gestart in de herfst van 2009 en geëindigd in de zomer van 2010. De gegevens over het gebruik van de publieke ruimten, en de beleving en wensen van bewoners zijn op verschillende manieren in kaart gebracht (zie tabel 1.1 voor een overzicht).

Observaties op locatie⁶

Professionals en studenten hebben gedurende vier seizoenen een aantal publieke ruimten in de Poptahof geobserveerd.⁷ Elk seizoen zijn zij gedurende vier weken een half uur per week de buurt ingegaan. De professionals observeerden elk seizoen een andere locatie. Meestal observeerden zij alleen. Aan de hand van een vooraf opgestelde matrix (zie figuur 1.1) noteerden de observanten nauwkeurig wie zich in de betreffende ruimte begaven. Voor elke persoon of groep personen die de observant zag, werden enkele kenmerken genoteerd, namelijk: groeps-grootte, samenstelling groep (gezin, stel, vriend(inn)en), leeftijd, etnische achtergrond en activiteit.

Het noteren van de kenmerken gebeurde aan de hand van de *beste inschatting* die observanten op dat moment konden maken. Deze inschatting zal niet altijd kloppen met de werkelijkheid. De verzamelde gegevens zijn dan ook niet zozeer een poging om de werkelijke sociale samenstelling op bepaalde locaties te vatten, maar bedoeld om de *ervaring* van diversiteit naar groepen, leeftijd en etniciteit op een gestructureerde manier in beeld te brengen. Wat zien we wanneer we zelf als verblijvers tijd doorbrengen op een bepaalde plek? Wat doen mensen, is het druk of rustig, wat voor soort mensen zijn er? Daarbij helpt de observatiematrix om wat we zien op papier te krijgen en om deze ervaringen op een gestructureerde manier te analyseren. De figuren, grafieken en diagrammen in dit rapport laten het observatiemateriaal zien.

⁶ Deze methode is geïnspireerd op literatuur over "gestructureerde observatie", zie met name Clark et al., 2008.

⁷ In totaal hebben de professionals en studenten 378 maal een half uur geobserveerd (professionals: 128; studenten: 250). In de winter, lente en zomer hebben telkens vier studenten van de TU Delft mee geobserveerd (tegen betaling).

Figuur 1.1: Voorbeeld van een deels ingevulde observatiesheet

DATUM:		TIJD begin:		TIJD eind:		NAAM:				LOCATIE:		WEERSOMSTANDIGHEDEN:	
01-01-2010		15.00		15.30		Gwen				Poptapark		Koud, droog	
	Aantal mensen	Soort groep (bijv. gezin, stel, vriend(inn)en)	Aantal m/v	Leeftijd					Etniciteit:		Activiteit:		
				Kind (basisschool)	Tiener	Jongvolwassen (20-30)	Volwassene (30-65)	Senior (65+)	Nederlands	Anders (zo specifiek mogelijk)			
1	4	Gezin	2m 2v	1	1		2		1	3 marokkaans	Kind speelt op toestellen, tiener hangt, ouders praten met elkaar		
2	2	Vrienden	2m		2					2 aziatisch	Roken sigaret, kijken om zich heen		
3	2	Stel	1v 1m					2	1	1 turks	Laten hond uit		
4	2	Vrienden	2m		2					2 aziatisch	Praten met (2), de vier jongens gaan samen weg		

De professionals kregen ook de opdracht mee te onderzoeken in hoeverre en hoe zij de zes kernwaarden in de publieke ruimten herkennen. In het eerste seizoen (herfst) was dit een open vraag aan de professionals. In latere seizoenen kregen zij vragen mee die waren toegespitst op de kernwaarden. Een voorbeeld bij de kernwaarde 'betrokkenheid' in relatie tot de Papsouwselaan zijn de vragen: *Is de ruimte schoon en heel?*

Dragen de winkeliers daar aan bij? Hoe? Een voorbeeld bij de kernwaarde 'ruimdenkendheid' in relatie tot het Poptapark zijn de vragen: *Biedt de ruimte mogelijkheden om elkaar te 'onderzoeken' (observeren)? Zie je mensen naar elkaar kijken? Kijk je zelf naar mensen die anders zijn? Hoe vind je dat, wat zie je?* Na elk observatiemoment probeerden de professionals deze vragen te beantwoorden om zo meer gericht na te denken over in hoeverre en hoe de kernwaarden tot uitdrukking komen in de publieke ruimten.

Mini-interviews op locatie⁸

In juni en juli zijn vier maal mini-interviews gehouden. Dit houdt in dat twee of drie professionals samen met de onderzoeker op locatie een aantal vragen stelden aan de daar aanwezige mensen. Dat konden mensen zijn die op dat moment gebruik maakten van de ruimte door daar te spelen, zitten of winkelen (verblijvers), en mensen die op dat moment voorbij kwamen (passanten). Het doel van deze korte gesprekjes was om in korte tijd informatie te verkrijgen over gebruik van de ruimten, en ervaren positieve en negatieve punten. Door op locatie te interviewen, hebben we ook mensen gesproken die we via interviews niet te pakken zouden krijgen – simpelweg omdat we niet honderden mensen kunnen interviewen, maar ook omdat sommige groepen vaker niet mee (willen) doen aan tijdsintensieve methoden van onderzoek zoals interviews. Het is daarnaast een (nieuwe) manier voor professionals om in gesprek te komen met bewoners die zij via formele overlegstructuren niet of nauwelijks ontmoeten.

⁸ Deze methode is geïnspireerd op literatuur over *Rapid Ethnographic Assessment Procedures* (REAP), zie met name Low et al., 2005.

Voor alle series mini-interviews waren drie vragen opgesteld (vragen werden meestal niet letterlijk opgelezen maar verpakt in een informeel gesprekje):

1. Komt u hier regelmatig, hoe vaak, wanneer, met wie, wat doen?
2. Kunt u een positief punt van deze plek noemen – iets leuks, interessants?
3. Kunt u een verbeterpunt noemen – iets dat beter kan, een wens?

Er zijn geen mini-interviews gehouden op locatie Groene strook Noord. In plaats daarvan hebben we korte gesprekken gevoerd met bewoners van woon- en zorgcentrum Delfshove (gelegen aan de rand van Poptahof, kruising Papsouwselaan en Groene strook Noord). Via Sietske van Swieten, medewerker bij Delfshove, hebben we ter plaatse een groep bewoners (senioren) gesproken over de Papsouwselaan, Groene strook Noord en het Poptapark.

Buurtwandelingen met professionals en bewoners⁹

In totaal zijn zeven professionals geïnterviewd tijdens een buurtwandeling. Vijf van hen bij aanvang van het project, om inzicht te krijgen in hun beleving van en visie op de publieke ruimte en voor de selectie van de onderzoekslocaties. In de zomer zijn de twee parkbeheerders, aangesteld in mei 2010 en tevens Poptahof-bewoners, geïnterviewd. Zij waren toen allebei ongeveer twee maanden als parkbeheerder aan het werk.

Bewoners voor diepte-interviews zijn op verschillende manieren benaderd. Ten eerste via Lida Kersten (opbouwwerker bij BWD), ten tweede door aan te bellen bij bewoners van de koopwoningen in de Akropolishof. In totaal hebben we 31 bewoners geïnterviewd. Op twee interviews na vonden de gesprekken plaats tijdens een buurtwandeling, die gemiddeld een uur duurde.

Tijdens de buurtwandeling kwamen de volgende onderwerpen aan bod:

- Dagelijkse routes door de buurt en publieke ruimten.
- Voor elke publieke ruimte: gebruik, welke activiteiten, wanneer, hoe vaak, met wie.
- Voor elke publieke ruimte: positieve en negatieve punten – in het bijzonder: fysieke inrichting, programmering, voorzieningen, veiligheid, andere gebruikers.
- Nieuwe bewoners van de Akropolishof: verhuismotief en eerste ervaringen.

Citaten in dit rapport zijn parafrazen van wat bewoners hebben gezegd tijdens de buurtwandelingen. Om de anonimiteit van bewoners te garanderen zijn slechts enkele kenmerken van bewoners bij de citaten gegeven: man/vrouw, leeftijdscategorie, samenstelling van het huishouden en woonduur in de Poptahof. Bijlage C geeft een overzicht van een aantal andere kenmerken van geïnterviewde bewoners. Onder de geïnterviewde bewoners zijn relatief veel nieuwe bewoners.

⁹ Deze methode is geïnspireerd op literatuur over *go-along* interviews, zie met name Kusenbach, 2008. De toegevoegde waarde van interviews op locatie in vergelijking met gewone interviews (bijv. thuis) is dat de onderzoeker inzicht krijgt in de percepties, ervaringen en interpretaties die anders vaak onzichtbaar of onbegrijpelijk blijven, bijvoorbeeld omdat ze niet opkomen bij de geïnterviewde of omdat het makkelijker is iets te vertellen over wat er ter plaatse gebeurt.

2. WAT ZIJN SUCCESVOLLE PUBLIEKE RUIMTEN?

2.1 Uitgangspunt: ontmoetingen in de publieke ruimte

Wanneer publieke ruimten gebruikt worden door verschillende groepen is er een potentie om te ontmoeten. Daar ligt ook de waarde van goed functionerende publieke ruimten in een multiculturele en sociaaleconomisch gemengde buurt: deze locaties bieden bewoners de mogelijkheid om mensen die anders zijn dan zij te ontmoeten. Zo kunnen publieke ruimte ontmoetingen, interacties en contacten tussen verschillende categorieën bewoners mogelijk maken - jong & oud, arm & rijk, autochtoon & allochtoon, rode & gele leefstijl, alleenstaand & met gezin etc.

Wie regelmatig in de Poptahof komt, zal al snel constateren dat de publieke ruimten een belangrijke functie hebben als ontmoetingsplek. Op een doordeweekse zomerse dag in het Poptapark vinden we groepjes moeders met hun kinderen op en voor de bankjes bij de speeltuin. Jongeren zitten en liggen op de groene heuvel. Een groep vrouwen en mannen zit meer achter in het park langs de boulevard. Begin van de avond zien we een aantal mannen een bordspel spelen, zittend op de rand in een van de zogenoemde flexplekken. Mensen slenteren al pratend over de boulevard, schijnbaar zonder doel. Bij koffiehuis *Show* aan de Papsouwselaan ontmoeten mannen elkaar voor een praatje en een kaartspel. Kapsters en kassameisjes roken tijdens hun pauzes buiten samen een sigaret.

Wie iets beter kijkt ziet dat er ook plek is voor spontane, lichte ontmoetingen. Achter de ogenschijnlijke afstandelijkheid van het stedelijk leven gaan veel kleine interacties schuil: soms een onverwacht praatje, soms niet meer dan een blik.¹⁰ Mensen herkennen burens en buurtgenoten op straat, groeten of staan even stil voor een praatje. Bij snackkraam *Miss Saigon* knopen mensen een gesprekje aan terwijl ze op hun loempia's wachten. Wie regelmatig op de Papsouwselaan komt, herkent inmiddels de oude vrouw die zachtjes mompelend gesprekken met zichzelf heeft, de winkeliers die elke ochtend hun stoep vegen en uitkijken naar de volgende klant, en de mannen die een sigaret roken en elkaars handen schudden – soms volgt een omhelzing of een handkus. Ook via observatie en herkenning 'ontmoeten' we anderen.

Ontmoeten in dit onderzoek gaat over *sterke* ontmoetingen (het aangaan en onderhouden van sociale relaties) en over *lichte* ontmoetingen (observeren, herkennen en accepteren). We zijn niet alleen geïnteresseerd in hoe mensen gebruik maken van de buurt om sociale contacten te onderhouden, maar ook in spontane en vaak onopgemerkte ontmoetingen. Vaak gaat ontmoeten vanzelf. Deze vanzelfsprekende sociale interacties zijn van onmisbare waarde voor het samenleven van bewoners, zeker in een multiculturele en sociaaleconomisch gemengde buurt als de Poptahof. Vluchtige maar herhaalde interacties bieden de mogelijkheid om elkaar te kunnen observeren, elkaar te gaan herkennen en wederzijds gebruik van plekken te kunnen accepteren. Observeren kan zonder directe sociale interactie.

¹⁰ Over het kleine interacties in publieke ruimten, zie Müller, 2002; Blokland, 2006; Soenen, 2006.

Veel mensen houden van “mensen kijken”, en zeker naar mensen die op een bepaalde manier anders zijn. Publieke ruimten die een gemengd publiek trekken kunnen voorzien in deze behoefte. Tegelijk worden mensen die anders zijn zo ook een beetje minder ‘eng’.

De gedachte dat korte en vanzelfsprekende ontmoetingen van onmisbare waarde zijn voor thuisvoelen en veilig voelen, is gebaseerd op het idee van “publieke familiariteit”.¹¹ Publieke familiariteit komt tot stand doordat mensen elkaar tijdens de dagelijkse activiteiten steeds weer tegen het lijf lopen, omdat ze bepaalde plekken en voorzieningen gelijktijdig gebruiken. Deze vluchtige maar herhaalde ontmoetingen kunnen ervoor zorgen dat we in zekere mate bekend (familiaal) worden met mensen die we niet persoonlijke kennen maar wel regelmatig tegenkomen in de publieke ruimte. Simpel gezegd komt het er op neer dat door herhaalde ontmoetingen vreemden transformeren tot “bekende vreemden”.

Herkenning door vluchtige, herhaalde ontmoetingen in de publieke ruimte zijn van belang voor het kunnen inschatten van mensen en hun gedrag – is deze persoon te vertrouwen of niet?¹² Dat kan ertoe bijdragen dat mensen zich thuisvoelen in de publieke ruimten. Door herhaalde ontmoetingen kunnen ook mensen die vreemd, onbekend of ongewenst gedrag vertonen iets minder ‘eng’ worden, dan wanneer het echte vreemden zouden zijn.¹³ Dat draagt er aan bij dat we ons veiliger voelen of in elk geval minder geïntimideerd (zonder dat we vreemd of ongewenst gedrag noodzakelijkerwijs ook tolereren).

Doel van dit onderzoek is dan ook niet om te kijken hoe we sociale cohesie kunnen stimuleren. Het gaat ook om *ontmoeten*: het is mooi als medebewoners persoonlijke relaties met elkaar aanknopen, maar het moet niet. Wel kijken we in dit onderzoek naar hoe bewoners zelf gebruik maken van de publieke ruimten om elkaar te ontmoeten en zijn we geïnteresseerd in de manier waarop de publieke ruimten *lichte* ontmoetingen mogelijk maken: zijn de publieke ruimten plekken waar verschillende categorieën bewoners - jong & oud, arm & rijk, autochtoon & allochtoon, rode & gele leefstijl, alleenstaand & met gezin - elkaar tegen komen, elkaar kunnen observeren, en zo elkaar kunnen accepteren?

2.2 Vier kernkwaliteiten en indicatoren

In dit onderzoek beoordelen we de publieke ruimten aan de hand van vier kernkwaliteiten. Deze kwaliteiten zijn door het *Project for Public Spaces* (PPS) geïdentificeerd en benoemd als belangrijkste kwaliteiten van succesvolle publieke ruimten.¹⁴ Het PPS onderzoekt en adviseert over publieke ruimten gebaseerd op het werk van de Amerikaanse socioloog William H. Whyte (1917-1999), onder andere bekend van zijn onderzoek naar kleine publieke ruimten in grote Amerikaanse steden.¹⁵ Het PPS heeft inmiddels duizenden straten, pleinen, speeltuinen, parken, en andere openbare plekken in tientallen landen onderzocht.

¹¹ Talja Blokland, 1998; 2009.

¹² Ibid.

¹³ Ibid.; zie ook Holland et al., 2007.

¹⁴ Zie www.pps.org, What Makes a Successful Place?

¹⁵ Whyte, 1988. Een onderhoudende film over dit onderzoek, *The Social Life of Small Urban Spaces*, is te zien via http://www.youtube.com/view_play_list?p=E661399B12D3843A.

Vier kwaliteiten maken volgens hen succesvolle publieke ruimten:

- Gebruik
- Toegankelijkheid
- Comfort
- Sociabiliteit

Deze paragraaf beschrijft de vier kwaliteiten en de bijbehorende indicatoren (de manier waarop de vier kwaliteiten worden gemeten). De indicatoren zijn ingedeeld naar gegevensbron: de observaties op locatie door professionals en studenten, en de mini-interviews op locatie met mensen ter plaatse en buurtwandelingen met bewoners. Overigens onderzoeken we niet voor elke onderzoekslocatie alle indicatoren maar die indicatoren die relevant zijn in relatie tot de functie van de plek.

Gebruik

Tabel 2.1: Indicatoren voor gebruik, naar gegevensbron

Observaties	Interviews
Verhouding passanten-verblijvers	Motieven
Activiteiten verblijvers	Frequentie
Gebruik naar categorieën (leeftijd, geslacht, etnische achtergrond)	Programmering
Gebruik gedurende de seizoenen	Voorzieningen
Gebruik gedurende een doorsnee dag	

Succesvolle publieke ruimten trekken publiek aan: hoe meer publiek, hoe meer mensen dat weer aantrekt.¹⁶ Publieke ruimten zijn succesvol in het faciliteren van *lichte* ontmoetingen wanneer mensen er vanzelfsprekend en herhaald verblijven omdat ze er hun dagelijkse dingen doen: boodschappen doen, kinderen van school halen, met de kinderen naar de speeltuin, vrienden en familie ontmoeten, etc.¹⁷ Van belang zijn dus de multifunctionaliteit en de doorstroom (lopen en fietsen naar andere bestemmingen). De programmering – culturele activiteiten (festivals) – en de wijkconomie (winkels, markt) trekken mensen aan.

De verhouding passanten - verblijvers zegt ons iets over in hoeverre de ruimte vooral wordt gebruikt als doorgangsroute of ook als een plek waar mensen verblijven. Als we ook publieke familiariteit (bekende vreemden) willen stimuleren is het ook van belang dat in elk geval een deel van het publiek met enige regelmaat in die ruimten is en er ook verblijft.¹⁸ Idealiter zijn publieke ruimten dus zowel handige doorgangsroutes (toegankelijkheid) als prettige verblijfsplekken (comfort).

Als mensen in de publieke ruimten verblijven, wat doen zij er? De activiteiten zijn als volgt gecategoriseerd: 'spelen', 'op een bankje zitten' (of elders zitten) en 'verblijf anders'. De categorie 'anders' omvat activiteiten zoals rondhangen, wachten, schoonmaken en klussen.

¹⁶ Whyte, 1988.

¹⁷ Zie Jacobs, 1961; Blokland, 2009.

¹⁸ Blokland, 2009.

In navolging van het onderzoek uitgevoerd door het *Project for Public Space* zijn er in succesvolle publieke ruimten minstens tien dingen die mensen kunnen doen of die mensen aantrekken.¹⁹ De mate van variatie aan activiteiten is dus een indicatie van hoe succesvol een plek is.

Willen we dat verschillende categorieën bewoners (naar leeftijd, leefstijl, etnische achtergrond, etc.) met elkaar in contact komen, dan moeten publieke ruimten ook een divers publiek trekken dat min of meer gelijktijdig gebruik maakt van de plek. In hoeverre voorziet een plek in een variatie aan behoeften?

De observatiegegevens laten ook de ritmen van de Poptahof zien: het gebruik over de seizoenen en het gebruik gedurende een doorsnee dag (waar mogelijk wordt een onderscheid gemaakt tussen een doorsnee dag in de herfst/winter en een doorsnee dag in de lente/zomer). Wat zijn de piek- en daluren van doorloop en verblijf?

Vervolgens kunnen we kijken in hoeverre de verblijvers en passanten een afspiegeling zijn van Poptahof-bevolking naar leeftijd, *gender* (man/vrouw) en etnische achtergrond. Hier kijken we naar in hoeverre en wanneer categorieën aanwezig dan wel afwezig zijn, in relatieve zin, afgezet tegen de bevolking van de Poptahof. Hierbij moet voor ogen worden gehouden dat de gegevens over de publieke ruimten niet op dezelfde manier zijn verzameld als de gegevens voor de buurtstatistieken. Statistieken over etnische achtergrond bijvoorbeeld, zijn niet gebaseerd op geboorteland maar op de inschatting van de observant op basis van het uiterlijk (of misschien gesproken taal) van personen. Met andere woorden, deze vergelijkingen geven wel een indicatie maar moeten met een korreltje zout worden geïnterpreteerd. En, waar in dit rapport geschreven wordt over etnische *achtergrond* betekent dat eigenlijk vooral etnisch *uiterlijk*.

In buurten die van 'Nederlandse' buurt zijn getransformeerd naar multiculturele buurt kan soms een gevoel heersen dat bewoners van niet-Nederlandse afkomst de buurt hebben overgenomen. De Nederlandse slager heeft plaatsgemaakt voor een islamitische slager, het buurtcafé voor een Turks koffiehuis. Oorspronkelijke, autochtone bewoners kunnen zich hierdoor soms minder thuis voelen in hun buurt of menen dat sommige plekken "niet voor hun" zijn. Op basis van de observaties krijgen we op een meer gestructureerde manier een beeld van de ervaren etnische diversiteit op elk van de plekken.

De (mini-)interviews geven inzicht in de motieven van mensen om een ruimte wel of niet, vaak of soms, te gebruiken. Wat zijn de redenen voor mensen om wel of niet naar een plek toe te gaan? Ten slotte kijken we naar het gebruik van specifieke voorzieningen (speeltuin, winkels) en de waardering van en aanwezigheid bij georganiseerde activiteiten (festivals, markt, burendag).

Toegankelijkheid

Tabel 2.2: Indicatoren toegankelijkheid, naar gegevensbron

Observatiegegevens	Interviews
Gebruik door senioren	Fysieke inrichting
	Infrastructuur, dagelijkse routes

¹⁹ www.pps.org, The Power of 10.

Met toegankelijkheid wordt de bereikbaarheid en fysieke infrastructuur van de ruimte bedoeld. Op welke manieren kun je er komen? Moet je er speciaal naar toe om er te zijn of is het een doorgaande weg waar mensen op weg van A naar B doorheen komen? Komen mensen er vanzelf langs tijdens de dagelijkse routes naar werk en winkels? Is de plek toegankelijk voor senioren en mindervalide mensen (rolstoelen, rollators)? Is de fysieke inrichting in orde: drempels, stoepen, bestrating?

Comfort

Tabel 2.3: Indicatoren comfort, naar gegevensbron

Observatiegegevens	Interviews
Gebruik door vrouwen alleen	Imago
Gebruik door meisjes (basisschoolleeftijd)	Veiligheid (verkeer, overlast, criminaliteit)
Gezinsvriendelijkheid	Schoon en heel

De fysieke staat bepaalt mede het succes van een publieke ruimte: is het een comfortabele plek? Plekken die schoon en heel zijn, voldoende beschutting bieden en (vooral 's avonds) goed verlicht zijn, zijn prettiger verblijfsplekken.

Het gebruik van een plek door vrouwen die alleen zijn, kunnen we zien als een indicatie van comfort. Op basis van onderzoek in publieke ruimten in Amerikaanse steden concludeerde de socioloog William H. Whyte dat vrouwen kieskeuriger zijn dan mannen in hun keuze om ergens te gaan zitten.²⁰ Als het om wat voor reden dan ook niet in orde is – te vies, niet veilig, niet goed onderhouden – dan zul je op die plek minder vrouwen zien. Als op een plek relatief weinig vrouwen zijn, dan is er, volgens Whyte, waarschijnlijk iets mis met de plek. Als indicatie voor comfort nemen we hier het aandeel vrouwen dat *alleen* is.

In navolging van Enbersen en Voogd²¹ kunnen we ook de aanwezigheid van *meisjes* in een publieke ruimte zien als teken van comfort: zij zijn de "otters van de stedelijke sociale ecologie" en hun aanwezigheid is een indicator van hoe schoon, veilig en prettig een plek is. Waar jongens nog wel naar buiten worden gestuurd om te spelen en zo leren *streetwise* te worden, worden meisjes vaker binnengehouden, zeker als de ouders een plek niet zo veilig vinden. Kinderen zelf verruilen binnen voor buiten pas wanneer ze zich buiten op hun gemak voelen en wanneer ze er andere kinderen kunnen ontmoeten.

Voor het functioneren van een publieke ruimte is het belangrijk dat de ruimte niet alleen kindvriendelijk maar ook *gezinsvriendelijk* is: waar niet alleen ouders met kinderen maar ook andere volwassenen en senioren het prettig vertoeven vinden.²² De aanwezigheid van volwassenen en van diverse leeftijdsgroepen van belang voor de assimilatie van onbekenden en potentieel overlastgevend gedrag.²³

Er is meer (ogenschijnlijk) toezicht van volwassenen en meer normaal (hier: niet-overlastgevend) gedrag, wat overlastgevend gedrag minder opvallend of hinderlijk maakt.

²⁰ Whyte, 1988.

²¹ Engbersen en Voogd, 2005.

²² Boonstra en Hermens, 2009.

²³ Jacobs, 1961; Whyte, 1988; www.pps.org: Safety & Security in Public Space.

Ook wanneer volwassenen niet corrigerend optreden, kunnen zij wel een controlerende functie hebben.²⁴ Dat is een reden om een publieke ruimte aantrekkelijk te maken voor alle leeftijdsgroepen.

Ten slotte is ook het *imago* van een plek van belang. Imago heeft te maken met de reputatie van een plek - de (gedeelde) overtuigingen over de leefomstandigheden van een plek - en hangen sterk samen met de ervaren leefbaarheid en veiligheid.²⁵ Imago heeft ook te maken met de fysieke structuur van plekken: wat zijn plekken waar mensen lopen, zitten en samenkomen, wat zijn knooppunten en belangrijke en interessante plekken in een buurt?²⁶ Imago is ook belangrijk voor mensen die bepaalde plekken niet of zelden gebruiken: het idee dat een plek leuk, gezellig en veilig is zal meer bijdragen aan het woongenot en thuisvoelen dan het idee dat een plek ongezellig en onveilig is. In de interviews zijn ook positieve en negatieve punten van de verschillende locaties ter sprake gekomen; we besteden hier in het bijzonder aandacht aan schoon, heel en veilig.

Sociabiliteit

Tabel 2.4: Indicatoren sociabiliteit, naar gegevensbron

Observatiegegevens	Interviews
Aanwezigheid duo's en groepen	Ontmoetingsplek
Diversiteit naar etnische achtergrond	"Gezellig"
Diversiteit naar leeftijdscategorieën	"Leven en laten leven"

De sociabiliteit van een publieke ruimte lezen we af aan de mate waarin deze plekken ontmoetingen - in lichte en sterke vorm - mogelijk maken. Zijn de verschillende locaties in de Poptahof plekken waar mensen afspreken, waar mensen hun bezoek mee naartoe nemen, plekken waar geliefden samenzijn? En welke mate vinden er spontane sociale interacties plaats tussen mensen: gedag zeggen, gesprekje aanknopen? Biedt de plek mogelijkheden anderen van een afstandje te observeren?

Succesvolle publieke ruimten zijn sociabele plekken, concludeerde William Whyte in zijn onderzoek, waar veel stellen en groepen zijn.²⁷ Veel stellen en groepen, in tegenstelling tot veel mensen alleen, is namelijk een indicatie van selectiviteit: als mensen naar een plek gaan in een groep of elkaar daar ontmoeten, dan is dat meestal omdat ze dat van tevoren hebben afgesproken. De aanwezigheid van duo's en groepen is dus een indicatie dat een ruimte wordt gebruikt als ontmoetingsplek, zowel spontaan als intentioneel. Plekken met veel duo's en groepen zijn ook voor mensen alleen aantrekkelijker plekken om te verblijven. Waar mensen samen zijn wordt meer gepraat (waarschijnlijk ook meer gelachen), wat bijdraagt aan de levendigheid van een plek. We kijken ook naar de aanwezigheid van leeftijd- en *gender*-gemengde groepen als indicatie voor gezinnen en stelletjes.

Omdat we in het bijzonder zijn geïnteresseerd in mogelijkheden voor lichte ontmoetingen over scheidslijnen van leeftijd, etnische achtergrond en leefstijl heen, kijken we ook naar de *diversiteit* van het publiek. Openbare ruimten worden alleen dan publieke ruimten wanneer zij sociaal toegankelijk zijn voor een breed publiek.²⁸

²⁴ Aterlier Kempe Thill, 2010.

²⁵ Wilson en Kelling, 1982; Koopmans, 2007; Sampson, 2009.

²⁶ Lynch, 2003 [1960].

²⁷ Ibid.

²⁸ Zie voor onderscheid openbare ruimte en publieke ruimte: Hajer en Reijndorp, 2004.

Sociale toegankelijkheid kunnen we meten aan de hand van de volgende vraag: in hoeverre delen verschillende categorieën mensen (naar leeftijd, geslacht en etniciteit) dezelfde locaties? Is er sprake van toe-eigening door bepaalde groepen? Een publieke ruimte staat open voor iedereen en er is ruimte voor verschil: leven en laten leven. Op die manier kunnen publieke ruimten tegelijk verdeeld en inclusief zijn.²⁹

Gemengd gebruik wordt in dit onderzoek gemeten aan de hand van de 'index leeftijdsdiversiteit' en de 'index etnische diversiteit'.³⁰ Daarbij moet nogmaals worden benadrukt dat de gegevens over etnische achtergrond zijn gebaseerd op de *inschatting* van de etnische achtergronden door observanten. De index etnische diversiteit geeft weer wat iemand in een ruimte ervaart: welke groep is dominant aanwezig of is het een redelijk evenwichtige samenstelling?

Samenhang kernkwaliteiten

De vier kernkwaliteiten hangen in sterke mate samen. Daarnaast moet opgemerkt worden dat de kwaliteit *sociabiliteit* sterk afhankelijk is van de drie andere kernkwaliteiten. Publieke ruimten die toegankelijk en comfortabel zijn en waar een verscheidenheid van activiteiten plaatsvindt, zullen tevens meer sociale ruimten zijn. Ruimten die nauwelijks worden gebruikt of onveilig zijn, zijn vanzelfsprekend weinig sociaal. Sociabiliteit is tegelijk ook een kwaliteit die moeilijk is te beïnvloeden. De aanbevelingen richten zich dan ook vooral op de kernkwaliteiten gebruik, toegankelijkheid en comfort.

²⁹ Holland et al., 2007.

³⁰ Beide indices hebben een waarde tussen 1 en 5, waarbij 5 staat voor maximale diversiteit. De etnische achtergrond van passanten/verblijvers is ingedeeld in vijf categorieën, op basis van de inschatting van de observanten, aan de hand van het uiterlijk van mensen: Nederlands/Westers, Midden-Oosters, Afrikaans, Aziatisch en anders. Een indexwaarde van 1 betekent dat tijdens één observatiemoment à 30 minuten één van de categorieën is geturfd; een indexwaarde van 5 betekent dat tijdens één observatiemoment alle vijf de categorieën zijn gezien. De index leeftijdsdiversiteit is gebaseerd op hetzelfde principe, waarbij de vijf leeftijdscategorieën als volgt zijn: kind (basisschoolleeftijd), tiener, jongvolwassene (20-30), volwassene, en senior (65+).

3. WONEN: LEEFDEK AKROPOLISHOF

Het leefdek van de Akropolishof grenzend aan de tuinen van de koopwoningen. De vlaggen hangen er in verband met het WK voetbal (foto genomen in de zomer).

Leefdek Akropolishof: ook de voortuinen van de bovenwoningen en de galerijen van de flats kijken uit op het leefdek (foto genomen in de zomer).

3.1 Inleiding

In december 2009 en januari 2010 zijn de eerste bewoners in het deels gerenoveerde, deels nieuw gebouwde woonplan Purper ingetrokken, dat het nieuwe adres "Akropolishof" heeft gekregen. Het complex is zo opgezet dat de woningen een hof inklemmen, het zogenoemde leefdek. Het leefdek is verhoogd (op de begane grond zijn parkeerplekken); een brede trap brengt mensen van buiten naar boven. We zouden deze ruimte *semi-publiek* kunnen noemen: in principe voor iedereen toegankelijk, maar het beheer ligt bij de bewoners die aan het leefdek wonen en Woonbron.

Hoewel het leefdek nog niet helemaal af was - de plantenbakken moesten nog worden ingericht, speeltoestel nog geplaatst - zijn we in de winter 2009/2010 begonnen met observaties in deze ruimte. Uit nieuwsgierigheid over wat mensen (samen) van een dergelijke ruimte maken en met het oog op nog te bouwen en in te richten nieuwbouwcomplexen die ook een leefdek zullen krijgen. Wat kunnen we leren van deze *testcase* en wat kan beter worden gedaan bij toekomstige projecten? Dat de ruimte nog niet helemaal af was - ook in de zomer wordt nog gewacht op het speeltoestel en vooralsnog groeien er enkel schuttingen van onkruid in de plantenbakken - betekent niet dat het niet zinvol was om deze ruimte al te onderzoeken. Het leefdek wordt in de loop van de lente wel degelijk door bewoners in gebruik genomen. We maken de eerste lente en zomer mee en dat biedt unieke inzichten in hoe mensen zelf en met elkaar een ruimte inrichten en beheren, hoe ze met elkaar aftasten en onderhandelen over welk gedrag wenselijk is en welk gedrag niet, en hoe ze met elkaar, door samenwerking en conflict, de ruimte tot leven brengen.

Juist dat de ruimte nog niet als af wordt ervaren, biedt inzicht in wat bewoners belangrijk vinden: wat ze waarderen, wat ze missen en wat als essentieel wordt gezien voor het woonplezier.

In het algemeen zijn bewoners zeer positief over het leefdek, zo blijkt uit de diepte-interviews en de mini-interviews. Maar er is ook onvrede over de inrichting en over hoe problemen worden opgelost. Deze onvrede is bekend bij de Projectorganisatie Poptahof en omdat de meer organisatorische aspecten van de vernieuwing geen focus zijn van dit onderzoek, zal dit rapport daar verder niet op in gaan. Wel kijken we wat de klachten over de inrichting zeggen over de wensen van bewoners.

De gegevens over het leefdek zijn op de volgende manier verzameld:

- Observaties op locatie (winter, lente en zomer), aantekeningen over kernwaarden
- Buurtwandelingen met bewoners, een aantal van hen woont in een koopwoning grenzend aan het leefdek, afgenomen in mei-juli 2010
- Mini-interviews op locatie (afgenomen door Richard, Yusuf, Micha en Gwen) in juli 2010, in het bijzonder met bewoners die in de hoge flat wonen en wiens woning en ingang van het complex dus niet grenst aan het leefdek. Vanaf de galerij hebben zij wel zicht op het leefdek en ze kunnen het (met open raam) waarschijnlijk ook horen.

3.2 Gebruik

Gebruik gedurende de seizoenen

Zoals we zouden verwachten, wordt het leefdek in de winter het minst gebruikt. Het is koud en de meeste mensen wonen er pas net. Gemiddeld worden tijdens een half uur observeren tien mensen geobserveerd. De piek op een gemiddelde dag ligt rond 12.00 uur, als kinderen (met ouders) van school komen voor de lunch. Aan het eind van de middag is het over het algemeen wat drukker dan 's ochtends. Mensen zijn meestal alleen, en het zijn vooral passanten die worden gezien tijdens de observaties (90 procent).

De lente is het drukste seizoen. Dat heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat de observatieperiode overlapt met de voorjaarsvakantie en kinderen en veel ouders dus vrij waren. Bovendien vielen in deze periode de eerste warme dagen van het jaar. Gemiddeld worden per half uur observeren achttien mensen geobserveerd op het leefdek. Gedurende een gemiddelde dag zijn er twee piekmomenten: rond 12.00 uur en rond 15.00 uur. Er wordt iets meer verbleven op het leefdek dan in de winter (16 procent verblijvers tegenover 84 procent passanten), maar nog niet veel. Een deel van dit verblijf is bovendien gerelateerd aan werkzaamheden zoals schoonmaken, klussen en verhuizen ('verblijf anders'). Een derde van het verblijf is voor rekening van spelende kinderen.

In de zomer komt het gebruik dan echt op gang. Het is het weliswaar wat rustiger dan in de lente - schoolvakanties zijn nog niet begonnen, bovendien was het af en toe misschien wel té warm om buiten te zijn, zo rapporteerden de observanten - maar de activiteiten laten duidelijk zien dat er meer wordt verbleven op het

leefdek (31 procent verblijvers tegenover 69 procent passanten). Meer dan de helft van het verblijf zijn kinderen die spelen en bijna een derde zijn mensen die op of aan het leefdek zitten.

Een doorsnee dag op het leefdek

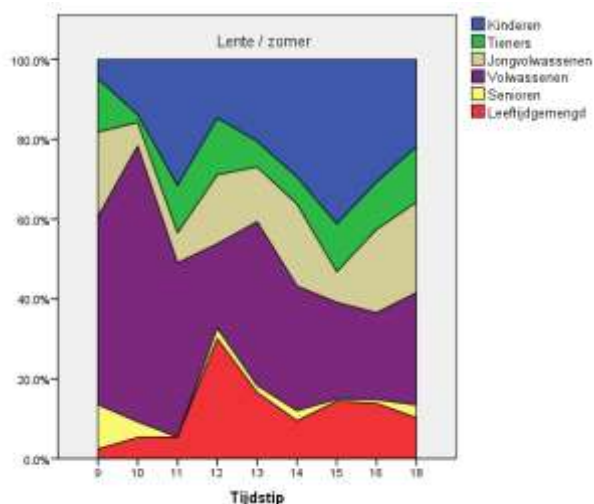
Een doorsnee dag in de lente/zomer begint met een piek van passanten om 9.00 uur, dan om 10.00 uur een piek van spelende kinderen, om 12.00 uur opnieuw een piek voor rekening van passanten, vanaf 15.00 uur veel spelende kinderen en om 18.00 uur een piek van (naar huis terugkerende) passanten.

Gebruik naar leeftijd en etnische achtergrond

Het is op moment van schrijven niet bekend wat de precieze samenstelling van de bewoners van de Akropolishof is. Een deel van de bewoners woonde voorheen al in de Poptahof, een deel is nieuw in de buurt. We kunnen de sociale samenstelling van de leefdekgebruikers dan ook niet afzetten tegen de sociale samenstelling van de Akropolishof-bewoners.

Wanneer we kijken naar de leeftijdsamenstelling van zowel verblijvers als passanten, zien we dat deze vrijwel gelijk is aan de leeftijdsopbouw van de hele buurt.³¹ Met andere woorden, het lijkt er op dat geen enkele leeftijdsgroep onevenredig vaak afwezig dan wel aanwezig is. De verschillende categorieën zijn niet op alle momenten evenredig vertegenwoordigd op het leefdek - iets dat te maken heeft met de verschillende ritmes en dagelijkse routines (school, werk) die bewoners hebben (figuur 3.1). In de ochtend zijn er veel volwassenen en weinig kinderen en tieners. Dan zijn er ook de meeste senioren. Rond het middaguur zijn er veel gemengde groepen (vooral volwassenen en kinderen) en in de middag zijn er veel kinderen en volwassenen. Senioren en tieners zijn eind van de middag minder prominent aanwezig.

Figuur 3.1: Gebruik naar leeftijdscategorie, lente en zomer, gedurende de dag

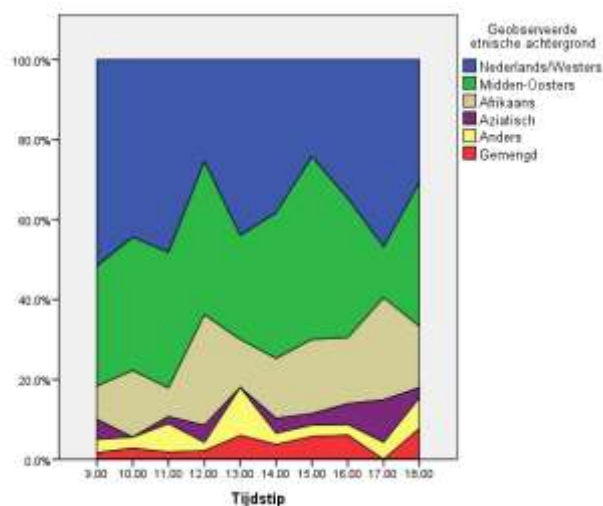

Kijken we naar de samenstelling naar etnische achtergrond (figuur 3.2), dan zien we dat de verhouding allochtoon/autochtoon redelijk overeenkomt met de samenstelling in de buurt. Gedurende de dag heeft gemiddeld 40 procent van de aanwezigen een Nederlands/Westerse achtergrond.

³¹ Gebiedsanalyse Poptahof 2010.

Rond 12.00 uur en 15.00 uur zijn er relatief meer mensen met een niet-Nederlandse achtergrond - dat zijn de drukste momenten op het leefdek.

Figuur 3.2: Gebruik naar etnische categorie, alle seizoenen, gedurende de dag

Concluderend kunnen we stellen dat het leefdek goed dienst doet als speelplek voor kinderen gedurende het hele jaar, en als zitplek voor volwassenen gedurende de warmere perioden van het jaar (deels in eigen tuin).

3.3 Toegankelijkheid

Tijdens het onderzoek heeft het leefdek één directe en open ingang: de grote trap aan de parkzijde. De trap aan de zijde van de Hovenpassage wordt door de geïnterviewde bewoners gemist. Ze moeten nu omlopen om bij de winkelpassage te komen en dat vinden ze onhandig.

De trap aan de parkzijde is een zogenoemde flauwe trap: lage maar diepe treden. Kinderen en mensen met korte benen kunnen de treden niet in één keer nemen. Sommige bewoners klagen daarover. Volgens een bewoner is de trap "niet ergonomisch"; een ander zegt: "de trap loopt gewoon voor geen meter!". De trap is in juli nog steeds niet af en dus nog lelijk, vinden bewoners. Twee bewoners merken ook op dat de entree naar de hoge flat er "treurig" en "kleurloos" uitziet. Een man (40-50, alleen, woont zes maanden) die in de hoge flat woont zegt: "Het trappenhuis en portiek zijn liefdeloos ingericht. Er wonen toch mensen van vlees en bloed, maar dat zie je niet af aan deze ruimten. Het is een perfecte plek voor aankondigingen en dan niet die van Woonbron – in de trant van 'Zet je vuilnis aan de straat', en dan het liefst met vier uitroeptekens. Dat is jammer en vervelend."

Op het moment van het onderzoek doet de entree van de Akropolishof dus nog geen recht aan het gebouw en het leefdek, die door bewoners in zijn geheel genomen wel mooi worden gevonden en waar bewoners ook trots op zijn.

3.4 Comfort

Een aantal bewoners van de koopwoningen aan het leefdek noemt het leefdek als favoriete plek in de buurt. Ze vinden het er gezellig met de andere bewoners. Het is een levendige plek, waar kinderen spelen en bewoners contacten aangaan en onderhouden. Voor sommige bewoners mag het zelfs nog wel wat levendiger worden.

Sommige bewoners zien het leefdek als een plek waar kinderen veilig kunnen spelen. Een moeder van een peuter en kleuter vertelt dat ze gerust haar kinderen daar kan laten spelen terwijl zij in huis bezig is. Vanuit huis kan ze gemakkelijk een oogje in het zeil houden. Jonge stelletjes stellen zich voor dat hun kinderen, als die er komen, daar veilig zouden kunnen spelen. Het voordeel ten opzichte van het park is dat het besloten is. Eén van de professionals merkt tijdens een observatie op dat bewoners ook elkaars kinderen in de gaten houden.

Kijken we naar de observaties, dan zien we dat de aanwezigheid van meisjes op het leefdek de veiligheid en het comfort bevestigen (gemiddelde samenstelling van de aanwezige kinderen: 42 procent meisjes, 40 procent jongens, 18 procent gemengd). Voor (ogenschijnlijk) toezicht, de “ogen op straat”, is het belangrijk dat een plek niet alleen kindvriendelijk maar gezinsvriendelijk is en ook volwassenen trekt. De verhouding volwassenen-kinderen (figuur 3.1) laat zien dat het leefdek een gezinsvriendelijke plek is.

Een andere indicatie dat bewoners het leefdek veilig vinden is dat fietsen en tuinmeubilair buiten blijven staan. Een enkeling heeft overigens wel de tuinstoelen aan een ketting gelegd. Een vrouw (30-39, getrouwd en twee kinderen, woont zes maanden) zegt: “Ik voel me veilig, hoewel er van alles gebeurt in het Poptapark, maar als je op het leefdek zit merk je daar niks van, dan heb je door de beslotenheid een soort veilig, geborgen gevoel.”

Uit de mini-interviews met bewoners uit de hoge flat blijkt dat wanneer bewoners zelf geen kinderen of kleinkinderen hebben, ze geen gebruik maken van het leefdek. Dat lijken ze ook niet erg te vinden. Ze vinden het over het algemeen wel “goed” of “leuk” dat het er is, om uiteenlopende redenen zoals:

- Dan spelen de kinderen niet in de galerijen en is het hier rustig.
- Ziet er mooi uit.
- Gezellig.
- Zo zie je de geparkeerde auto's tenminste niet.

Naast deze positieve aspecten zijn er specifieke ergernissen die de plek minder comfortabel maken. Een eerste ergernis is besproken onder het kopje ‘toegankelijkheid’: de trap naar het leefdek. Een andere ergernis is de toestand van de vloer van het leefdek. Volgens een aantal bewoners is het materiaal slecht: op een aantal plekken ligt het los en er zijn al mensen gestruikeld; op andere plekken vertoont de vloer slijtage en dat al na een paar maanden. Kinderen fietsen soms op de vloer (dat mag niet maar gebeurt toch) en dat laat zwarte strepen achter. De vloer wordt bovendien met regen spekglad. De lantarenpalen zien er leuk uit maar ze zijn instabiel, er staat er al één scheef. Daarnaast is het water rondom de Akropolishof vaak vies. Sommige bewoners wijten het aan de bouwactiviteiten, maar zouden toch graag zien dat het schoon gehouden wordt.

Anderen zien dat de mensen die uit de Hovenpassage komen vuil op straat gooien, dat vervolgens in het water waait.

Andere negatieve aspecten betreffen het gedrag van anderen en het gebrek aan privacy dat sommige bewoners ervaren. Omdat het hier gaat over de spanning tussen het open karakter van het leefdek en beheer en over toegang en sociale controle, bespreek ik dit in relatie tot sociabiliteit, in de volgende paragraaf.

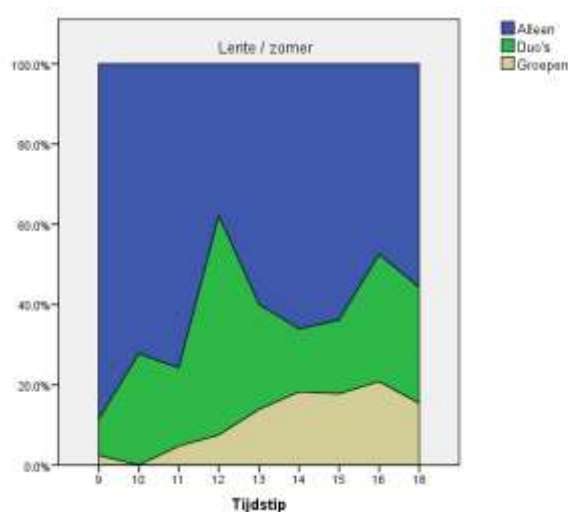
3.5 Sociabiliteit

Voordat we kijken naar privacy, toegang en beheer, kijken we naar hoe *sociabel* het leefdek is: in hoeverre vinden er ontmoetingen, gepland dan wel spontaan, plaats?

Ontmoeten: duo's en groepen

De helft van de verblijvers (die aan of op het leefdek zitten of er spelen) is samen met iemand, wat een indicatie is dat het leefdek een plek is om te ontmoeten, om af te spreken en om samen te zijn. Dit is niet anders in de zomer dan in de lente.

Figuur 3.3: Aanwezigheid van duo's en groepen, lente en zomer, gedurende de dag

Kijken we naar alle gebruikers, dan zien we dat in de ochtend de meeste mensen alleen zijn, hoewel in de loop van de ochtend het aantal duo's en groepen oploopt. Rond 12.00 uur is er een piek in het aantal duo's (50 procent) dat op het leefdek is of er overheen loopt - deze duo's zijn voornamelijk ouder en kind. Naarmate de middag vordert zijn er ook meer groepen (drie en meer mensen) op het leefdek, met het hoogtepunt (20 procent) rond 16.00 uur.

Aan eind van de middag zijn er evenveel mensen alleen als mensen samen en in groepen aanwezig. Het leefdek is dus vooral plek van samenkomen rond het middaguur en aan het einde van de middag.

Gezellig

Bewoners, van de koopwoningen als ook van de hoge flat, beschrijven het samenzijn op het leefdek als “gezellig”. Tijdens meerdere interviews met nieuwe bewoners gebeurt het dat de geïnterviewde(n) medebewoners groeten of een gesprekje aanknopen. Er hangt ‘s avonds een ontspannen sfeer - er wordt gegroet en gegruip: [tegen een vrouw die met de plantenbakken bezig is:] “kijk uit, daar word je vies van hoor!” [zij roept, lachend, iets onverstaanbaars terug], [tegen mij, over iemand die uit het raam hangt:] “ja, en als we het dan toch over overlast hebben, deze man mag van mij zo snel mogelijk verhuizen!” [waarop een heen en weer gepraat tussen de mannen volgt], [tegen mij, al zwaaiende naar een medebewoner:] “kijk, dit vind ik nou fijn!”

Met het WK voetbal wordt het leefdek versierd met oranje vlaggen (waarvoor, naar het schijnt, één man verantwoordelijk is; sommige bewoners hebben ingestemd, sommigen werden erdoor verrast maar vinden het leuk). Een aantal bewoners kijkt samen op het leefdek, en later in de parkeergarage, naar de wedstrijden en maken er een gezellig samenzijn van.

Van ander onderzoek weten we dat interacties tussen bewoners van een nieuwbouwcomplex vaak hechter en frequenter zijn, in vergelijking met bewoners van oudere complexen en straten. Dat is vooral zo in de beginfase van verhuizen en inrichten.³² Voor deze bewoners geldt dat ze elkaar meerdere malen gezien hebben tijdens informatiebijeenkomsten in de twee jaar voorafgaand aan de oplevering. Het (ongeveer) gelijktijdig inhuizen en wennen aan de nieuwe omgeving schept een band. Het is dus niet het leefdek *alleen* dat zorgt voor alle sociale interactie en gezelligheid. Het feit dat de tuinen aan elkaar grenzen en nog zo open zijn maakt natuurlijk wel dat mensen elkaar frequent zien. (Het open karakter van het leefdek wordt overigens niet door iedereen altijd zo gewaardeerd, zie onder.)

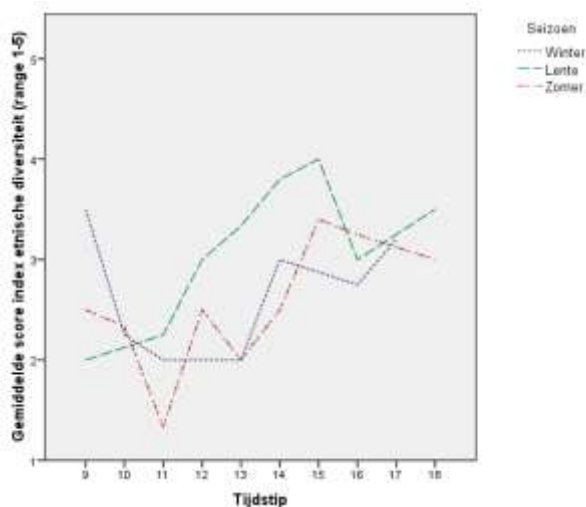
Diversiteit naar leeftijd en etniciteit

Kijken we naar de diversiteit voor leeftijd³³ dan zien we dat het publiek op de drukste momenten (12.00 en 15.00 uur) ook het meest gemengd is: hoe drukker, hoe meer verschillende leeftijdscategorieën. Dat klinkt logisch, maar het belang van deze constatering is vooral dat we zien dat het leefdek niet op bepaalde momenten door één of twee leeftijdscategorieën wordt overgenomen. De diversiteit komt voor rekening van verblijvers, maar meer nog van passanten.

³² Zie bijvoorbeeld Abrams en Bulmer, 1986.

³³ Op basis van de index leeftijdsdiversiteit, de mate waarin tijdens de observatiemomenten à 30 minuten mensen van verschillende leeftijdscategorieën aanwezig zijn; zie paragraaf 2.2.

Figuur 3.4: Index etnische diversiteit gedurende de dag, per seizoen

De diversiteit naar etnische achtergrond³⁴ scoort het hoogst in de lente en in de middag (wanneer het het drukst is), met de piek zo rond 14.00-15.00 uur. Ook hier is dus geen sprake van dominantie van een bepaalde groep wanneer het druk is. De diversiteit neemt toe met het aantal passanten, maar niet met het aantal verblijvers. Dat suggereert dat verblijvers vaker tot dezelfde etnische categorie behoren en strookt met het beeld dat professionals al voor het onderzoek hadden.

Besloten ruimte: afsluiting leefdek?

Uit de gesprekken met bewoners die aan het leefdek wonen, komt naar voren dat het leefdek als besloten of private ruimte wordt gezien – als “onze” plek. Op het moment van het onderzoek wordt gesproken over het afsluiten van de entree(s) naar het leefdek. Deze wens komt voort uit 1) behoefte aan privacy, 2) ervaren overlast van niet-bewoners, en/of 3) de financiële verantwoordelijkheid voor het onderhoud.

De wens om het leefdek af te sluiten voor niet-bewoners komt, ten eerste, voor sommige bewoners voort uit een behoefte aan privacy en een behoefte “vreemden” buiten te houden. Niet iedereen lijkt zich gerealiseerd te hebben dan het wonen aan een leefdek betekent dat men in feite een tuin deelt. Een jonge moeder (30-40, getrouwd en twee kinderen, woont zes maanden) die ik spreek in haar tuin zegt dat ze het maar niks vindt dat mensen zomaar naar haar voordeur kunnen lopen, zeker omdat de voordeur direct toegang geeft tot de woonkamer. Liever zou ze dus zien dat het leefdek wordt afgesloten en dat ze via intercom kan controleren wie er naar binnen wil. Ook zou ze graag een schutting hebben om zo nog een beetje privacy te hebben. Een man wil graag een hekje om zijn tuin plaatsen, ongeveer een meter hoog, dat kan worden afgesloten. Een vrouw zou graag een schutting hebben; tenslotte kunnen mensen zo naar haar voordeur lopen en als ze de deur open doet dan staan ze in feite direct al in haar woonkamer. Een jonge man (20-29, getrouwd en een kind, woont zes maanden) vertelt: “Ik vind contacten met de burens leuk maar ik hou ook van mijn privacy. Ik hoef geen schutting maar ik wil wel hoge planten om toch een beetje afgeschermd te kunnen zitten.”

³⁴ Op basis van de index etnische diversiteit, de mate waarin tijdens de observatiemomenten à 30 minuten mensen met verschillende etnische achtergronden aanwezig zijn; zie paragraaf 2.2.

Een tweede reden die wordt genoemd om het leefdek af te sluiten is de ervaren overlast van het gedrag van niet-bewoners, vooral kinderen. De bewoners moeten dan dus niet alleen op hun eigen kinderen letten maar ook andere kinderen aanspreken op hun gedrag. Waar het voor sommige bewoners nog wel wat levendiger mag, vinden anderen dat het té levendig is en dat het gebruik van het leefdek goed in de gaten gehouden moet worden, vooral het gebruik door niet-bewoners. Meerdere bewoners vertellen over kinderen die stenen naar beneden gooien vanaf de hoge flat, en er wordt door kinderen gefietst en geskate terwijl dat niet mag. Voor anderen is ook het overlast en de aanwezigheid van “rare types” in het Poptapark een reden om het leefdek in elk geval ‘s avonds en ‘s nachts af te sluiten.

Een derde reden om het leefdek af te sluiten komt voort uit een praktische, financiële overweging, namelijk dat de bewoners (mede) verantwoordelijk zijn voor de kosten van het onderhoud. Als slijtage en (moedwillige) vernielingen door niet-bewoners worden veroorzaakt, dan willen bewoners daar niet voor opdraaien. En daarom willen een aantal bewoners dat de ruimte meer privaat wordt dan ze nu is, bijvoorbeeld door een hek te plaatsen. Zou echter de gemeente meebetalen aan het onderhoud, dan wordt het een ander verhaal en valt er te praten over het open laten van het leefdek.

Overigens moet hier worden opgemerkt dat de bewoners rekenden op een hek en camera’s: ze vertellen dat dit op de bouwtekeningen al was aangegeven. Hun behoefte of wens komt dus mogelijk (ook) voort uit de verwachting die zij hadden en het feit dat die verwachting een half jaar na oplevering nog niet is gerealiseerd.

Hoewel bewoners zeggen behoefte te hebben aan meer formele vormen van controle (hek, cameratoezicht), zien we dat zij zelf al “informele sociale controle” uitoefenen: spelende kinderen worden in de gaten gehouden, overlastgevers worden vermaand zich te gedragen of weg te gaan, en vreemden – waaronder een aantal van de professionals die aan het observeren zijn – wordt gevraagd wat ze op het leefdek te zoeken hebben. Juist doordat bewoners zich het leefdek toe-eigenen (“deze plek is van ons”) voelen ze zich verantwoordelijk voor het reilen en zeilen. Dat (een deel van de) bewoners behoefte hebben aan meer formele vormen van controle komt wellicht voort uit de angst het zelf niet in de hand te kunnen houden of het feit dat sommigen nog niet zijn overtuigd van de positieve verbeteringen van de Poptahof (zie verder paragraaf 3.7 over de eerste ervaringen van de eerste kopers). Lopende het onderzoek hebben de bewoners (middels de Leefbaarheidscommissie) voorstellen gedaan voor het plaatsen van een bord met leefafspraken en het plaatsen van een hek of slagboom bij de park-ingang.

3.6 Kernwaarden

In de winter richtten de observanten zich op de kernwaarden ‘diaspora’ en ‘betrokkenheid’. Het bleek moeilijk de kernwaarden te herkennen, waarschijnlijk omdat het in de winter nog rustig is op het leefdek. Betrokkenheid blijkt wel uit het feit dat bewoners elkaar groeten (maar niet of nauwelijks met elkaar praten), het netjes is op het leefdek, mensen bankjes en versieringen (nepkippen) in hun tuin hebben staan en een vrouwelijke bewoner kinderen aanspreekt op hun gedrag.

Ook in de lente is betrokkenheid te zien aan netheid: "meestal nette vensters", schrijft een observant op. Waakzaamheid is te zien in elkaar groetende burens en een kinderfietsje dat niet op slot staat, "blijkbaar kan dat." Er staan sowieso veel kinderfietsjes en speeltjes buiten. Hoewel bewoners wel aandacht lijken te hebben voor hun woonomgeving, ziet het leefdek er volgens een observant nog "sloordig en onverzorgd uit" omdat de ruimte nog niet is ingericht. Ook is de nieuwe verlichting kapot.

In de zomer bleek betrokkenheid uit de oranje vlaggen die er hingen (in verband met WK voetbal), mensen die de observanten terug groetten, bloemen in de plantenbakken en "tuintjes op orde", bewoners die een praatje maken (onder meer met de postbezorger). Het is echter niet overal schoon en heel: de afwerking van het leefdek bij de trap is rafelig en de trap naar het park is vies. De waakzaamheid van bewoners blijkt uit enerzijds de mensen die vanuit hun tuin op het leefdek uitkijken en anderzijds het feit dat bewoners ontspannen in de tuin zitten en met elkaar kletsen. Een observant meldt: "ik werd bekeken, [maar] niet aangesproken." Een andere observant werd wel aangesproken met de vraag wat hij/zij op het leefdek deed. Na antwoord gegeven te hebben zei de bewoner dat ze "liever geen vreemden" op het leefdek hebben.

Samengevat, we zien in de observaties de drie elementen van betrokkenheid terugkomen: aandacht (voor anderen en voor de omgeving), schoon/heel en attent (groeten, praatje maken). Wat betreft schoon/heel is het niet overal en altijd in orde. Waakzaamheid komt terug in de besloten inrichting (woningen die uitkijken op het leefdek) en het feit dat mensen elkaar en vreemden in de gaten houden. Bewoners lijken ontspannen en tegelijk ook alert wanneer nodig.

3.7 Focus: eerste ervaringen van de eerste kopers

We hebben voor de diepte-interviews nadrukkelijk ook nieuwe bewoners van de Akropolishof benaderd, vanuit het idee dat zij representatief zullen zijn voor de toekomstige nieuwe bewoners, en dus voor bewoners met rode en gele leefstijlen. Zij hebben immers bewust gekozen om een woning in de Poptahof te kopen. Voor het aantrekken van nieuwe bewoners in de toekomst is het zinvol om inzicht te hebben in het beeld dat de nieuwe bewoners van de buurt hebben, de afweging die zij hebben gemaakt in het keuzeprocess en de aantrekkelijkheid van de Poptahof. Daarom worden hier eerst kort de verhuismotieven en de eerste ervaringen in de Poptahof van de eerste kopers besproken.

Een deel van de bewoners woonde voorheen in Delft of in de buurt van de Poptahof, een ander deel komt van buiten Delft en kende de buurt niet. Een aantal bewoners wilde graag (weer) in de Poptahof wonen vanwege de levendigheid. Een alleenstaande man (40-49 jaar) die vanuit de binnenstad van Delft naar de Poptahof is verhuisd, vertelt: "Na 25 jaar wonen in een museum wilde ik wel weer wonen in de wereld. De plannen voor de Poptahof spraken me meteen erg aan. Ik heb echt het idee dat het de goede kant op gaat met de buurt... een positief gevoel."

Een jong stel (20-29, geen kinderen, woont vijf jaar) is na hun studietijd in de Poptahof blijven hangen. Nadat ze een aantal jaren anti-kraak hebben gewoond, hebben ze nu een huis in de Akropolishof gekocht: "De buurt is levendig.

We zijn ook gaan kijken bij die nieuwbouwwijk bij Den Hoorn, maar dat is zo'n dooie boel. Daar spelen de kinderen allemaal in hun eigen tuin, hier spelen ze in het park. De verschillende mensen en culturen hier zijn leuk om naar te kijken."

Ze kennen de reputatie van de Poptahof: veel overlast, veel buitenlanders. Maar het is hun erg meegevallen en als de buurt zich goed blijft ontwikkelen dan blijven ze er nog wel een tijdje wonen.

De reputatie en de hoop of verwachting dat de buurt zich zal ontwikkelen, komen in bijna elk interview met de nieuwe bewoners ter sprake. Terwijl de drie bewoners die hierboven aan het woord zijn gekomen er vrij laconiek over praten, benadrukken de meeste geïnterviewden dat ze een risico of een gok hebben genomen. De keuze voor de woning, de koopprijs, de ligging en de aanwezigheid van voorzieningen en de verwachting dat de buurt zich ten goede zal ontwikkelen hebben de doorslag gegeven. Een man (40-49, getrouwd en twee kinderen, woonduur zes maanden) vertelt dat ze er lang over hebben nagedacht: "Eigenlijk wilden we hier niet wonen. Toen [2,5 jaar geleden] was de reputatie van de Poptahof nou niet zodanig dat je er wilde gaan wonen, overlast enzo. Uiteindelijk hebben we het toch gedaan. We kijken het aan en als het niet bevalt dan verhuizen we weer."

En hoewel er ergernissen over overlast zijn, bevalt het in het algemeen om in de Poptahof te wonen. De winkels vlakbij, de snelweg vlakbij en het feit dat hij niet elke dag in de file hoeft te staan is aantrekkelijk voor hem.

Een moeder (30-39) van twee kleine kinderen woonde voorheen in Voorhof. Ze wilde graag in Delft blijven, dicht bij haar ouders en grootouders (die op haar kinderen passen) en bovendien zitten haar kinderen in Delft op school. Zij gaat met tram 1 naar haar werk. Ze waren op zoek naar een grotere woning met goede isolatie, dus daarom nieuwbouw. "Ik heb wel getwijfeld of ik in de Poptahof wilde gaan wonen, in eerste instantie wilde ik hier niet wonen. Tot voor kort was het hier net als in de Schilderswijk, rare types, veel vluchtelingen die niet goed geïntegreerd zijn. Mijn man heeft me uiteindelijk overgehaald hier te gaan wonen, hij kende de buurt niet. ... Ik vind wel dat de buurt de laatste jaren is verbeterd, door de nieuwbouw en het Poptapark. Ik merk dat er nieuwe winkels komen en dat de Hovenpassage aantrekkelijk is voor mensen en winkeliers. Het is ook een goed teken dat mensen van buiten Delft, Leiden bijvoorbeeld, voor de Poptahof hebben gekozen en nu mijn burens zijn. Ik heb er geen spijt van, tot nu toe bevalt het goed."

Een echtpaar (30-39) zonder kinderen vertelt dat ze in de Poptahof hebben gekocht met het idee dat het gaat verbeteren. Daar rekenen ze ook op, want ze weten, zo vertellen ze, dat het een "prestigeproject" is voor de gemeente. Er gaan geruchten dat de omliggende flats niet zo worden vernieuwd als hun flat maar alleen een beetje opgeknapt worden, en dat zouden ze heel jammer vinden want dat is niet wat ze hadden verwacht toen ze hier kochten. Zoals Poptahof was, daar zouden ze niet willen wonen. Ze kennen de verhalen over de buurt, en nu er wat problemen met overlast zijn, zijn ze ook niet verrast. Ze hopen dat het over gaat en als het niet verbetert dan zijn ze weer weg. Maar tot nu toe wonen ze er met veel plezier: de woning is fijn, de voorzieningen zijn dichtbij en de ligging is goed.

Sommige bewoners laten weten zich verantwoordelijk te voelen voor de verbetering van de buurt. Ze hopen op meer kopers want die zouden zich toch meer verantwoordelijk voelen voor hun woning en de omgeving.

Hun perceptie is dat een deel van de oude bewoners geen zorg heeft voor hun omgeving en er een zootje van maakt. Ze snappen niet goed waarom deze mensen zijn teruggeplaatst in de Akropolis. Ze begrijpen wel dat mensen niet veranderen zodra ze een nieuwe woning hebben. Sommigen opperen dat deze oude bewoners beter moeten worden voorgelicht over bijvoorbeeld afval en onderhoud.

De levendigheid van de buurt kan bovendien gemakkelijk omslaan in overlast. Een alleenstaande moeder (40-49) vertelt: "Ik wilde heel graag terug naar de Poptahof, omdat ik hou van het leven om me heen. Maar nu is het wel een domper dat er teveel levendigheid is. [We lopen door het park en ze wijst naar de Antilliaanse dames die dansen op luide tropische muziek:] Ze doen geen vlieg kwaad en het is wel een mooi schouwspel maar soms is het wat te veel van het goede. Soms denk ik dat ik te vroeg heb gekocht, want nu heb ik een mooi huis midden in een getto, met uitzicht op een Oostblokflat (de Kievit), dat is ook nogal een domper, daar had ik niet bij stilgestaan toen ik het huis kocht. Misschien heb ik te snel gereageerd, maar ja, ik kan altijd weer verhuizen."

Concluderend kunnen we stellen dat nieuwe bewoners voor de Poptahof hebben gekozen ondanks de negatieve reputatie en met de verwachting en hoop dat de vernieuwing de buurt verder zal verbeteren. Stedelijkheid heeft voordelen (voorzieningen, levendigheid), maar het risico dat de nadelen (overlast) de overhand krijgen wordt door de meesten uitdrukkelijk gevoeld en nauwlettend in de gaten gehouden.³⁵ We zien dat het imago van de buurt en de publieke ruimten nog niet overwegend positief is. Voor zover bewoners een verbetering zien ten opzichte van hoe het een aantal jaren geleden was, is dat positieve beeld nog fragiel. De beelden over het verleden liggen nog vers in het geheugen. In elk geval een deel van de bewoners lijkt nog te moeten worden overtuigd van de positieve ontwikkeling.

3.8 Conclusie

De eerste lente en zomer met de nieuwe bewoners laten zien dat het leefdek een veilige, geborgen plek is voor kinderen om te spelen. Bewoners met hun tuin grenzend aan het leefdek maken contact en brengen samen de warme, zomerse avonden door. Vanuit de flats hangen mensen uit het raam en kijken vanaf de galerij naar de activiteiten beneden.

Kijken we naar de kernwaarden, dan komen 'betrokkenheid', 'hof' en 'waakzaamheid' het duidelijkst naar voren als positieve punten: bewoners zijn betrokken bij elkaar en bij hun directe woonomgeving, staan positief tegenover het delen van de plek en ontmoeting en houden een oogje in het zeil als het gaat om hun eigen kinderen en het gebruik en gedrag van niet-bewoners.

Negatieve ervaringen betreffen vooral het comfort en de balans tussen privacy en beheer enerzijds en toegang anderzijds. Wat betreft comfort, gaat het om het onderhoud dat gepleegd moet worden aan de vloer en verlichting en het aanzien van de entree. De discrepantie tussen privacy/beheer en toegang is uitgemond in een aanvraag van een bord met leefafspraken en afsluiting van het leefdek 's avonds en 's nachts.

³⁵ Onderzoek laat zien dat negatieve reputaties van buurten hardnekkig kunnen zijn: zie bijv. Hastings en Dean, 2003; Holland et al., 2007.

Bewoners willen niet opdraaien voor slijtage en vernieling door mensen die niet in het complex wonen en ze hechten waarde aan hun privacy. De semi-publieke ruimte wordt zo door bewoners zelf een meer private ruimte gemaakt.

Het leefdek functioneert vooral als besloten ontmoetingsplek voor bewoners, die daar in mindere mate ook niet-bewoners tegen komen. Sociale interacties gaan al gauw verder dan hallo en dag zeggen. Het feit dat bewoners allemaal nieuw zijn draagt daar aan bij, maar zeker ook de open tuinen aan het leefdek. Daarmee is het leefdek vooral een plek waar persoonlijke relaties tussen burens ontstaan.

4. WINKELN: PAPSOUWSELAAN

De winkelstraat aan de Papsouwselaan aan de noordzijde: uitgestald winkelwaar. Tegenover de winkels is plek voor fietsen en staan enkele bankjes (foto genomen in de herfst).

Papsouwselaan: de Turkse eettent Göreme, geopend in de loop van 2010, heeft een terras (foto genomen in de zomer).

4.1 Inleiding

Het winkelgebied aan de Papsouwselaan wordt gevormd door de winkelpinten onder de flats de Kievit (veld 8) en de Reiger (veld 4) en enkele losstaande gebouwen daartegenover. Het half overdekte winkelcentrum is een wandelgebied. In de toekomst zullen deze ruimten getransformeerd worden tot permanente Wereldmarkt (veld 8) en Health & Care Centre (veld 4). Hoe deze voorzieningen er precies uit gaan zien, is nog niet bekend; het onderzoek moet aanknopingspunten bieden om deze voorzieningen vorm te geven.

Veld 8 is alleen in de herfst geobserveerd en we kunnen dus weinig zeggen over het gebruik en de gebruikersgroepen van deze plek. Wel is de ruimte meegenomen in de buurtwandelingen met bewoners. Veld 4 is gedurende vier seizoenen geobserveerd en ook meegenomen in de buurtwandelingen.³⁶ Hier hebben ook mini-interviews op locatie plaatsgevonden.

De gegevens over het winkelgebied aan de Papsouwselaan zijn op de volgende manier verzameld:

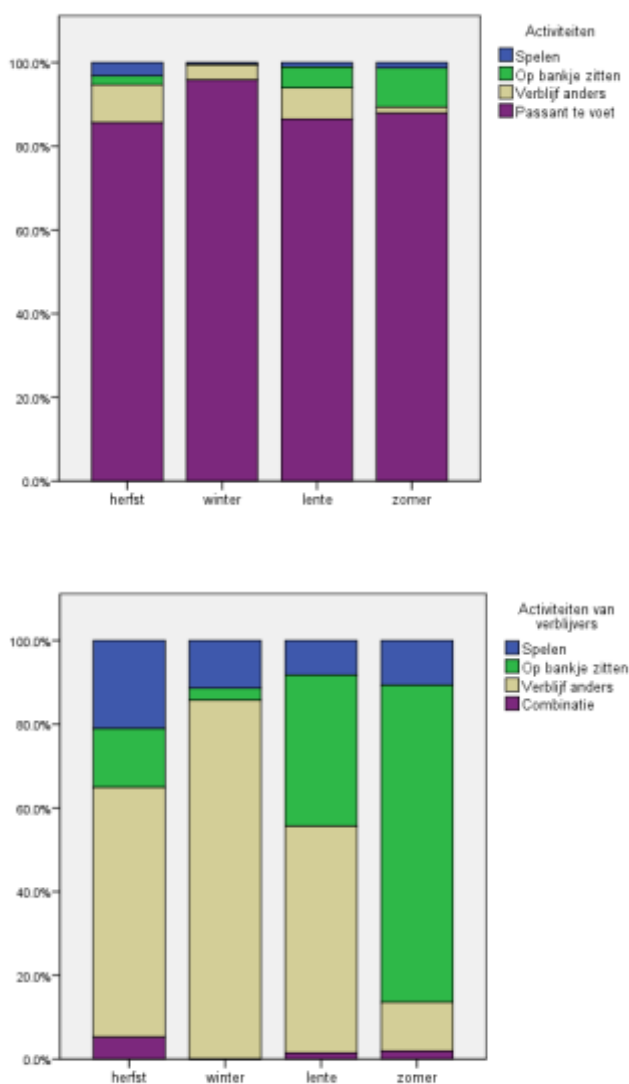
- Observaties op locatie veld 4 (vier seizoenen), veld 8 (herfst), aantekeningen over kernwaarden.
- Buurtwandelingen met bewoners, afgenomen in mei-juli 2010.
- Mini-interviews op locatie (afgenomen door Lida, Charlotte en Gwen) in juni 2010, met passanten en verblijvers (vooral met mensen die op de bankjes zitten).

³⁶ Observaties veld 8 herfst zijn bij observaties veld 4 herfst gevoegd, zodat deze gegevens niet verloren gaan. De ruimten zijn vergelijkbaar qua inrichting en gebruik.

4.2 Gebruik

De Papsouwselaan is de drukste plek van de geobserveerde plekken (per half uur observeren worden gemiddeld 52 mensen geturfd). Het werkelijke aantal ligt waarschijnlijk nog hoger: regelmatig lieten de observeerders weten dat het te druk was om alle gebruikers te registreren. Het winkelgebiedje is vooral een ruimte waar mensen onderweg zijn of slechts kort verblijven: bijna 90 procent van de geobserveerde mensen zijn passanten en winkelende mensen (verder in dit hoofdstuk samengevoegd onder de noemer 'passanten'). Vooral in de winter zijn er bijna geen mensen die verblijven (4 procent van alle gebruikers, tegenover 96 procent passanten). In de overige seizoenen schommelt het percentage verblijvers rond 14 procent (tegenover 86 procent passanten).

Figuren 4.1 en 4.2: Activiteiten van alle gebruikers en van verblijvers, per seizoen

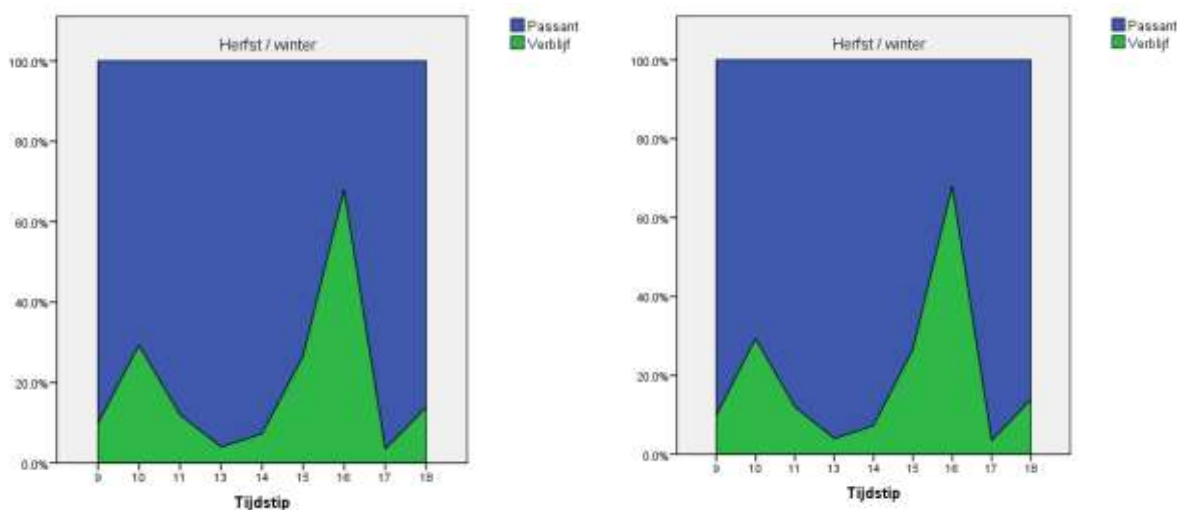
Wat verblijvers doen verschilt per seizoen: in de herfst, winter en lente wordt relatief veel 'verblijf anders' waargenomen: rondhangen, wachten op iemand of even stilstaan om een praatje te maken.

In de herfst en winter worden bovendien, zoals te verwachten is, nauwelijks mensen op bankjes gezien; dat neemt toe met de lente (36 procent) en in de zomer bestaat zelfs de meerderheid van de verblijvers uit bankzitters (76 procent).

Een doorsnee dag op de Papsouwselaan

Op een doorsnee dag in de herfst/winter zien we een piek in het aandeel verblijvers rond 16.00 uur. Kijken we naar wat verblijvers doen gedurende de dag, dan zien we dat vooral tussen 15.00 en 16.00 uur op bankjes wordt gezeten. 'Verblijf anders' gebeurt vooral tussen 11.00 en 14.00 uur en opnieuw veel rond 17.00 uur. Rond 16.00 uur is duidelijk de tijd waarin de Papsouwselaan transformeert van een doorgangspek tot een verblijfsplek.

Figuren 4.3 en 4.4: Verhouding passanten-verblijvers, in de herfst/winter en lente/zomer, gedurende de dag

Een doorsnee dag in de lente/zomer heeft geen duidelijke pieken in het aandeel verblijvers. Rond 11.00 uur en rond 15.00 uur wordt er relatief veel op bankjes gezeten. Rond 12.00 uur is er een piek in het aandeel spelende kinderen, wellicht kinderen die mee komen met hun winkelende ouders. 'Ander' verblijf komt veel voor in de ochtend (winkeliers die hun koopwaar klaar zetten en de winkel op orde maken, klanten die wachten tot de winkel opent), in de middag rond lunchtijd, en eind van de middag rond 16.00 uur. In de zomer begint de transformatie van doorgaande weg naar verblijfsplek eerder: rond 12.00 uur een piekje en dan nogmaals een piek rond 14.00 uur. In de zomer zijn de verblijvers meer verspreid over de middag aanwezig tot ongeveer 17.00 uur, waarna er weer relatief veel passanten zijn.

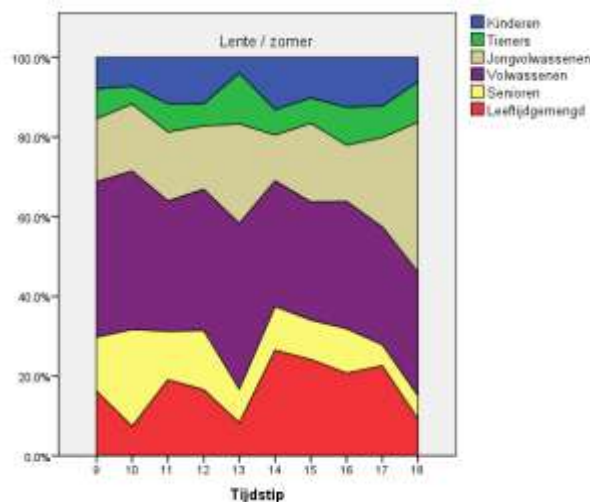
Gebruik naar leeftijd

Kijken we naar een doorsnee dag in de herfst/winter, dan zien we 's ochtends vroeg relatief veel volwassenen, tussen 10.00 en 11.00 uur relatief veel senioren, begin van de middag relatief veel tieners en jongvolwassenen, en eind van de middag (16.00 uur) weer veel senioren en iets later veel volwassenen en tieners. Wat opvalt, is dat in de winter minder gemengde leeftijdsgroepen zijn. Dat strookt met de observatie dat in de winter mensen vaker alleen zijn.

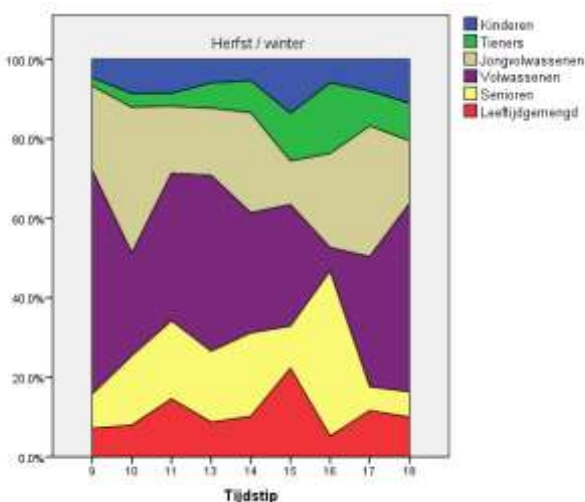
Op een doorsnee dag in de lente/zomer komen we rond 11.00 uur en opnieuw rond lunchtijd (13.00 uur) vooral veel volwassenen tegen. Jongvolwassenen maken een relatief groot deel uit van de verblijvers in de ochtend en opnieuw eind van de middag. Rond 12.00 en 15.00 uur zijn er relatief veel gemengde groepen. Tieners zijn er het meest (relatief) rond 13.00 uur en opnieuw rond 16.00 uur. Senioren zien we op meerdere momenten van de dag.

Figuren 4.5 en 4.6: Gebruik naar leeftijdscategorie, in de herfst/winter en lente/zomer, gedurende de dag

We zien op geen enkel moment dat een bepaalde leeftijdsgroep de Papsouwselaan overheerst: de percentages voor elk van de leeftijdscategorieën komen zelden boven 50 procent uit. Met andere woorden, er is vrijwel constant een naar leeftijd gevarieerd publiek aanwezig. Wel zien we in de lente/zomer dat aan het einde van de dag het aandeel jongvolwassenen duidelijk toeneemt - dit is waarschijnlijk het publiek van jonge mannen dat zowel koffiehuis *Show* als eettent *Göreme* aantrekt. Sommige mensen ervaren dat als intimiderend (zie

onder 'Comfort').

Wanneer we de samenstelling van de verblijvers vergelijken met de bevolkingssamenstelling van de hele buurt zien we dat alle leeftijdscategorieën evenredig zijn vertegenwoordigd.³⁷ Er zijn iets minder kinderen/tieners en iets meer (jong)volwassenen. De Papsouwselaan trekt uiteraard niet alleen mensen uit de buurt (hoewel verblijvers mogelijk vaker uit de Poptahof komen dan passanten). Vergelijken we de leeftijdsopbouw met die van de Delftse bevolking dan zien we ook daar geen noemenswaardige verschillen.³⁸

Bovendien reflecteert de groep verblijvers de leeftijdsopbouw van de passanten. Er lijken dus geen categorieën te zijn die zich deze ruimte toe-eigenen, behalve dan wellicht aan het einde van de dag en begin van de avond.

Gebruik naar etnische achtergrond

Volgens een aantal professionals bestaat er een beeld van de Papsouwelaan, met name onder mensen van buiten de Poptahof, als een 'buitenlandse plek' of een winkelstraat waar alleen allochtonen komen. Op basis van de ervaring en observaties van de observanten - de geobserveerde werkelijkheid, zogezegd - kunnen we dat

³⁷ Zie Gebiedsanalyse Poptahof 2010.
³⁸ Gemeente op maat, Delft, CBS, 2009.

beeld wat bijstellen. Onder de verblijvers zijn relatief meer mensen met een niet-Nederlandse/Westerse achtergrond, maar onder de passanten is de verhouding fifty-fifty. Dat duidt er op dat, in tegenstelling tot het beeld van een buitenlandse plek, autochtone mensen hier wel degelijk komen winkelen en/of de plek in elk geval niet mijden op weg naar de Hovenpassage.

Het aandeel verblijvers met een Nederlandse/Westerse achtergrond ligt iets onder het aandeel autochtone Nederlandse en Westerse bewoners in de buurt (gemiddeld 38 procent van de verblijvers ten opzichte van 45 procent in de Poptahof). Dit strookt met het beeld - van bewoners en professionals - dat de Papsouwselaan meer een intentionele ontmoetingsplek is voor mensen met een niet-Nederlandse achtergrond. Dat hangt samen met de aanwezigheid van het Turkse eethuis *Göreme* en het Turkse koffiehuis *Show* - plekken die een ontmoetingsfunctie hebben voor met name mannen. Onder de verblijvers heeft gemiddeld 30 procent een Midden-Oosterse achtergrond en nog eens 15 procent een Afrikaanse achtergrond. Op basis van de observaties kunnen we dus ook vaststellen dat een vrij groot deel - een derde - van de verblijvers *wel* een Nederlandse/Westerse achtergrond hebben.

Onder de passanten is het aandeel mensen met een Nederlandse/Westerse achtergrond hoger: gemiddeld 53 procent. Het winkelend publiek dat naar de Papsouwselaan toe komt is dus in termen van autochtoon/allochtoon zelfs méér gemengd dan we zouden verwachten op basis van de samenstelling van de buurtbevolking.

Boodschappen doen, snackje halen en even kijken

Bewoners, nieuw en oud, komen om diverse redenen naar de winkels aan de Papsouwselaan. De voornaamste reden is, uiteraard, om boodschappen te doen. De Blokker en het Kruidvat worden veelvuldig genoemd. Een aantal bewoners gaan naar de islamitische slager om halal-vlees te halen. Ook door niet-moslims wordt de islamitische slager geprezen om: "Lamsvlees... dat kun je ook wel halen bij de supermarkt, maar daar is het toch lekkerder". "Heerlijk vlees, goede kwaliteit, en klantvriendelijkheid kennen ze daar nog, als je een grote lap vlees in blokjes van een centimeter bij een centimeter wilt hebben, dan kan dat gewoon."

Een andere bewoner (man, 70-80) is "vaste klant bij de apotheek" en als hij daar moet zijn dan "profiteer ik meteen maar even van de Turkse en Marokkaanse winkeltjes, waar het assortiment groter, de prijs lager en de producten beter zijn dan in de supermarkt".

Niet iedereen is te spreken over de etnische winkels. Tijdens de mini-interviews spreken we met een passant die al 44 jaar in de Poptahof woont. Hij vindt dat het aanbod van de winkels met de jaren achteruit is gegaan. Sommige bewoners van woon- en zorgcentrum Delfshove menen er niets van hun gading te kunnen vinden, vinden de winkeliers "vreemde lui" en zouden graag meer "Nederlandse" winkels zien. Toch komen ze er wekelijks langs als ze naar de Hovenpassage gaan om hun boodschappen te doen. Andere bewoners komen alleen naar de Papsouwselaan voor de Blokker of het Kruidvat en laten de andere winkels links liggen.

Andere trekpleisters aan de Papsouwselaan zijn de snackbars: de Turkse eettent *Göreme* en de snackbar *Megasnack*. Er wordt niet alleen eten afgehaald maar ook gegeten, gedronken en gepraat.

Sommige bewoners doen nooit boodschappen bij de etnische winkels maar de route naar *Megasnack* leidt hen dan toch langs deze winkels. Een enkeling heeft wel plannen om bij de Turkse eettent eens wat te proberen, maar twijfelt: wat moet je dan nemen? Ook hier zien we dat onbekendheid met de exotische etenswaren onzeker maakt: is dat wel iets voor “ons”?

Ten slotte vinden sommige bewoners het leuk om “even te kijken” wat er gebeurt in de winkelstraat. Voor hen heeft de multiculturele uitstraling van dit deel van de Papsouwselaan aantrekkingskracht. Een echtpaar (20-29) vertelt: “Meestal doen we een rondje boodschappen, door de Hovenpassage en dan langs de Papsouwselaan. Soms hebben we iets nodig, soms niet, maar gaan we er heen gewoon om even te kijken.”

De mini-interviews op locatie leren dat - eind van de middag - de winkels ook niet-bewoners trekken voor de dagelijkse boodschappen. Bankjes zijn vooral bezet door mensen, jong en oud, die even uitrusten van het winkelen. Mindervalide bewoners gebruiken de bankjes als rustpunt onderweg, bijvoorbeeld als ze op weg zijn van Delfshove naar de Hovenpassage. Mensen kijken wordt zelden als reden genoemd. (Al gebeurt het natuurlijk wel. Een bewoner van Delfshove vertelt bijvoorbeeld dat hij met plezier naar de “Drie Turken Band”, zoals hij het noemt, kijkt: de winkeliers die naast elkaar zitten verdelen, volgens hem, de klanten onderling. Om en om spelen ze elkaar een klant toe. Een andere man zegt dat hij met plezier naar de winkelstraat komt om “mooie vrouwen” te kijken.)

4.3 Toegankelijkheid

Een aantal professionals merkt tijdens de observaties op dat er veel rollators en rolstoelen voorbij komen. De winkelplint lijkt een doorgaande weg voor de bewoners van woon- en zorgcentrum Delfshove die voornamelijk boodschappen doen in de Hovenpassage. Dat zij er lopen met hun rollators en hulpmiddelen wijst er op dat de weg goed toegankelijk is.

De Delfshove-bewoners die wij spreken voor de mini-interviews bevestigen dit in grote lijnen. De oversteek van het Vorrinkplein naar de Papsouwselaan is volgens bewoners wel gevaarlijk: er is daar geen oversteekplaats en er rijden veel auto's van en naar de parkeerplekken. Met het tempo dat de meeste senioren aanhouden is het levensgevaarlijk, zo vertellen ze. Eenmaal aangekomen op de Papsouwselaan is deze wel veilig en rollator-vriendelijk. Een specifieke klacht die een aantal keren naar voren komt betreft de winkelwaren voor de winkels: soms zetten winkeliers hun winkelwaren te ver naar voren op de stoep, waardoor het voor iemand in een scootmobiel of met rollator niet mogelijk is om onder het afdak te blijven. Vooral met regen is dat vervelend.

In een aantal diepte-interviews is met bewoners besproken wat zij er van zouden vinden als de Papsouwselaan, net als de Hovenpassage, overdekt zou worden. Sommigen zijn voor het plan, bijvoorbeeld omdat je dan droog loopt of omdat het mogelijk meer mensen trekt: “Het is in de Hovenpassage op zaterdag veel drukker dan hier, veel mensen weten niet eens dat deze winkels er ook nog bijhoren, maar dan zou je ze makkelijker hierheen krijgen. Als het drukker wordt, wordt het ook gezelliger.”

Anderen zien een overdekking niet zitten, bijvoorbeeld omdat je dan minder snel even langs loopt: “Dan moet je er echt in, nu loop je er makkelijk even doorheen. We lopen nu ook niet van A naar B door de Hoven, hoogstens steek je schuin door naar de Albert Heijn. Dus dan zou het wel op die manier open moeten zijn.”

Zij waarderen juist de open opstelling van de Papsouwselaan en merken op dat als alles overdekt wordt het mogelijk te massief wordt, een gebied waarin je “bij wijze van spreke nooit meer buiten hoeft te komen om iets te doen.”

Samengevat kunnen we stellen dat de toegankelijkheid van de Papsouwselaan een pluspunt is: mensen weten het te vinden voor een (snelle) boodschap en een snack en senioren kunnen er met hun hulpmiddelen uit de voeten. Door de open opstelling lopen mensen gemakkelijk even langs de winkels.

4.4 Comfort

Inrichting en imago

De meningen over de inrichting en uitstraling van de Papsouwselaan lopen uiteen. Over het algemeen zijn mensen het er over eens dat het winkelcentrum wat verouderd is en wel een opknapbeurt kan gebruiken. Over de vraag of de Papsouwselaan nu een leuke of interessante plek is, of juist niet, komen mensen met verschillende antwoorden. Op basis van de diepte-interviews kunnen we drie categorieën antwoorden onderscheiden. Ten eerste zijn er bewoners en omwonenden die geen duidelijke mening hebben over de Papsouwselaan - ze komen er voor de winkels en die zijn in orde, verder is de winkelstraat “wel OK”. Ze kunnen geen hele positieve of hele negatieve punten aandragen.

Ten tweede zijn er bewoners en omwonenden die positief zijn over de winkelstraat - het is een interessante plek vanwege de levendigheid en diversiteit, hoewel wel verouderd en niet altijd schoon. “De winkelstraat is nou niet echt mooi”, merkt een bewoner op, “maar het is wel de leukste plek in de buurt.” Een echtpaar (20-30, geen kinderen), nieuw in de Poptahof, vertelt: “Dit is een leuk stuk, met die multiculturele winkels. Eigenlijk moeten de Blokker en Kruidvat weg en moeten daar nog meer multiculturele winkels komen, een eettentje ofzo. ... Juist gezellig, die mannen die hier rondhangen [bij het koffiehuis], ja het is echt een leuke plek.”

Een jonge vrouw, ook nieuw in de Poptahof doet geen boodschappen hier maar ze vindt het wel leuk, die diversiteit aan winkels. Ze vindt het leuk om kennis te maken met andere culturen. Een man vertelt dat het altijd gezellig is, “mensen buiten en op bankjes, het idee dat je in het buitenland bent, in positieve zin.”

Ten derde zijn er bewoners en omwonenden die negatief zijn over winkelstraat – er is niks van hun gading en/of het is verouderd en niet altijd schoon. Een nieuwe bewoner (man, 40-50, getrouwd en twee kinderen) vertelt dat hij twee of drie keer per week bij de winkels komt: “... voor verse kip ofzo. Grote boodschappen doen we bij de supermarkt. Gwen: Vind je dit een leuke of interessante plek? [Respondent kijkt mij met verbazing aan] Nee dat kun je over deze plek niet zeggen. Het is voor noodgevallen, als we iets vergeten zijn ofzo, dat we hier komen.”

De mini-interviews op locatie bevestigen deze tweedeling in meningen. Dat alles dichtbij is, wordt gewaardeerd. Iemand merkt op dat deze diversiteit in winkels ontbreekt in het centrum van Delft. Een aantal mensen prijzen het groen aan de laan. Sommigen vinden dit deel van de Papsouwselaan "de mooiste plek in Delft".

Negatieve punten betreffen het aanbod van de winkels, de inrichting en de veiligheid. Ten eerste, het aanbod: een aantal mensen merkt op dat de Eurowinkel een "rommelwinkel" is die uit de toon valt, anderen komen alleen voor de Blokker en het Kruidvat en missen de bakker en groenteboer die er voorheen zaten. Ten tweede, de inrichting: die is "ouderwets", "niet aantrekkelijk om er op een bankje te gaan zitten", de inrichting "nodigt niet uit verder te lopen", en het ziet er "saai" uit. Ten slotte, de veiligheid: fietsers op de stoep worden een aantal malen genoemd, en ook de mannen die in groepen buiten staan worden genoemd. Concrete overlast wordt niet ervaren, maar het kan wel een onveilig gevoel geven. Of, zoals een jonge moeder die met haar baby uitrust op een bankje, zegt: "het past hier gewoon niet, het is niet gezinsvriendelijk."

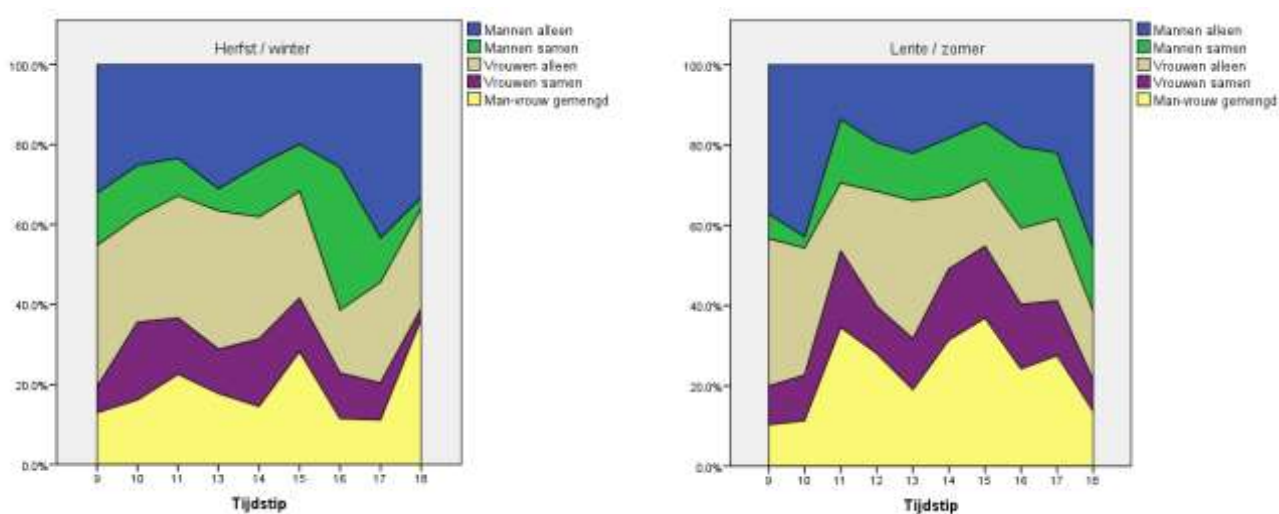
Wat betreft de veiligheid kunnen we op basis van de observaties echter ook constateren dat mindervalide mensen de winkelstraat niet mijden: er komen zoveel rollators en rolstoelen voorbij dat het de observanten opvalt. Dat duidt er ook op dat deze weg als meest veilig wordt ervaren door ouderen. Dit ondanks de fietsers, die daar niet mogen fietsen maar dat wel doen.

Over de inrichting moet nog worden opgemerkt dat het stukje Papsouwselaan bij de apotheek (veld 8) als minst interessant en aantrekkelijk wordt ervaren. Minder interessant: omdat het minder druk is, wellicht, want er is minder te beleven. Minder aantrekkelijk: vooral vanwege de blinde muur van de parkeergarage. De enorme grijze gevel geeft de indruk dat de straat daar eindigt, wat niet uitnodigt om verder te lopen. Een aantal nieuwe bewoners beklagen zich over de parkeergarage, menen dat het geen aantrekkelijk uitzicht is vanuit hun woning, en vragen zich af of de garage niet ondergronds gebouwd had kunnen worden. Voor dit deel van de winkelstraat heeft het vooralsnog het gevolg dat de doorstroom en verblijf lijkt te verminderen, omdat de ruimte als minder toegankelijk en minder aantrekkelijk wordt ervaren.

Vrouwen en meisjes

Gemiddeld is een vijfde van de verblijvers een stel of groep in gemengde samenstelling. Onder de overige verblijvers zijn meer mannen (45 procent) dan vrouwen (34 procent). Vrouwen zijn even vaak alleen als mannen, wat er op duidt dat zij de Papsouwselaan niet mijden wanneer ze alleen zijn en de plek voldoende comfortabel en veilig is. In de lente/zomer zijn veel vrouwen alleen vooral rond het middaguur, wanneer het druk is. De Papsouwselaan is bovendien samen met Groene strook Noord de plek met het grootste aandeel vrouwen alleen (30 procent). Op basis van de observatiegegevens kunnen we vaststellen dat vrouwen alleen de Papsouwselaan niet mijden.

Figuren 4.7 en 4.8: Aanwezigheid van mannen en vrouwen samen, alleen en gemengd, in de herfst/winter en lente/zomer, gedurende de dag

Dat kan overigens 's avonds anders zijn. Aan het einde van de middag zien we dat het aandeel mannen alleen sterk toe neemt terwijl het aandeel vrouwen alleen en (gemengde) stellen en groepen afneemt. Dat strookt met het beeld dat in de avond de Papsouwselaan een plek voor mannen is om samen te komen. In de interviews wordt echter geen incidenten van overlast of criminaliteit gemeld, hoewel enkele geïnterviewden wel aangeven zich ongemakkelijk te voelen door de "rondhangende" mannen. Een vrouw refereert aan het koffiehuis dat nu gesloten is (veld 8), zij voelde zich bekeken door de mannen die daar buiten rondhingen. Een andere vrouw maakt zich zorgen over de beeldvorming van mensen over "buitenlanders" die niets anders zouden doen dan rondhangen. Een vader van een tienerdochter zegt dat hij zijn dochter hier 's avonds liever niet alleen laat lopen. Deze gevoelens zijn dus echter niet gekoppeld aan concrete vervelende gebeurtenissen maar betreffen het imago van de plek.

4.5 Sociabiliteit

Ontmoeten: duo's en groepen

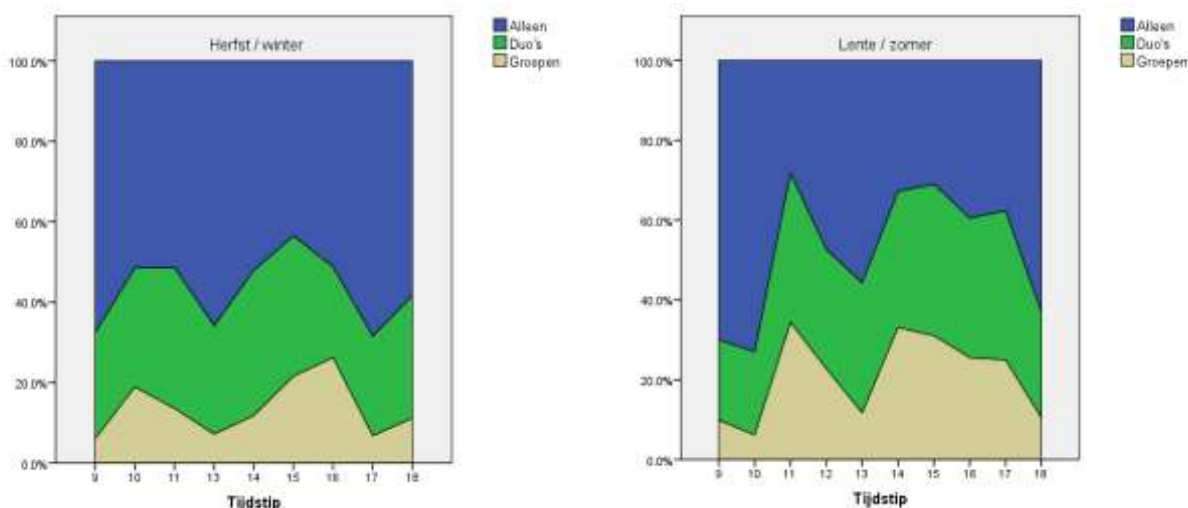
Op het Poptapark na, is de Papsouwselaan de plek waar het aantal mensen per observatie het hoogst ligt (gemiddeld 1,7; vgl. Poptapark 2,0).³⁹ Dat betekent dat hier vaker mensen *samen* zijn dan op andere plekken zoals Groene strook Noord, de speeltuin en het leefdek. Tijdens 28 procent van de observatiemomenten worden zelfs meer duo's en groepen gezien dan mensen alleen - een patroon dat alleen wordt geëvenaard in het Poptapark, een verblijfplek bij uitstek (zie hoofdstuk 5). Daarnaast is de Papsouwselaan de plek met het grootste aandeel *gender*-gemengde groepen (gemiddeld 20 procent van alle gebruikers). In deze categorie vallen vooral echtparen en stelletjes en gezinnen.

³⁹ Observanten turfden niet elk persoon afzonderlijk, afhankelijk van of mensen alleen, in duo's of in groepen waren, bestaat elke afzonderlijke observatie uit 1 of meer mensen (zie figuur 1.1 in paragraaf 1.4). Het gaat hier om het gemiddeld aantal mensen van elke afzonderlijke observatie tijdens een half uur observeren.

De aanwezigheid door duo's en stelletjes, groepjes en gezinnen geeft de winkelstraat in elk geval een sociabele uitstraling: waar mensen samen zijn wordt ook meer gepraat en gelachen. (In elk geval kunnen we ons voorstellen dat een plek waar de meeste mensen alleen zijn, een plek is die stiller is en waar mensen meer gehaast hun eigen weg gaan.)

Het aandeel mensen samen is duidelijk minder in de winter en er zijn dit seizoen ook geen piekuren in het verblijf samen dan wel alleen. Dat is anders in de andere seizoenen. In de herfst zien we rond 10.00 uur en rond 14.00 uur meer mensen samen, in de lente gebeurt dat rond 12.00 uur en in de zomer rond 11.00 uur. In alle drie de seizoenen zijn in de middag vaker mensen samen of in groepen te zien. Mensen alleen zien we vooral veel in het begin van de ochtend (waarschijnlijk voor een boodschap nog even snel voor het werk), rond het middaguur (voor de boodschappen voor de lunch/tijdens de lunchpauze) en einde van de middag (weer boodschappen doen).

Figuren 4.9 en 4.10: Aanwezigheid van duo's en groepen, in de herfst/winter en lente/zomer, gedurende de dag

Kijken we naar alle gebruikers (verblijvers en passanten), dan zien we het aandeel groepen in de lente en zomer duidelijk groter is (figuren 4.9 en 4.10). De piekuren liggen in de herfst/winter rond 10.00 uur (veel jongvolwassenen) en rond 15.00/16.00 uur (veel senioren en leeftijd-gemengde groepen). In de lente/zomer liggen de piekuren rond 11.00 uur en vanaf 14.00 uur (volwassenen en leeftijd-gemengde groepen). Dit zijn de tijdstippen waarop de Papsouwselaan het levendigst is.

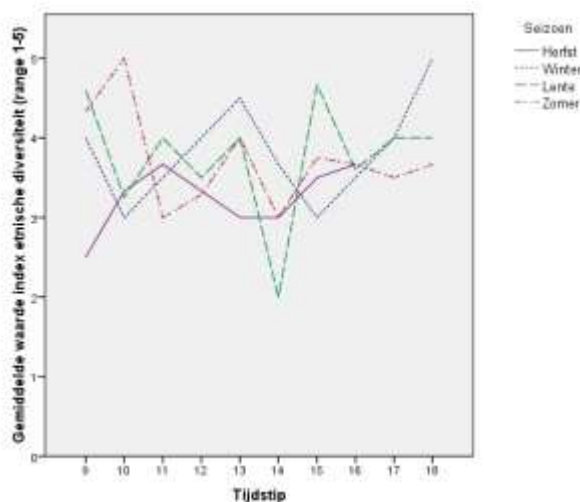
Diversiteit naar leeftijd en etnische achtergrond

De Papsouwselaan is ook het meest divers naar etnische achtergrond (gemiddelde score index: 3,70; vgl. Poptapark: 3,21, leefdek: 2,78): gemiddeld zijn tijdens een half uur observeren meestal vier van de vijf etnische categorieën aanwezig.⁴⁰ De etnische diversiteit per seizoen is vrijwel gelijk. Op een doorsnee dag fluctueert de waarde van de index etnische diversiteit tussen 2 en 5.

⁴⁰ Op basis van de index etnische diversiteit, de mate waarin tijdens de observatiemomenten à 30 minuten mensen met verschillende etnische achtergronden aanwezig zijn; zie paragraaf 2.2.

In de ochtend en rond 13.00 uur is de etnische diversiteit relatief hoog. Vanaf 15.00 uur, wanneer het aandeel verblijvers groot is en langzaam vermindert, neemt de diversiteit tot het einde van de middag toe.

Figuur 4.11: Index etnische diversiteit gedurende de dag, per seizoen

Interessant is dat de etnische diversiteit op deze plek *niet* samenhangt met de drukte of het aantal passanten of verblijvers (dit is wel het geval voor bijvoorbeeld het Poptapark). Dat betekent dat de index hoog scoort *ongeacht* de drukte. Ook als er relatief weinig mensen zijn, is de verscheidenheid onder de aanwezigen dus groot. Dat onderstreept de waarde van de Papsouwselaan voor vluchtige ontmoetingen over etnische scheidslijnen heen: op welk tijdstip van de dag je er ook komt, je zult er waarschijnlijk een divers publiek tegenkomen. Dat maakt de Papsouwselaan ultiem stedelijk.

We constateerden al eerder dat er geen leeftijdscategorieën zijn die de winkelstraat op een bepaald moment van de dag overheersen. Dat wordt bevestigd als we naar de menging voor leeftijdscategorieën kijken.⁴¹ De Papsouwselaan is de plek met de meeste variatie naar leeftijd (gemiddeld 4,51; vgl. Poptapark: 4,25, leefdek: 2,91). Tijdens 70 procent van de observatiemomenten zijn alle vijf de leeftijdscategorieën geturfd – dat is uitzonderlijk vergeleken met de andere plekken. De index scoort, gedurende alle seizoenen, vrijwel de gehele dag tussen de 4 en 5. Dat betekent dat tijdens de observatiemomenten bijna altijd alle vijf de leeftijdscategorieën aanwezig zijn (op hetzelfde of vrijwel hetzelfde moment dus). De leeftijddiversiteit komt voor rekening van de passanten: hoe meer passanten, hoe meer diversiteit naar leeftijd. Of er veel of weinig verblijvers zijn maakt voor de diversiteit naar leeftijd niet uit. Het maakt ook niet uit of meer mensen alleen of samen zijn.

4.6 Kernwaarden

In de herfst stond het de observanten vrij zelf te kijken hoe ze de kernwaarden herkennen. Een aantal professionals laat weten dat het “moeilijk te zien” is.

⁴¹ Op basis van de index leeftijdsdiversiteit, de mate waarin tijdens de observatiemomenten à 30 minuten mensen van verschillende leeftijdscategorieën aanwezig zijn; zie paragraaf 2.2.

Betrokkenheid wordt gezien in een voorbijganger die een jongetje in een speelgoedvliegtuig (voor de Blokker) aanspreekt; een gebrek aan betrokkenheid uit zich volgens een observant in het feit dat slechts weinig mensen elkaar groeten en dat mensen zich niet aan de regels houden door te brommeren en te fietsen in de winkelstraat. Diaspora wordt herkend in de vele nationaliteiten en winkels. Etnische mix en mix naar leeftijd zijn uitingen van variatie.

Waakzaamheid en betrokkenheid toonden zich via mensen die de observanten aanspraken: om gedag te zeggen, medeleven te tonen ("wat een koud weer, je zou nu toch niet buiten moeten zitten") en de observant te verzekeren dat hij "al meer van ons" had gezien. Een winkelier zegt twee observanten zelfs dat als ze willen opwarmen, ze wel even bij hem binnen mogen gaan zitten. Een observant meldt nog dat er geen bankje onder het afdak staat waardoor mensen op bankjes niet beschermt zijn tegen regen.

In de winter "lopen [mensen] snel langs elkaar met eigen doelen, geen interactie, groeten elkaar niet" - geen uitdrukking van 'hof'. Betrokkenheid wordt betwijfeld op basis van het "verschil in etalages en uitstraling" van de winkels; sommige winkeliers doen mee met de vlaggetjesacties, andere niet.

In de lente komt betrokkenheid meer tot uiting wanneer mensen elkaar groeten, een praatje maken, mensen op bankjes naar passanten kijken en iemand een voorbijganger de weg wijst. De winkelstraat is verder (redelijk) schoon en netjes. Een andere observant meent dat de ruimte een "beetje rommelig" is. Winkeliers zetten hun borden soms in de doorgang. Winkeliers stallen hun waar uit maar laten wel voldoende ruimte vrij, vindt iemand anders. Opnieuw zijn er veel fietsers.

Waakzaamheid is moeilijk te ontdekken, vinden de observanten: passanten en mensen op bankjes zijn "vooral druk met zichzelf" en hebben "weinig tot geen interesse in elkaar". Winkeliers blijken wel hun eigen waar in de gaten te houden en sommige winkeliers hebben een eigen beveiliging.

In de zomer is de eettent *Göreme* geopend, waar buiten een klein terrasje is. Dat wordt door observanten positief beoordeeld: "waakzaamheid" wordt bijvoorbeeld herkend in de "Turkse mannen op het terras" en een observant schrijft op dat "de mannen op het terras nieuwsgierig [zijn] naar wat ik aan het doen ben." Er is een "gemoedelijke sfeer" in de winkelstraat (ontspannen). Waar dichte puien zijn, bijvoorbeeld bij winkels als Kruidvat en Blokker, liggen meer sigarettenpeuken op straat. Het is (redelijk) schoon, de winkeliers dragen daar aan bij door op te ruimen, hoewel bij sommige winkels lege dozen en kratten buiten staan wat een slordige indruk geeft.

4.7 Conclusie

De toegankelijkheid en de voorzieningen maken op dit moment het succes van de Papsouwselaan. De winkelstraat aan de Papsouwselaan wordt vooral routinematig gebruikt: het is een doorgang op weg naar de Hovenpassage of de buurt uit en mensen komen er voor hun dagelijkse boodschappen. Het is bereikbaar voor senioren en voor mensen die niet in de Poptahof wonen. Daarmee trekt de winkelstraat een stroom passanten die divers is naar leeftijd en etnische achtergrond.

Specifieke voorzieningen zoals het koffiehuis Show en de snackbar Megasnack fungeren als ontmoetingsplek, maar dat lijkt los te staan van de Papsouwselaan als publieke ruimte (met andere woorden: als deze voorzieningen elders waren, zouden mensen waarschijnlijk daar naartoe gaan). De kracht van de Papsouwselaan zit in de potentie om 'publieke familiariteit' te genereren: de lichte vorm van ontmoetingen tussen bekende vreemden door observeren en herkennen. Publieke familiariteit kan er vervolgens weer voor zorgen dat mensen zich meer op hun plaats voelen en veilig voelen. Dat betekent dat ook al zien we niet direct dat winkeliers, verblijvers en passanten sociale controle uitoefenen, dat hun herhaalde aanwezigheid wel kan zorgen voor een veiliger gevoel.

De kwaliteit en de diversiteit van het winkelaanbod maken een gemengd publiek. De etnische winkels worden ook door 'Nederlandse' mensen gewaardeerd en gebruikt en juist omdat er verschillende soorten winkels zijn trekt de winkelstraat een gevarieerd publiek. Deze kwaliteit is echter precair. Teveel etnische winkels kan bij een deel van de bewoners de indruk wekken dat het niet voor hun is. De vestiging van een Eurowinkel wordt als ongepast gezien. Daarnaast lijkt de ruimtelijke spreiding van winkels van belang te zijn om een deel van de bewoners de winkelstraat in te krijgen. We zien dat een deel van de bewoners nooit bij etnische winkels komt en alleen in de winkelstraat komt voor de (Nederlandse) snackbar, de Blokker en het Kruidvat. Voor het mogelijk maken van lichte ontmoetingen op straat is dit echter niet noodzakelijk een probleem, zolang de routes naar de ene of de andere winkel elkaar doorkruisen.

Het beeld dat zou bestaan over de Papsouwelaan als een plek waar enkel allochtonen komen, kan op basis van de observaties worden bijgesteld: autochtone mensen komen wel degelijk winkelen, een goed deel van de verblijvers is autochtoon, en we vinden geen aanwijzingen dat de winkelstraat wordt gemedend op weg naar de Hovenpassage.

Een negatief punt volgens bewoners en gebruikers betreft het onderhoud: de inrichting is in de ogen van bewoners en passanten verouderd en onaantrekkelijk en de ruimte is niet altijd schoon.

5. POPTAPARK

Poptapark: uitzicht op de speeltuin, op de achtergrond Akropolis (foto genomen in de herfst).

Poptapark: één van de zogenoemde flexplekken langs de rand van het park (foto genomen in de herfst).

5.1 Inleiding

In 2008 is het nieuwe Poptapark opgeleverd. Voorheen lag er tussen Poptahof Noord en Poptahof Zuid een sloot met aan beide oevers grote overhangende bomen. Geen plek voor kinderen om te spelen en geen plek om te picknicken of gezamenlijk een wandeling te maken. De oude bomen worden gemist, maar het nieuwe park maakt een hoop goed. Bewoners zijn enthousiast over het park en op zonnige zondagen barst het bijna uit zijn voegen van de drukte. Zoveel mensen op een klein stukje groen brengt uiteraard ook wel eens problemen met zich mee: afval en geluidsoverlast zijn de meest voorkomende problemen, zo blijkt uit gesprekken met omwonenden, gebruikers en parkbeheerders.

De gegevens over het Poptapark zijn op de volgende manier verzameld:

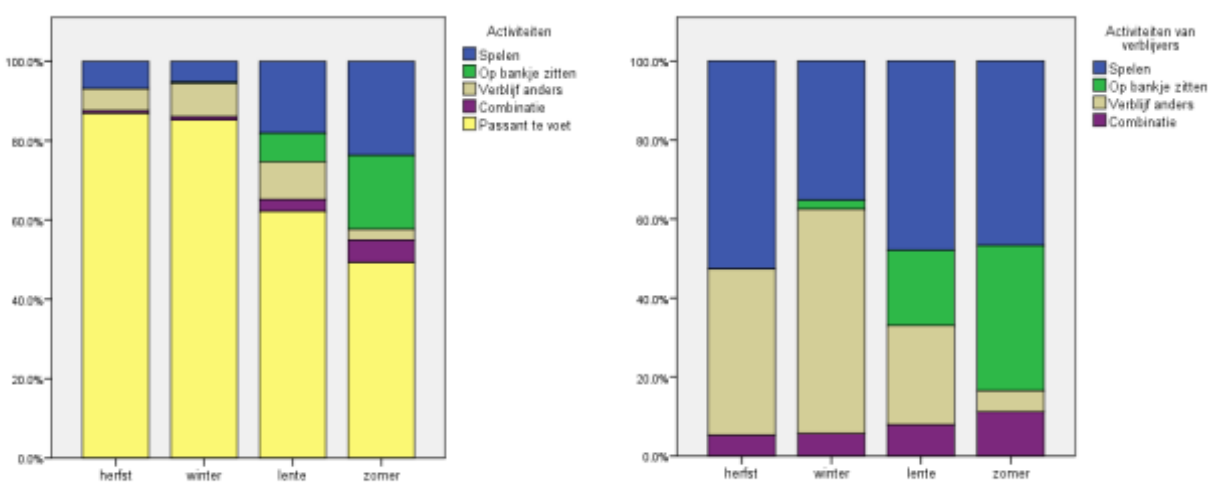
- Observaties op locatie (vier seizoenen), aantekeningen over kernwaarden.
- Buurtwandelingen met bewoners, afgenomen in mei-juli 2010.
- Mini-interviews op locatie (afgenomen door Marijke, Cyril, Janet en Gwen) in juni 2010, met passanten en verblijvers.

5.2 Gebruik

Het Poptapark gedurende de seizoenen

In de lente en zomer komt het Poptapark tot leven. Waar in de herfst en winter slechts 14 procent van de aanwezigen verblijvers zijn, geldt dat voor 38 procent in de lente en 50 procent in de zomer. In de herfst en winter neemt al het overige verblijf de vorm aan van rondhangen, wachten of nog anders. Met het stijgen van de temperatuur neemt ook het zitten toe - op bankjes, randen en gras. In de lente zit één op de vijf verblijvers; in de zomer zijn ruim een derde van de verblijvers zitters.

Figuren 5.1 en 5.2: Activiteiten van alle gebruikers en verblijvers, per seizoen

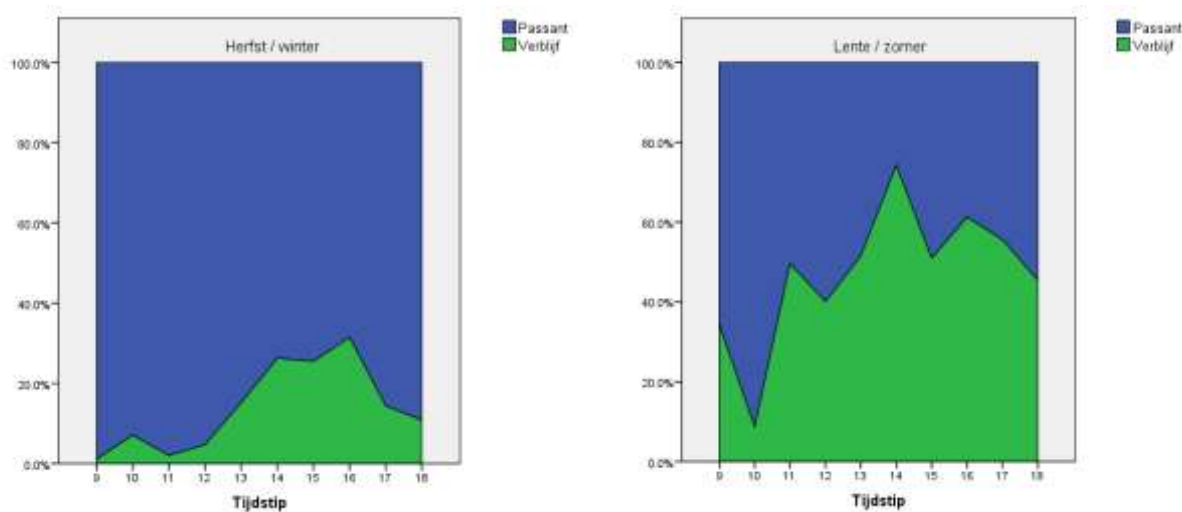

De helft van het verblijf komt voor rekening van spelende kinderen - en dat geldt voor alle seizoenen. Het park doet dus voor een groot deel dienst als speeltuin, en sommige mensen zien het park ook als zodanig (zie onder 'Comfort').

Een doorsnee dag in het Poptapark

In de herfst/winter komen passanten op gezette tijden voorbij: vroeg in de ochtend, om 12.00 uur, om 16.00 uur en rond 18.00 uur. De stroom passanten volgt het werk- en schoolritme. Verblijf neemt toe vanaf 11.00 uur met het hoogtepunt rond 16.00 uur, wanneer er ook het meest gespeeld wordt. Tussen 14.00 en 16.00 uur is 30 procent van de aanwezigen verblijver. Na 16.00 uur neemt het aandeel verblijvers weer af. In de herfst/winter is het Poptapark dus een groot gedeelte van de dag vooral doorgangsroute.

Figuren 5.3 en 5.4: Verhouding passanten–verblijvers, in de herfst/winter en lente/zomer, gedurende de dag

In de lente/zomer is dat anders. Dan zien we de stroom passanten (ook) later op de ochtend (10.00 uur), en weer om 12.00 uur en vanaf 16.00 uur tot aan het einde van de middag. Het aandeel verblijvers neemt toe in de ochtend. Gedurende de middag blijft het aandeel verblijvers op een stabiel niveau (rond 50 procent van alle aanwezigen), met een piek vlak na de lunch. In de lente/zomer is het Poptapark een groot gedeelte van de dag dus zowel verblijfsplek als doorgangsroute.

Gebruik naar leeftijd

Vergeleken met de leeftijdsopbouw van de buurtbevolking zijn er relatief veel kinderen in het park aanwezig, zeker als we alleen naar de verblijvers kijken.⁴² Dat is natuurlijk logisch gezien de speeltuin in het park, maar in de lente en zomer is het park méér dan speelplek: dan wordt het park ook meer door andere leeftijdsgroepen gebruikt. Het aandeel kinderen en tieners neemt af en het aandeel volwassenen en gemengde groepen (vooral kinderen met volwassenen) neemt toe. Anders gezegd: terwijl beide categorieën toenemen in grootte, verschuiven de verhoudingen. Kinderen komen in de lente en zomer aanzienlijk vaker samen met een volwassene. In de herfst en winter zijn kinderen vaker in groepjes, maar dan zonder een volwassene erbij.

In de lente en zomer ligt het aandeel leeftijd-gemengde groepen aanzienlijk hoger: een vijfde tot een kwart van de mensen in de lente en zomer, tegenover slechts één op tien in de herfst en winter. Gemengde groepen zijn vooral kinderen en volwassenen. Met warmer weer wordt het blijkbaar voor (jong)volwassenen aantrekkelijker om met hun kind mee te komen. Het park is dan niet langer alleen speeltuin maar ook verblijfs-, ontmoetings- en speelplek voor volwassenen.

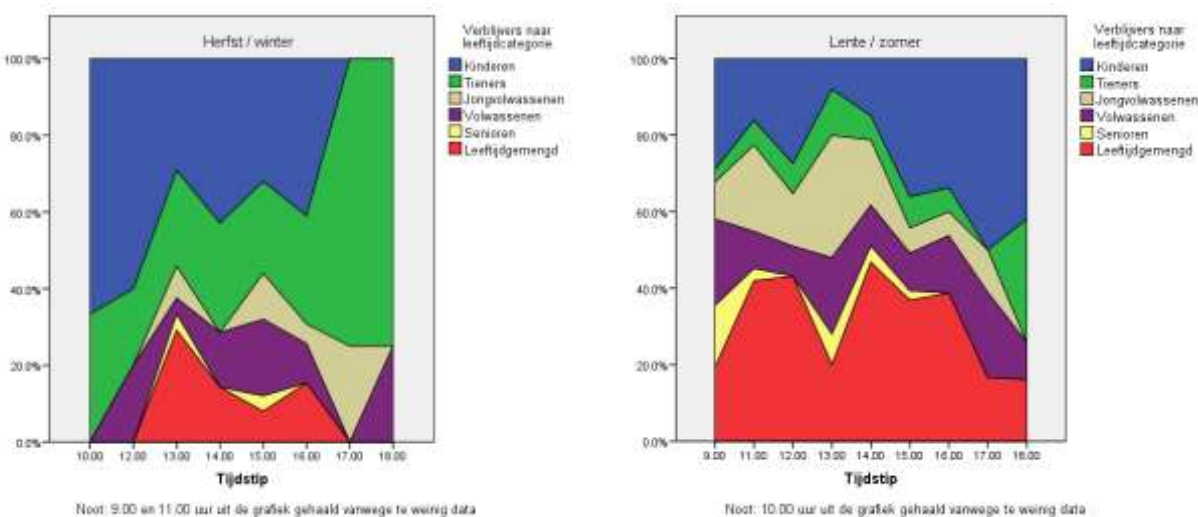
Op een doorsnee dag in de herfst/winter is het aandeel kinderen in het Poptapark vooral rond 12.00 uur en van 15.30 tot 16.30 hoog – rond lunchtijd en na schooltijd. Het aandeel tieners neemt in de loop van de middag toe en aan het eind van de middag zijn zij zelfs in de meerderheid. Senioren zijn er vooral in de ochtend, en dan vooral als passant.

⁴² Ten opzichte van gegevens in de Gebiedsanalyse Poptahof, 2010.

De stroom jongvolwassenen en volwassenen volgt ongeveer hetzelfde patroon, met pieken vroeg in de ochtend (passanten), rond 13.00/14.00 uur en opnieuw aan het einde van de middag. Om 18.00 uur zijn er bijna geen kinderen, gemengde groepen en senioren meer, en vooral tieners en volwassenen.

Een doorsnee dag in de lente/zomer begint met relatief veel kinderen en volwassenen. Het aandeel kinderen neemt gedurende de dag toe, het aandeel volwassenen neemt af. Gemengde groepen (volwassenen met kinderen) zijn er vooral veel rond 12.00 uur en vanaf 14.00 uur. Senioren zijn ook met warm weer vooral in de ochtend aanwezig en de rest van de dag vrijwel afwezig. Opvallend is dat er relatief weinig tieners zijn gedurende de dag. Wellicht hebben zij andere plekken waar zij liever verblijven (misschien het skatepark of een van de voetbalveldjes in de Poptahof?).

Figuren 5.5 en 5.6: Aanwezigheid van verblijvers naar leeftijdscategorieën, in de herfst/winter en lente/zomer, gedurende de dag

Kijken we alleen naar de verblijvers (figuren 5.5 en 5.6), dan zien we dat in de herfst/winter gedurende de dag verreweg de meeste verblijvers kinderen en tieners zijn. Rond lunchtijd en in de middag zijn er wat meer gemengde groepen. Jongvolwassenen laten zich eind van de middag wat meer zien. In de lente/zomer laten de verblijvers een evenwichtiger leeftijdsstelling zien. Kinderen (zonder ouders) zijn pas in de namiddag een grote groep. Een groot gedeelte van de dag zijn veel verblijvers leeftijdsgemengde groepen (kinderen met (groot)ouders). Ook zien we nu jongvolwassenen in de middag. Opvallend is dat er relatief weinig tieners zijn. Als we kijken naar de aantallen dan zien we geen verschil, maar omdat er nu zoveel mensen van andere leeftijdscategorieën zijn, vallen de tieners niet meer zo op.

De senioren zijn de grote afwezigen onder de verblijvers in het Poptapark. Het aandeel senioren is in alle seizoenen relatief laag (gemiddeld 3 procent van de verblijvers, gemiddeld 8 procent van alle mensen die in het Poptapark zijn gezien). De mini-interviews met bewoners van Delfshove bevestigen dit beeld: mindermobiele senioren lijken het Poptapark niet te gebruiken. In een enkel geval is het Poptapark zelfs onbekend terrein.

Gebruik naar etnische achtergrond

Onder de verblijvers zijn relatief weinig mensen van Nederlandse/Westerse afkomst (gemiddeld 21 procent), als we dit percentage vergelijking met de samenstelling van de buurtbevolking.⁴³ Onder de niet-Nederlandse verblijvers zijn veel mensen van Midden-Oosterse en Afrikaanse afkomst. We kunnen niet achterhalen of er een bijzondere reden is dat Nederlandse bewoners relatief weinig aanwezig zijn in het park – dat is mogelijk iets om nader te onderzoeken. Kijken we naar de passanten, dan zijn Nederlanders/Westerlingen evenredig vertegenwoordigd in verhouding tot de buurtbevolking. Het aandeel Midden-Oosterse mensen is in deze categorie wat kleiner.

Spelen, ontmoeten en lekker buiten zijn

Het Poptapark voorziet in meerdere behoeften: het is een plek voor kinderen (en hun ouders) om te spelen, voor vrienden, familie en burens om te ontmoeten en om lekker buiten te zijn. De mini-interviews met mensen in het Poptapark op een zonnige donderdagmiddag in juni bevestigen dit. We spreken onder andere met een groepje vrouwen dat we 's middags vaak in het park zien: de moeders en grootmoeders van Turkse afkomst. Terwijl de kinderen in de speeltuin spelen, praten zij met elkaar. Sommige moeders kennen elkaar via de school van hun kind(eren), anderen kennen elkaar uit de buurt en weer anderen zijn familie. Zij laten hun kinderen liever niet alleen spelen in het park. Soms komen ze overigens ook zonder de kinderen om elkaar in het park te ontmoeten.

Bewoners die we interviewen vertellen dat ze er met hun kind(eren) komen: "Met het mooie weer in mei ben ik er regelmatig geweest. Ik ben eigenlijk geen parkmens maar toen heb ik er wel drie kwartier of een uur gezeten, met de kinderen" (vrouw, 30-39, half jaar in de Poptahof).

"Ik speel veel in het park met de kinderen.... Via de festivals ken ik ook mensen, daar mengen alle culturen. Met mijn vrouw en kind ga ik regelmatig wandelen in het park en op de bankjes zitten" (man, 20-29, half jaar in Poptahof).

Voor een deel van de bewoners speelt het Poptapark een rol in hun sociale leven, zij ontmoeten er mensen die ze kennen uit de buurt en van elders: "Mijn sociale leven speelt zich hier grotendeels af. Met mooi weer maken we lekker thee en koffie en dan gaan we dat lekker opdrinken in het park. Iedereen kan er dan bij komen zitten voor een kopje thee of koffie of gewoon gezellig kletsen" (vrouw, 40-50, tien jaar in de Poptahof).

Ook voor lichte vormen van ontmoeten – mensen kijken – komen bewoners naar het park toe, zoals deze jonge vrouw: "Ik ga er wel eens zitten met een boek, of ik koop even wat te drinken in de super en dan ga ik daar zitten, ook als het heel druk is. Gwen: vind je het een leuke plek? Ja, met de waterspeeltuin en de kinderen om naar te kijken. De striptekening van de kinderen is interessant, kijken wat hun leefwerelden zijn."

De flexplekken zijn aangename plekken omdat ze overzicht geven over het hele park; je kunt alles zien terwijl je toch afgelegen zit. In de zomer zitten hier elke avond enkele mannen (Midden-Oosters uiterlijk) een bordspel te spelen: twee mannen spelen, zittend, en enkele anderen staan er omheen en kijken.

⁴³ Gebiedsanalyse Poptahof 2010.

Voor andere bewoners is het Poptapark niet meer dan een doorgangsroute op weg naar werk, sport of als begin van een langere fietsroute de buurt en Delft uit. Zij zien dan wel dat andere bewoners gebruik maken van het park en dat de plek met name met mooi weer een hele levendige en gezellige plek is. Sommige nieuwe bewoners zijn alleen nog in het park geweest met de Interculturele Wijkmarkt of het Nyama festival. Door de centrale ligging van het park pikken ze altijd wel wat mee van de drukte en levendigheid. Festivals zijn bovendien niet te missen als ze een stap buiten de deur of op hun balkon zetten en dat nodigt dan wel uit om gaan kijken, al is het maar eventjes.

Festivalpubliek

Alle georganiseerde activiteiten gedurende de onderzoeksperiode vonden plaats in het Poptapark. De vier activiteiten - de burendag in combinatie met het Herfstfestijn, het Winterfeest, de Interculturele Wijkmarkt en Jazz Festival - waren heel verschillend en trokken een verschillend en divers publiek.

Jazz Festival (zomer 2009)

Het podium in het Poptapark maakte onderdeel uit van het Delftse Jazz Festival en trok waarschijnlijk daarom veel bewoners van buiten de buurt. In tegenstelling tot veel voorgaande feesten, draaide dit festival niet om "multiculti" maar om muziek en *loungen*. Grote zitzakken nodigden uit om te gaan zitten en lekker eten (tapas, bijvoorbeeld) verweerde de innerlijke mens. Het mooie weer hielp natuurlijk mee. De inrichting deed hip aan en transformeerde het feest van een buurtfeest tot *event*.

Enkele bewoners laten tijdens de interviews weten dat ze het "nu wel weten" met de multiculti-activiteiten: "waarom niet een gewone feestdag of gebeurtenis aangrijpen voor een feestje, waarom altijd iets bedenken?" vraagt iemand zich af. Mocht dit festival niet tegemoet gekomen zijn aan deze wens, het heeft er in elk geval voor gezorgd dat mensen van buiten de Poptahof de nieuwe Poptahof-in-wording met eigen ogen hebben gezien.

Burendag en Herfstfestijn (herfst 2009)

Burendag is natuurlijk vooral gericht op bewoners en het publiek leek dan ook een afspiegeling van de buurtbevolking te zijn. Het was gedurende het hele programma vrij rustig vergeleken met de andere activiteiten, ondanks het mooie weer.

Het publiek bij de *poetry slam* werd gevormd door de dichters zelf (die om-en-om achter de microfoon plaatsnamen), een clubje mannen en vrouwen van middelbare leeftijd die meegekomen leken te zijn met de presentator, een clubje Antilliaanse meisjes en vrouwen (die weinig aandacht hadden voor het podium) en een handjevol andere toeschouwers, in wisselende samenstelling, komend en gaand.

Bij de poëzieworkshop zit een klein maar heel divers clubje: jong en oud, man en vrouw, allochtoon en autochtoon. Ze zitten lang bij elkaar, het ziet er uit alsof er intensief gewerkt wordt. Bij de eerste ronde van de "Oud en Nieuw viering" (een quiz om oude en nieuwe bewoners met elkaar te laten kennismaken) zit eveneens een divers clubje. Divers voor leeftijd (hoewel weinig kinderen), etnische achtergrond en woonduur (alle deelnemers kregen een sticker op met daarop de woonduur in jaren). Een aantal mensen doet samen mee, anderen zitten er alleen.

Een groepsgevoel blijkt lastig te stimuleren: er moet overlegd worden om tot het juiste antwoord te komen (de vragen zijn dan ook goed bedacht) maar de tafel is te lang waardoor een aantal mensen de leiding nemen en anderen wat buiten de boot vallen. Gesprekjes komen moeilijk op gang. Na een toast op het “nieuwe jaar” en het heffen van een glas nepchampagne, valt de groep weer uit elkaar.

Winterfeest (winter 2009/2010)

Waar de Burendag meer gericht was op volwassenen, was het Winterfeest vooral een programma voor kinderen. Dit was ongepland, want door de hevige sneeuwval werden een aantal onderdelen (zoals de muziekband) afgelast. Daardoor bleef het feest een wat besloten gezelschap van vrijwilligers (de bekende gezichten) en kinderen.

Wat verrassend was, was dat het winterfeest meer mensen naar het Poptapark leek te trekken. In de middag werd er druk gespeeld door kinderen *en* hun ouders. Er waren tientallen mensen in het park, vooral rond de heuvel waar kinderen vanaf gleden en rolden. Gedurende de koudere maanden functioneert het park vooral als speeltuin en het winterfeest leek dit patroon te doorbreken.

Interculturele wijkmarkt (lente 2010)

In tegenstelling tot voorgaande jaren werd de wijkmarkt dit jaar in het Poptapark gehouden. In 2009 was de wijkmarkt in het winkelgebied aan de Papsouwselaan. Er was nu ook niet alleen een markt maar ook een podium met optredens (muziek, dans en een clown). Tegelijkertijd was ook de opening van de broedplaats aan de Taj Mahalplaats.

Het was een warme en zonnige dag, wat er flink aan bijgedragen zal hebben dat het heel druk was. Het publiek leek een aardige representatie van de buurtbevolking. Opvallend waren alle leefstijlen naast elkaar: ouderen zittend in hun rolstoel of leunend op hun rollator rechts voor het podium, schaars geklede Antilliaanse vrouwen links voor het podium, stoer geklede Antilliaanse mannen zittend op de heuvel, Turkse mannen en vrouwen langs het pad en in het midden voor het podium van alles door elkaar, Nederlandse mensen nieuwsgierig proevend van al dat exotische eten. Mensen groeten elkaar en knopen korte praatjes aan. Er wordt gelachen en mensen maken foto's van elkaar.

Kinderactiviteiten trekken in elk geval altijd kinderen met hun ouders en is dus een relatief gemakkelijk te trekken publiek. Het programma bood zowel kinderen als volwassenen kijk- en luisterplezier. Terwijl de kinderen door de clown werden vermaakt, konden hun ouders zich “cultureel” vermaken bij de broedplaats – of gewoon even wat lekkers te eten halen.

5.3 Toegankelijkheid

De centrale ligging van het Poptapark brengt niet alleen met zich mee dat het voor alle bewoners dichtbij is, maar ook dat bewoners snel doorhebben wanneer er iets gebeurt in het park.

Voor zover bewoners niet zelf in de gaten houden wanneer georganiseerde activiteiten plaatsvinden, komen ze er al snel achter als ze de deur uitgaan, op hun balkon zijn of uit het raam hangen, vertellen ze.

Er zijn een aantal aandachtspunten. De eerste is het fiets/looppad: de boulevard. Het is volgens een aantal bewoners onduidelijk waar gelopen en waar gefietst moet worden. Er staat een bord maar dat blijkt niet helder te zijn. Daardoor is het niet prettig lopen.

Een van de observanten is aanwezig op een zeer drukke middag en het valt haar op dat er niet voldoende ruimte is voor alle fietsen. Naast de Blokker staan zogenoemde nietjes, maar verderop langs het park zijn geen fietsrekken te vinden.

Een aantal senioren komt wel in het Poptapark. Zij merken op dat de trappetjes daar lastig zijn en dat er kieren beginnen te vormen tussen de tegels van de boulevard.

5.4 Comfort

“Ogen op het park”

We hebben gezien dat het park in de warme seizoenen meer *gezinsvriendelijk* is dan in de koude/natte seizoenen: in de lente/zomer zijn er relatief meer volwassenen aanwezig dan in de herfst/winter. Gezinsvriendelijkheid is belangrijk met oog op informeel toezicht en het absorptievermogen van (potentieel) overlastgevend gedrag.⁴⁴ Wanneer er relatief meer volwassenen en ouderen zijn is er in elk geval ogenschijnlijk meer toezicht en normaal (niet-overlastgevend) gedrag. Kinderen spelen toch wel buiten, weer of geen weer, maar volwassenen zijn kieskeuriger als het om buitenverblijf gaat. Enerzijds kunnen we daaruit opmaken dat in elk geval een deel van de ouders het Poptapark veilig genoeg vindt om hun kinderen zonder toezicht te laten spelen. Overigens denken niet alle ouders er zo over: de ouders die we aantreffen tijdens de mini-interviews zeggen hun kinderen nooit alleen te laten spelen. Zij zijn minder te spreken over de veiligheid: de kinderen vinden het leuk om van de groene heuvel te rollen maar rollen dan zo de straat op, en de auto's rijden hier vrij hard. Ook vinden ze het water onveilig; het is bovendien vaak erg vies.

Anderzijds kunnen we stellen dat met het oplopen van de temperaturen het aantal verblijvers en passanten toeneemt en daarmee ook (potentieel) overlastgevend gedrag maar *ook* het aantal “ogen op het park”. De mogelijkheid tot het uitoefenen van informeel toezicht, of in elk geval *ogenschijnlijk* toezicht simpelweg door de aanwezigheid van volwassenen, is belangrijk voor een gevoel van veiligheid.⁴⁵ Maar deze “ogen op het park” zijn meer aanwezig in de lente/zomer dan in de herfst/winter.

Vrouwen en meisjes

Als indicatie voor comfort kunnen we ook kijken naar het aandeel vrouwen dat in het park is (op basis van Whyte's bevinding dat vrouwen kieskeuriger zijn).

⁴⁴ Boonstra en Hermens, 2009.

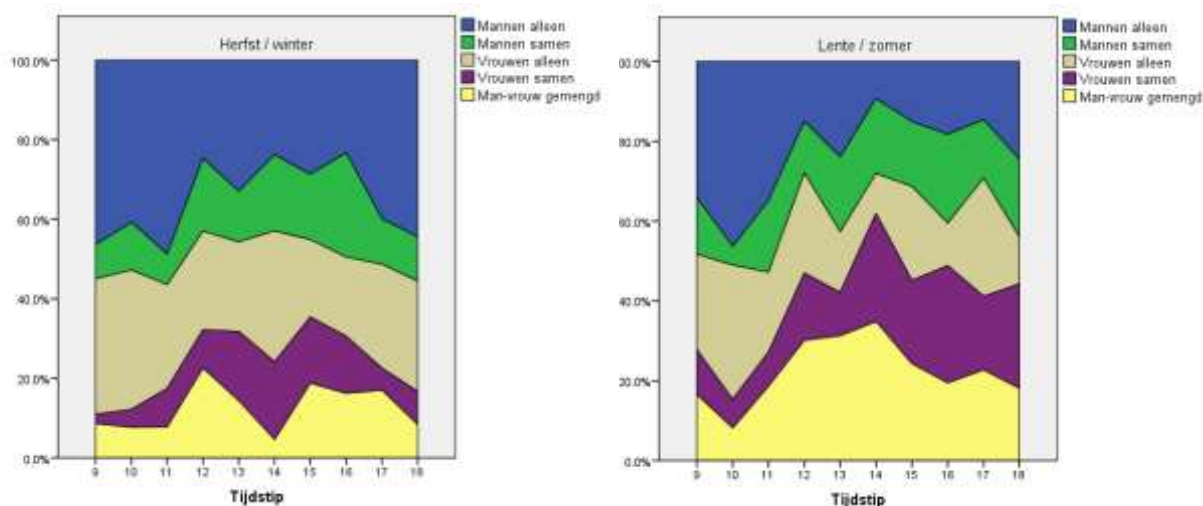
⁴⁵ Vgl. Jane Jacobs' these over “eyes on the street” en informele sociale controle (Jacobs, 1961; zie ook Blokland, 2009).

In de winter en herfst zijn sowieso meer mensen alleen (zie ook onder 'Sociabiliteit'), dat geldt voor mannen en vrouwen. Gemiddeld genomen zijn er meer mannen/jongens alleen dan vrouwen/meisjes. We zien wel dat wanneer er meer mannen/jongens alleen zijn, er ook meer vrouwen/meisjes alleen zijn.

Daaruit kunnen we opmaken dat vrouwen alleen niet wegblijven wanneer er relatief veel mannen alleen zijn in het park. Er zijn ook enkele momenten op de dag dat er meer vrouwen alleen zijn dan mannen alleen. Dit duidt er op dat het Poptapark comfortabel genoeg is.

De aanwezigheid van meisjes in het Poptapark bevestigt dit. Waar meisjes spelen, daar is het veilig, schoon en prettig, zo stellen Engbersen en Voogd.⁴⁶ Gemiddeld genomen zijn bijna de helft van de aanwezige kinderen meisjes (46 procent). Jongens vormen 26 procent van de categorie kinderen; nog eens 28 procent zijn gender-gemengde groepen.

Figuren 5.7 en 5.8: Aanwezigheid van mannen en vrouwen alleen, samen en gemengd, in de herfst/winter en lente/zomer, gedurende de dag

Een gezellig park of een gezellige speeltuin?

Het groepje moeders dat we spreken tijdens de mini-interviews op locatie vindt het park gezellig, mooi en de kinderen kunnen er fijn spelen. Echter, als het heel druk is, zijn er eigenlijk te weinig speeltoestellen voor de kinderen. De kinderen zelf willen (uiteraard) ook meer speeltoestellen: meer schommels, een hoge, ronde glijbaan, een tafeltennistafel, een kabelbaan over het water en een draaiplateau.

In het algemeen wordt het groen en de ruime opzet gewaardeerd, de speeltuin voor de kinderen, de mensen en het feit dat verschillende culturen hier bij elkaar komen, de gezelligheid en de activiteiten (festivals, markt) in het park.

⁴⁶ Engbersen en Voogd, 2005.

Hoewel bewoners onverminderd positief zijn over het Poptapark, vinden sommigen het geen *park*. Bij een park stellen ze zich voor dat er meer groen en bomen zijn. Voor hen is het Poptapark eigenlijk een speeltuin of een groot grasveld. Ook bloemen worden door sommige bewoners gemist.

Zitplaats

Tijdens zijn onderzoek naar pleinen en parken in grote Amerikaanse steden, vond de socioloog William H. Whyte dat *sittable space* een van de belangrijkste voorwaarden was voor de populariteit van een plein of park (de belangrijkste is de aanwezigheid van andere mensen).⁴⁷ Hij doet een opzienbarende conclusie: "Mensen gaan daar zitten waar de meeste zitplekken zijn."

Er zijn verschillende soorten zitplekken: ingebouwde zitplekken zoals trappen en randen en zitplekken die bedoeld zijn als zodanig, zoals bankjes. In het Poptapark vinden we zitplekken van beide categorieën:

- Ingebouwd: randen van flexplekken, gras.
- Bedoeld: bankjes bij speeltuin, bankjes bij speelbal, bankjes langs boulevard.

Volgens sommige bewoners mist het park picknicktafels en stoelen. Een man (30-35, alleenstaand, woont tien jaar) merkt op dat het park nu vooral voor kinderen is maar dat er geen voorzieningen of plekken zijn voor ouderen. Hij zou daar gelijk in kunnen hebben, want we hebben gezien dat er onder de verblijvers en passanten nauwelijks senioren zijn. Als het erg druk is, zijn bovendien alle bankjes bezet. Het gras biedt plek aan veel mensen, maar senioren en mensen die slecht ter been zijn kunnen daar niet zitten, noch op de randen langs de flexplekken die voor minder-vitale mensen al snel te laag zijn.

Op dit moment zijn er ook weinig beschutte zitplekken. Geen van de zitplekken is verplaatsbaar (zoals stoelen of zitzakken zouden zijn) en mee te nemen naar een boom (hoewel de bomen nu nog weinig schaduw bieden). Sommigen zijn creatief: tijdens de mini-interviews spreek ik met een vrouw aan die onder de glijbaan zit, zij wacht tot ze haar dochtertje van school kan halen en zocht een plekje uit de felle zon. Soms nemen mensen hun eigen parasol mee.

Vuil en overlast

Op een warme, zonnige zondagmiddag in mei barst het Poptapark bijna uit zijn voegen, zoveel mensen zijn er. De speeltuin is overvol, de groene heuvel is bezaaid met mensen en de bankjes en flexplekken zijn bezet. Een uur later zijn de meeste mensen verdwenen: etenstijd. Het gras is bezaaid met afval. Vuil is een van de twee meest gehoorde klachten over het park (de andere klacht is overlast). Mensen laten hun troep achter: "Sommige kinderen en mensen krijgen gewoon niet van huis uit mee dat ze afval in de afvalbak moeten gooien of ze vinden die te ver weg. Ze gooien het makkelijk op straat", zo merkt een vrouw op (20-29, alleenstaand, woont vijf jaar). Vuil is niet alleen oncomfortabel voor degene die er naar moet kijken of er bijna in gaat zitten, maar mensen interpreteren het ook als een signaal dat (bepaalde groepen) mensen niet op een nette manier met hun omgeving kunnen omgaan.⁴⁸

⁴⁷ Whyte, 1988.

⁴⁸ Zie Blokland, 2009.

Aan het aflezen van staat van de publieke ruimte zit vaak een oordeel vast over wat voor soort mensen er komen en wonen. Als de ruimte er niet schoon en heel uit ziet, dan luidt het oordeel al gauw dat hier asociale mensen wonen. Voor een jong stel is het één van de redenen om niet op het gras in het park te gaan zitten, want "je weet nooit in wiens troep je gaat zitten."

Een aantal ouders merkt op dat de waterspeeltuin niet schoon is. De parkbeheerders beamen dat en zeggen dat te hebben gemeld bij de gemeente. Zij scheppen nu iedere ochtend, zo goed en zo kwaad als het gaat, het zand uit het ondiepe gedeelte zodat het er daar in elk geval in orde uitziet en de kinderen de waterspeeltuin weer kunnen gebruiken.

Overlast wordt voornamelijk veroorzaakt door bij de projectorganisatie bekende groepen jongeren en volwassenen. Er zijn ook regelmatig ruzietjes tussen kinderen. Volgens parkbeheerder Farah is het park een verbetering, maar schijn bedriegt want het is niet zo vredig als het lijkt. Uit de interviews komt echter niet naar voren dat mensen weg blijven vanwege overlastgevende anderen. De mensen die geen gebruik maken van het park lijken dat vooral niet te doen omdat ze andere dingen doen in hun vrije tijd, geen kinderen hebben en/of geen tijd hebben om in het park te zitten.

Parkbeheerders

De parkbeheerders zijn goed zichtbaar, herkenbaar en toegankelijk. Als ik met ze door de buurt loop zeggen ze iedereen gedag, ook mensen die ze niet kennen. Veel mensen kennen ze duidelijk wel. In de speeltuin stellen ze zich persoonlijk voor aan de kinderen en hun ouders.

Sommige bewoners hebben hun twijfels over de effectiviteit van de parkbeheerders en de mate waarin ze de problemen aankunnen. Een moeilijkheid die Farah aanstipt is dat als een groep Antilliaanse jongeren ruzie heeft met een groep Somaliërs, Farah zich daar niet mee kan bemoeien, meent hij, omdat hij zelf van Somalische afkomst is. Verder blijkt inderdaad, zo observeer ik een aantal keer en hoor ik ook van de beide parkbeheerders, dat het moeilijk is de regels te handhaven. Er is vooral onduidelijkheid over *welke* regels gebruikers in acht moeten nemen en *welke* regels de parkbeheerders moeten handhaven. De parkbeheerders menen bijvoorbeeld dat kinderen niet mogen voetballen op het gras, maar wanneer hij de voetballende kinderen er op aanspreekt menen zij dat dat voetbalverbod nergens staat aangegeven. Het bord met afspraken dat er wel staat, is moeilijk te ontdekken (te klein).

Samengevat kunnen we stellen dat de parkbeheerders een aanwinst zijn maar dat onduidelijkheid over de te handhaven regels afdoet aan de effectiviteit van hun aanwezigheid.

5.5 Sociabiliteit

We hebben bij 'Gebruik' al gezien dat het Poptapark als ontmoetingsplek gebruikt wordt: familieleden, vrienden en burenspreken er af.

Voor sommige mensen speelt een deel van hun sociale leven zich af in het park: ze gaan er heen met hun gezin, ontmoeten mensen tijdens activiteiten (en sommigen doen vrijwilligerswerk en leren zo mensen kennen). In de lente en zomer zien we ook dat het park door groepjes collega's als lunchplek wordt gebruikt. Tijdens de mini-interviews spreken we een groepje collega's die hun vergadering hebben verplaatst naar het park.

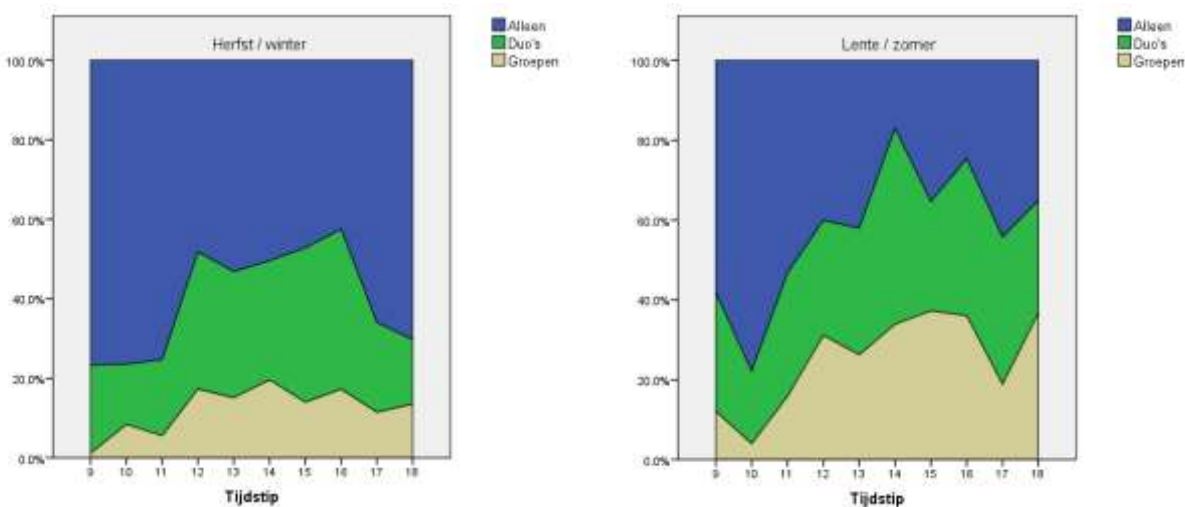
Daarnaast is het een plek om mensen te kijken. De aanwezige mensen tijdens de mini-interviews noemen dit als positief punt van het park. Mensen die het park niet vaak of nooit gebruiken vinden het wel een leuke plek omdat ze zien dat er mensen zitten en samenkomen. Ook in het voorbijgaan biedt het dus mogelijkheden om mensen te kijken.

Verschillende mensen, inclusief de parkbeheerders en professionals, merken op dat er weinig interactie is tussen de etnische groepen die in het park zitten. Dat is niet noodzakelijk problematisch en op een bepaalde manier vindt er wel degelijk interactie plaats. We hebben gezien dat verschillende categorieën bewoners (en niet-bewoners) tegelijkertijd gebruik maken van het park. De inrichting van het park maakt dit mogelijk. Er zijn verschillende plekken waar mensen kunnen gaan zitten: de flexplekken, bankjes, de groene heuvel en bij de Speelbal.

Het park is niet zo groot dat de verschillende groepen elkaar helemaal kunnen negeren. Ze zitten vaak in elkaars gezichtsveld en binnen gehoorafstand. Daardoor kan wel een mate van publieke familiariteit ontstaan: bekend worden met elkaar, elkaar gaan herkennen en accepteren in de ruimte. Dat er geen nauwe interactie is met elkaar is ook een teken van leven en laten leven: verschillende groepen kunnen tegelijk gebruik maken van het park terwijl ze hun eigen dingen doen. Dat is misschien niet sociaal maar wel sociaal. Zo zien we in het park afzondering en acceptatie tegelijk.

Ontmoeten: duo's en groepen

Figuren 5.9 en 5.10: aanwezigheid van duo's en groepen, in de herfst/winter en lente/zomer, gedurende de dag

In de lente en zomer zijn mensen vaker *samen* in het park: gedurende de dag en zeker in de middag zien we meer duo's en groepen van drie of meer personen (figuren 5.9 en 5.10). In de herfst en winter zijn gedurende de

dag de meeste verblijvers en passanten alleen. Alleen tussen 12.00 en 16.00 uur zijn relatief veel mensen samen of in groepen. In de lente/zomer zijn er alleen in de ochtend relatief veel mensen alleen (bijna 80 procent). Vanaf 10.00 uur neemt het aandeel duo's en groepen toe, met een piek rond 14.00 uur (meer dan 80 procent). En hoewel het aandeel duo's en groepen iets afneemt, blijven zij de hele middag in de meerderheid ten opzichte van mensen alleen.

Als we alleen naar de verblijvers in het Poptapark kijken, dan zien we dat in de zomer alleen 's ochtends veel mannen alleen zijn, tussen 11.00 en 15.00 zijn er vooral veel mannen samen, vrouwen samen en *gender-gemengde* paren/groepen, en aan het einde van de middag zijn er relatief veel vrouwen alleen. Gedurende de hele dag, behalve begin van de ochtend en eind van de middag, duidt het verblijf op afspreken en ontmoeten.

Eerder (onder 'Comfort') hebben we al gezien dat er in de herfst/winter minder *gender-gemengde* paren en groepen (als indicatie voor stelletjes en gezinnen) zijn dan in de lente/zomer. *Gender-gemengde* paren en groepen zien we in de herfst/winter vooral rond het middaguur en na 15.00 uur. In de zomer komt het ontmoeten al eerder op de gang. Vanaf 10.00 uur neemt het aantal *gender-gemengde* groepen toe en tussen 12.00 en 14.00 uur maken zij ongeveer 30 procent uit van de totale groep verblijvers en passanten. Vrouwen in paren en groepen zien we vooral eind van de middag: dat zijn onder andere de groepjes moeders en grootmoeders. Het sociale gehalte van het Poptapark stijgt dus met de temperatuur, hoewel het park op bepaalde tijdstippen in de herfst/winter ook een ontmoetingsplek lijkt te zijn.

Diversiteit naar etnische achtergrond en leeftijd

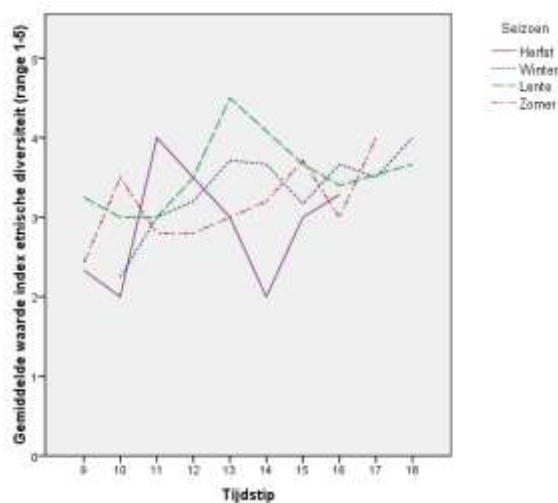
De etnische diversiteit is, op winkelgebied Papsouwselaan na, het grootst in het Poptapark (de index scoort gemiddeld 3,21; vgl. Papsouwselaan: 3,70, Groene strook Noord: 3,05).⁴⁹ Tijdens bijna de helft van de observatiemomenten zijn drie verschillende etnische categorieën geturfd, tijdens nog eens een derde van de momenten zijn vier categorieën geturfd. De diversiteit schommelt redelijk gedurende de dag. In het algemeen is het publiek 's middags iets diverser dan in de ochtend. Drukke gaat, net als bij leeftijd, samen met diversiteit: hoe drukker, hoe diverser. In de zomer is de diversiteit gemiddeld het hoogst.

De diversiteit neemt toe met het aantal passanten *en* het aantal verblijvers (vgl.: in Groene strook Noord is diversiteit alleen afhankelijk van het aantal passanten). Dus niet alleen de stroom mensen die voorbij komt zorgt voor diversiteit, ook de mensen die spelen, op een bankje zitten en wat rondhangen zorgen voor een divers publiek. Dat is ook een teken dat verblijf niet voor rekening komt van een selecte etnische groep – hoewel mensen met een Nederlandse/Westerse achtergrond wat ondervertegenwoordigd zijn (zie 5.2, 'Gebruik') is het publiek over het algemeen divers.

Interessant is ook dat de diversiteit toeneemt naarmate er meer mensen samen of in groepen komen. Dat onderstreept, bijvoorbeeld, de waarneming van professionals en bewoners dat de groepjes kinderen die er spelen vaak gemengd zijn. Het kan er op wijzen dat naarmate het drukker wordt, meer mensen komen die daar niet altijd al zijn: de aanwezigheid van veel mensen lokt immers meer mensen, zo stelde William Whyte, en wellicht dat de levendigheid mensen aantrekt die wegblijven als het rustig is.

⁴⁹ Op basis van de index etnische diversiteit, de mate waarin tijdens de observatiemomenten à 30 minuten mensen met verschillende etnische achtergronden aanwezig zijn; zie paragraaf 2.2.

Figuur 5.10: index etnische diversiteit gedurende de dag, per seizoen

Kijken we naar de diversiteit naar leeftijdscategorie, dan zien we dat, wederom op het winkelgebied aan de Papsouwselaan na, het publiek in het Poptapark het meest divers is (gemiddelde score index: 4.25; vgl. Papsouwselaan: 4.51, leefdek: 3.10, speeltuin: 2.91).⁵⁰ Tijdens de helft van de observatiemomenten zijn alle vijf de leeftijdscategorieën geturfd. Gedurende de dag schommelt de index tussen waarden 3,5 en 5; na 15.00 uur schommelt de index tussen waarden 4 en 5 – eind van de middag is de diversiteit dus het grootst. Ook geldt: hoe drukker, hoe diverser het publiek. De diversiteit komt voor rekening van passanten en verblijvers.

5.6 Kernwaarden

‘Diaspora’ en ‘variatie’ worden herkend in de aanwezigheid van verschillende nationaliteiten in het park. Diaspora krijgt verder invulling doordat “veel mensen van diverse nationaliteiten doen hun eigen ding en laten elkaar.” “Veel mensen houden zich bij hun eigen groep, af en toe is er interactie.”

De ruimte wordt goed gebruikt, wat volgens een observant een teken is van ‘betrokkenheid’. Kinderen spelen met elkaar ongeacht hun nationaliteit, maar volwassenen lijken vooral met taalgenoten te praten. Mensen groeten elkaar als ze elkaar kennen en soms vinden wel degelijk interacties plaats tussen mensen van verschillende etnische achtergrond. Daaruit kunnen we opmaken dat het Poptapark niet vanzelfsprekend uitmondt in contacten over etnische verschillen heen, maar dat deze contacten elders - op de galerij, bij activiteiten? - wel worden opgedaan en dat de routes langs plekken in de buurt, zoals het Poptapark, van belang zijn voor het onderhouden van deze contacten.

‘Waakzaamheid’ blijkt enerzijds uit het feit dat kinderen met *en* zonder toezicht spelen; in het laatste geval zouden we kunnen vaststellen dat het met ‘veilig’ en ‘ontspannen’ in orde is. Een observant merkt op dat in de winter het park nog “kaal en dus overzichtelijk” is en dat er geen donkere hoeken zijn, dat maakt het park veilig.

⁵⁰ Op basis van de index leeftijdsdiversiteit, de mate waarin tijdens de observatiemomenten à 30 minuten mensen van verschillende leeftijdscategorieën aanwezig zijn; zie paragraaf 2.2.

Een gebrek aan betrokkenheid (aandacht voor de omgeving/schoon/heel) zien de observanten in vuil en vernielingen aan bankjes. Iemand heeft met een zwarte viltstift op de houten bankjes geschreven en er zijn sporen van een vuur op een van de bankjes. Volgens een observant ligt er “veel rotzooi” in het park. Te volle prullenbakken trekken vogels aan en het fiets- en wandelpad is na een drukke zondagmiddag vies. Positieve voorbeelden van betrokkenheid worden ook genoemd: de parkbeheerder die rondloopt en troep in het gras opruimt en het feit dat de dag na het Nyamafestival (in juni) het Poptapark alweer is opgeruimd en schoongemaakt.

‘Ruimdenkendheid’ krijgt vorm doordat het Poptapark gelegenheid biedt om te onderzoeken: veel mensen kijken naar de spelende kinderen en de observanten zelf vinden het bijvoorbeeld leuk om te kijken naar de diversiteit aan mensen en de mensen die langs lopen en fietsen. Mensen die zitten te lunchen praten voornamelijk met elkaar maar kijken ondertussen ook naar de voorbijgangers.

Verder wordt opgemerkt dat regelmatig mensen blijven staan om de nieuwbouw (de Akropolishof) te bekijken. Daarin kunnen we wellicht inspiratie (ruimdenkendheid) herkennen of betrokkenheid (aandacht voor de omgeving).

5.7 Conclusie

Het Poptapark kan met recht de meest sociabele plek in de Poptahof genoemd worden: het functioneert het meest van alle locaties als ontmoetingsplek - zowel geplande als spontane en lichte ontmoetingen vinden er plaats. Wat betreft gebruik en toegankelijkheid scoort het park ook hoog: vooral in de lente en zomer is het park verblijfsplek (en niet alleen doorgangsroute), festivals trekken een breed publiek, en door de centrale ligging is het Poptapark en haar publiek niet te missen.

De kernwaarden diaspora (intercultuur) herkennen we duidelijk in de kinderen die samen spelen ongeacht afkomst en kleur. Diaspora herkennen we ook in de aparte groepjes. Dat is niet noodzakelijk een teken van terugtrekken. Het is ook leven en laten leven. Tenslotte zijn de groepjes er regelmatig wél tegelijk en zitten ze in elkaars gezichtsveld; voldoende mogelijkheden om anderen van een afstandje te observeren. Het Poptapark heeft een rol in het faciliteren van ontmoeten in *sterke en lichte* vorm.

Aandachtspunt is in de eerste plaats het comfort. De vele gebruikers maken samen ook veel troep. Daarnaast vraagt de waterspeeltuin om onderhoud. Afspraken over wat wel en niet mag zijn niet duidelijk. De parkbeheerders zijn niet zo effectief als zij zouden kunnen zijn. Zij kunnen alleen afspraken en regels handhaven waar deze bekend en helder zijn.

Het is de vraag of er genoeg en voldoende gevarieerde zitplekken zijn. Voor wie de koelte van de schaduw zoekt, zijn er weinig mogelijkheden en ook voor senioren zijn er weinig comfortabele zitplekken. Senioren zijn dan ook de grote afwezigen in het Poptapark. In het algemeen trekt het park in de herfst en winter relatief weinig volwassenen en verblijvers.

In de koude en nattere maanden functioneert het park voornamelijk als speeltuin en wordt er weinig anders gedaan. Dat betekent dat er minder vanzelfsprekend toezicht door ouders en ouderen wordt gehouden dan in de zomer.

6. RECREËREN II: GROENE STROOK NOORD

Groene strook Noord: het wandelpad langs de noordzijde van de Poptahof (foto genomen in de herfst).

Groene strook Noord: groen, water en eendjes (foto genomen in de herfst).

6.1 Inleiding

Verrassend genoeg blijkt tijdens de buurtwandelingen dat niet alle bewoners deze plek kennen. Dat zou wel kenmerkend voor de plek genoemd kunnen worden: er lijkt weinig gebruik van gemaakt te worden, anders dan als voetpad en fietspad (ondanks dat er niet gefietst mag worden) om van A naar B te komen. Hoe kunnen we deze plek onder de aandacht van nieuwe en oude bewoners brengen?

Gegevens over Groene strook Noord zijn op de volgende manieren verzameld:

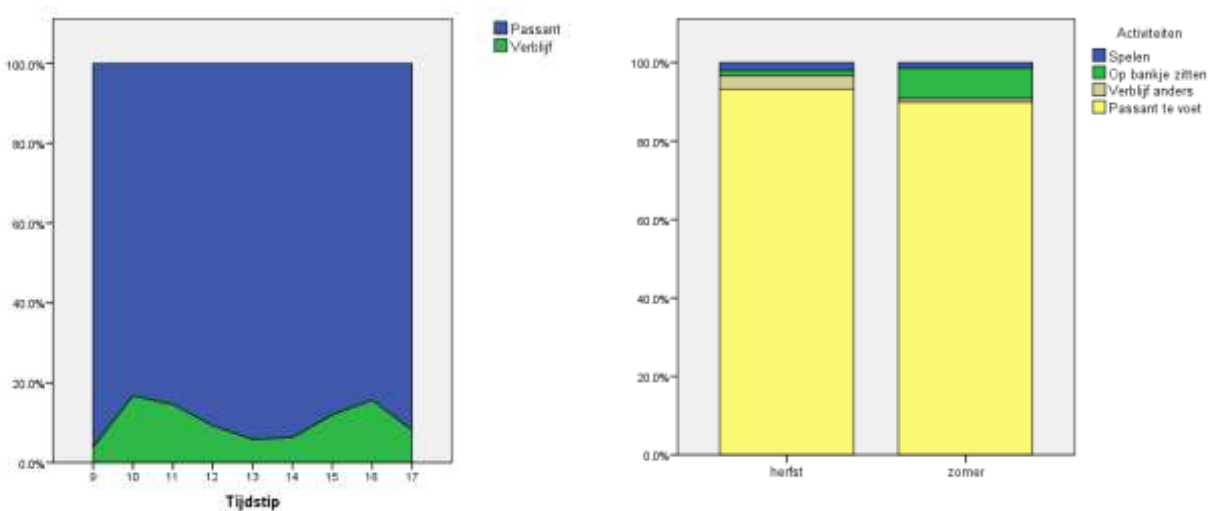
- Observaties (herfst en zomer), aantekeningen over kernwaarden.
- Buurtwandelingen met bewoners, mei-juli 2010.
- Focus in de mini-interviews met bewoners van woon- en zorgcentrum Delfshove (afgenomen door Marian, Lienke en Gwen) in juli 2010.

6.2 Gebruik

Groene strook Noord is een rustige plek. Gemiddeld komen hier in een half uur tijd 13 mensen voorbij (fietsers niet meegeteld). In zowel de herfst als de lente is het rond 10.00 uur en rond 14.00 uur het drukst. In de ochtend overlapt de drukte met meer verblijf, in de middag wordt de drukte veroorzaakt door passanten.

Groene strook Noord is vooral een plek waar passanten langskomen en dat is niet anders in de zomer dan in de herfst (herfst: 93 procent, zomer: 88 procent passanten). In de herfst zitten er maar weinig mensen; in de zomer is het meeste verblijf omschreven als "op een bankje zitten". Verblijf vindt vooral plaats in de ochtend. Nu is Groene strook Noord duidelijk ook bedoeld om doorheen te lopen. We kunnen de passanten die door de groenplek komen om van A naar B te gaan helaas niet onderscheiden van de wandelaars die voor het groen zelf komen. Ik kom hier later in de paragraaf over 'Sociabiliteit' op terug.

Figuren 6.1 en 6.2: Verhouding verblijvers-passanten gedurende de dag en activiteiten

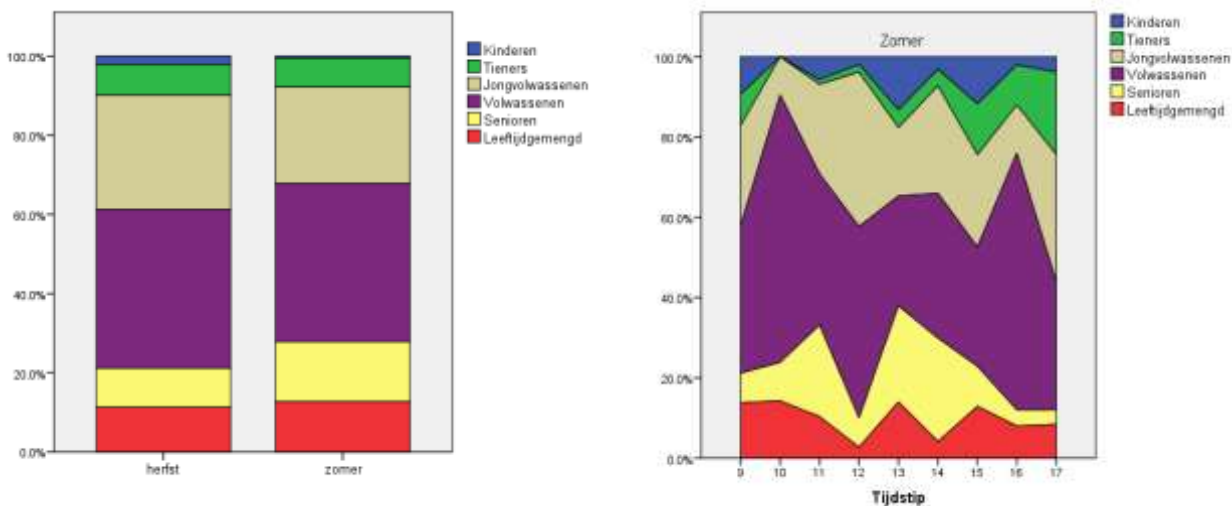

In het algemeen zijn begin van de ochtend en einde van de middag de drukste momenten, wat opnieuw het beeld bevestigt dat Groene strook Noord vooral dienst doet als doorgaande weg. Dat is niet anders in de zomer dan in de herfst. Rond 10.00 en 16.00 uur zijn er relatief de meeste verblijvers.

Tien procent van de geobserveerde mensen heeft een hond bij zich. Tijdens elk observatiemoment is gemiddeld één hond waargenomen; dat is hoger dan op alle andere locaties. Het aantal hondenbezitters in de Poptahof is onbekend, maar we kunnen hier wel uit op maken dat Groene strook Noord vaker op de route van hondenbezitters ligt dan het Poptapark.

Gebruik naar leeftijd

Figuren 6.3 en 6.4: Aanwezigheid naar leeftijdscategorie, gedurende de dag in de zomer, en per seizoen

De plek wordt duidelijk gedomineerd door de aanwezigheid van (jong)volwassenen (zie figuur 6.3). Er komen relatief weinig kinderen en tieners - het is duidelijk geen speel- of hangplek, althans niet overdag. Gegeven dat Delfshove bij de oostelijke ingang van de groenplek ligt, zouden we wellicht meer senioren hier verwachten. Echter, hun aandeel weerspiegelt hun aandeel in de buurtbevolking. Senioren zijn er vooral rond 11.00 (wanneer er het meeste verbleven wordt) en 14.00 uur. In de zomer zijn zij er meer dan in de herfst (zie figuur 6.4). Opvallend is verder dat er in de zomer aanzienlijk meer jongvolwassenen in duo's en groepen zijn dan in de herfst (dan zijn zij vaker alleen).

Gebruik naar etnische achtergrond

De verhouding autochtoon/allochtoon weerspiegelt min of meer de samenstelling van de buurt (gemiddeld 53 procent heeft een Nederlandse/Westerse achtergrond). De voornaamste etnische achtergronden die door de observanten worden waargenomen zijn Midden-Oosters (18 procent) en Afrikaans (16 procent).

Onbekend terrein en eendjes voeren

Bewoners die naar het Groene strook Noord gaan, komen er voor het groen en de eendjes. Een jonge man die al zijn hele leven in de Poptahof woont, gaat er vaak heen om te hengelen en de eendjes te voeren: "Het is een hele verbetering, nu is het een mooie groenstrook. Ik ga er vaak heen om te hengelen en de eendjes te voeren. Ik heb zelfs een keer een karper gevangen van 75 centimeter. Ik kwam voorbij met een vriend en zag ze zwemmen en toen zei ik tegen hem: 'zullen we kijken of we er één uit kunnen halen!' Hij dacht 'dat wordt niks' maar ik gooide de hengel er in en meteen had ik beet. Hij nam de lijn de hele vijver door!"

Voor een jonge moeder is Groene strook Noord de leukste plek in de Poptahof: "Als ik met vriendinnen of flatgenoten een buurtwandeling maak dan ga ik daar graag heen om eendjes te kijken."

Een deel van de geïnterviewden was nog nooit in Groene strook Noord geweest. Soms hadden ze het wel zien liggen vanuit de auto. De meeste mensen vinden het, nu ze er toch zijn, wel mooi.

Het groen en de eenden vallen op. Een echtpaar zegt te hopen dat de oevers rondom de Akropolishof er ook zo uit gaan zien: hoog groen en veel planten.

Voor een aantal bewoners van zorg- en wooncentrum Delfshove maakt deze plek een aangenaam onderdeel uit van de route naar het ziekenhuis. Een man vertelt dat hij verplicht elke dag een uur moet lopen om het herstel van zijn aandoening te versnellen. Groene strook Noord "ligt zeker op de route".

6.3 Toegankelijkheid

Gezien de vele fietsers en enkele brommers kunnen we constateren dat Groene strook Noord goed functioneert als doorgaande weg. Omdat het pad niet bedoeld is als fietspad kunnen we daaruit misschien opmaken dat deze route aantrekkelijker is dan het fietspad langs de Westlandseweg?

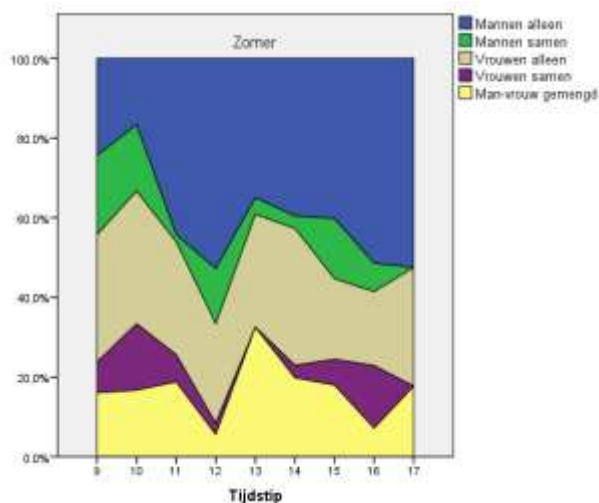
Enkele geïnterviewde bewoners zijn nog nooit in Groene strook Noord geweest. Ze komen sowieso nooit in Poptahof Noord omdat ze daar "niks te zoeken hebben" - ze kennen er niemand en er zijn ook geen voorzieningen die ze gebruiken. Vanuit Poptahof Zuid is er geen zichtbare verbinding die naar Groene strook Noord leidt en de groenplek staat nergens aangegeven.

De mini-interviews met bewoners van woon- en zorgcentrum Delfshove suggereren dat Groene strook Noord goed toegankelijk is voor mindervalide mensen. Voor een aantal bewoners is de plek onderdeel van de route naar het Reinier de Graaf ziekenhuis; sommigen van hen worden daar in de rolstoel met een verpleger naar toe gebracht. Voor bewoners die nauwelijks de deur meer uitgaan, lijkt Groene strook Noord zelfs nog te ver: ze komen er niet.

6.4 Comfort

Er komen in Groene strook Noord relatief veel mannen alleen, op een aantal momenten van de dag zijn zij goed voor de helft van het publiek. Er komen echter ook relatief veel vrouwen alleen, als we hun aandeel vergelijken met hun aandeel in het publiek van andere geobserveerde plekken. Dat er zoveel mannen en vrouwen alleen komen heeft vooral te maken met het feit dat er zo weinig mensen samen komen. Uit de observaties kunnen we dus opmaken dat vrouwen alleen deze publieke ruimte niet mijden.

Figuur 6.5: Aanwezigheid van mannen en vrouwen, alleen en samen, in de zomer gedurende de dag

Verbetering en verbeterpunten

Een deel van de geïnterviewden die al langer in de Poptahof woont en weet hoe de groenstrook er voorheen uitzag, vindt Groene strook Noord een "hele verbetering", "niet echt een park, maar zeker een mooie groenstrook."

De mindere punten van Groene strook Noord die geïnterviewden noemen zijn:

- De ligging is niet aantrekkelijk, te dicht langs de weg.
- Er is te weinig verlichting, te donker en dit geeft een onveilig gevoel 's avonds.
- Er wordt gefietst over het wandelpad.

Tijdens de buurtwandelingen met bewoners ondervinden we aan den lijve het ongemak van fietsers op het wandelpad. Overigens zegt een aantal geïnterviewden dat ze zelf ook door Groene strook Noord fietsen, niet wetende dat dat niet mag. Een ouder echtpaar lost het zo op: "Wij lopen vaak over de boulevard, zo hebben wij de plek genoemd. Alle mensen van onze galerij noemen het de boulevard [mevrouw moet er hard om lachen]. Het enige probleem is dat er vaak mensen overheen fietsen en het is een voetpad. We gaan dan vaak extra hand in hand naast elkaar lopen over de volle breedte van het pad, als er een fietser aankomt, en doen net of we niks horen. Even lekker de boel blokkeren, hoewel die mensen natuurlijk net uit hun werk komen en haast hebben..."

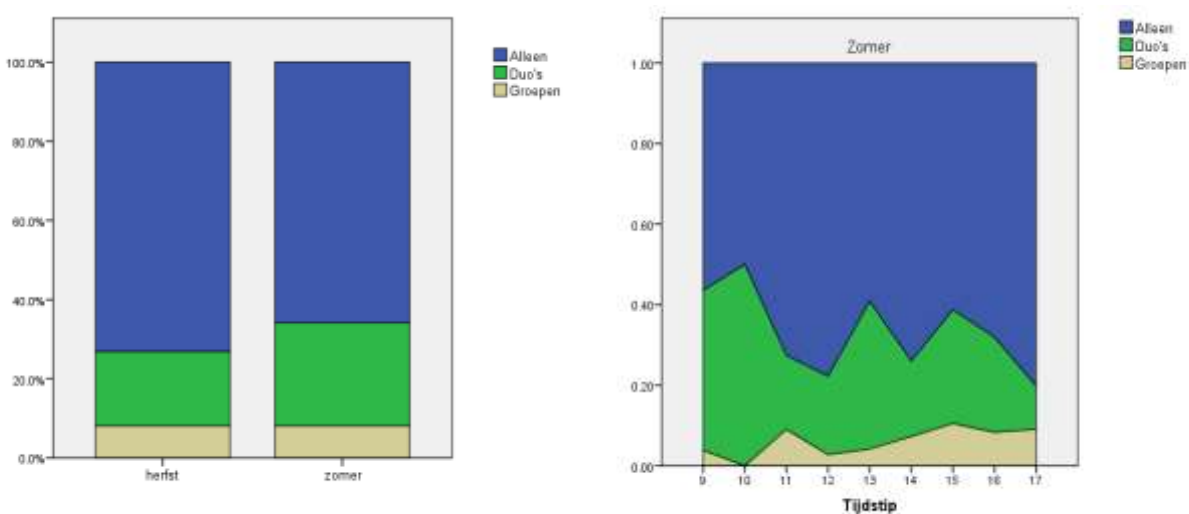
De parkbeheerders proberen het fietsverbod te handhaven en mensen aan te spreken, maar geven toe dat het een onduidelijke situatie is: bij drie van de vier ingangen staan geen verkeersborden (alleen bij de ingang aan de Provincialeweg staat een bord "alleen voor voetgangers"). Als ik met Mohamed door Groene strook Noord loop, houdt hij (brom)fietsers staande, zegt dat ze niet mogen fietsen en brommeren en dat ze de volgende keer moeten lopen. Maar hij weet dat ze de volgende keer weer zullen fietsen en brommeren. Farah geeft nog wel eens adressen door aan de politie die ze dan kan bekeuren. Zelf kunnen de parkbeheerders geen bonnen uitschrijven.

Ten slotte komt uit de korte gesprekken met Delfshove-bewoners naar voren dat een aantal bewoners er graag komen maar dat niet doen omdat er bankjes ontbreken.

6.5 Sociabiliteit

Ontmoeten: duo's en groepen

Figuren 6.6 en 6.7: Aanwezigheid duo's en groepen, in de zomer gedurende de dag, en per seizoen

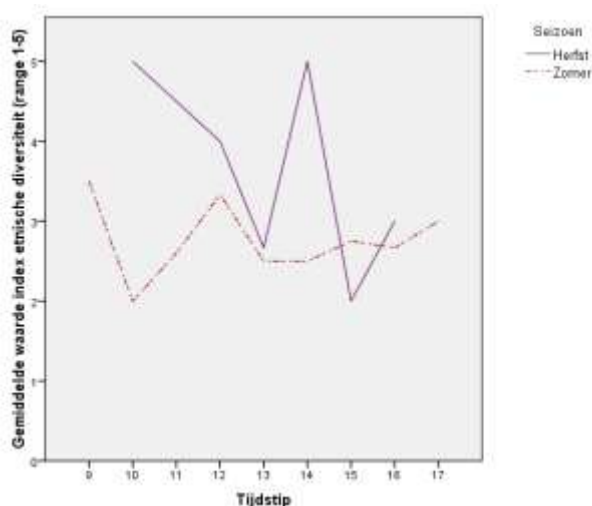
We weten niet of passanten Groene strook Noord gebruiken als doorgangsweg of dat ze er voor een wandeling naartoe zijn gekomen. We kunnen wel kijken naar in hoeverre mensen er alleen dan wel samen komen. De meeste mensen zijn alleen (gemiddeld 69 procent), wat er op duidt dat de plek voor velen geen ontmoetingsplek is. Het ondersteunt ook het beeld dat de plek een doorgangsroute is. Groepen van vier of meer personen zijn maar weinig waargenomen (slechts acht maal gedurende in totaal negentien observatie-uren). Opvallend is dat er in de zomer nauwelijks meer duo's en groepen zijn dan in de herfst (34 procent in de zomer tegenover 27 procent in de herfst; het aandeel groepen van drie personen of meer blijft zelfs gelijk). Ook het gebruik door gender-gemengde duo's of groepjes neemt maar mondjesmaat toe in de zomer (18 procent in de zomer ten opzichte van 14 procent in de herfst). Dus waar we zien dat het Poptapark duidelijk meer (gender-gemengde) duo's en groepen trekt met mooi weer, gebeurt dat niet in Groene strook Noord. Dat ondersteunt het beeld dat professionals al hadden dat Groene strook Noord vooral als doorgaande weg wordt gebruikt.

In de zomer lijkt de ochtend het meest sociabele moment te zijn, wanneer bijna 50 procent van de mensen duo's zijn. Rond lunchtijd en rond 15.00 uur zien we opnieuw wat meer duo's.

Diversiteit naar leeftijd en etnische achtergrond

Kijken we naar de diversiteit naar leeftijd, dan zien we dat het publiek minder gemengd is dan het publiek in het Poptapark (gemiddelde score 3,61; vgl. Poptapark 4,25).⁵¹ Gedurende de dag schommelt de index tussen de waarden 2,5 en 4,5 en gedurende de dag neemt de diversiteit licht af. Wel geldt: hoe drukker, hoe gemengder. En: hoe meer mensen samen, hoe meer diversiteit. Dat komt doordat de duo's die de plek bezoeken meestal bestaan uit een kind met volwassene. De diversiteit komt vooral voor rekening van passanten.

Figuur 6.8: Index etnische diversiteit gedurende de dag, per seizoen

De etnische diversiteit scoort vergelijkbaar met de index voor het Poptapark (3,21) maar fluctueert meer gedurende de dag (gemiddelde score 3,05).⁵² De index schommelt tussen de waarden 2 en 5 en neemt licht af naarmate de dag vordert. Verder geldt, zoals ook in het Poptapark: hoe drukker, hoe diverser. Meer verblijf draagt echter niet bij aan meer diversiteit; het zijn de passanten die voor meer diversiteit zorgen. Dat zou sporen met het idee dat in elk geval een deel van de verblijvers senioren uit het zorg- en wooncentrum zijn: zij zijn vooral van Nederlandse afkomst.

6.6 Kernwaarden

Over Groene strook Noord hebben de observanten weinig te zeggen in relatie tot de kernwaarden: het is vaak zo rustig en stil dat er niets te zien valt en dus ook de kernwaarden moeilijk te ontdekken zijn. De plek is volgens sommigen schoon (betrokkenheid), één observant vindt het juist niet schoon. Enkele begroetingen worden gespot (hof), maar over het algemeen zijn het eenlingen die voorbij komen. Een observant merkt op: "Park is schoon! Lekker ruikende bloemen, jonge eendjes in vijver: prima plek om onder deze weersomstandigheden te vertoeven."

⁵¹ Op basis van de index leeftijdsdiversiteit, de mate waarin tijdens de observatiemomenten à 30 minuten mensen van verschillende leeftijdscategorieën aanwezig zijn; zie paragraaf 2.2.

⁵² Op basis van de index etnische diversiteit, de mate waarin tijdens de observatiemomenten à 30 minuten mensen met verschillende etnische achtergronden aanwezig zijn; zie paragraaf 2.2.

6.7 Conclusie

We kunnen Groene strook Noord niet omschrijven als een bijzonder sociabele plek. Het weinige verblijf en het relatief kleine aandeel (in vergelijking met het Poptapark en de Papsouwselaan) duo's en groepen, wijzen er op dat er weinig intentionele ontmoetingen plaatsvinden. Omdat het er niet druk is zal deze plek ook minimaal bijdragen aan spontane ontmoeten en publieke familiariteit ('bekende vreemden').

Niet elke plek in de Poptahof hoeft natuurlijk een bruisende, levendige plek te zijn. Deze publieke ruimte kan best worden getypeerd als een rustige en groene plek, aangezien bewoners het prijzen om de natuur: groen en eendjes.

Gelegen aan de doorgaande autoweg is Groene strook Noord echter ook niet écht een plek om tot rust te komen. Bovendien is de plek voor sommigen onbekend terrein. Op het gebied van comfort en imago valt hier nog wel wat te winnen. De publieke ruimte is nu vooral een mooi, groen wandel- en (vooral) fietspad waar het wellicht een parkachtige wandelroute zou kunnen zijn. Met de toegankelijk is het enerzijds in orde (veel fietsers) maar anderzijds lijkt de plek onzichtbaar of onvindbaar te zijn voor diegenen die nooit in Poptahof Noord komen.

7. RECREËREN III: SPEELTUIN

De speeltuin in Poptahof Noord (foto genomen in de herfst).

7.1 Inleiding

Tijdens de eerste tussentijdse bijeenkomst, tussen herfst en winter, kwam de vraag naar voren: in hoeverre worden de kleine speeltuinen in Poptahof Noord nog gebruikt nu er een mooie, nieuwe speeltuin in het Poptapark is, waar duidelijk veel gebruik van wordt gemaakt? Om deze vraag te beantwoorden is één van de kleine speeltuinen (veld 2) tijdens de winter en lente geobserveerd. In dit hoofdstuk kijk ik alleen naar het gebruik van deze plek.

Gegevens over de speeltuin zijn gebaseerd op:

- Observaties op locatie (winter en lente).
- Aantekeningen over kernwaarden.

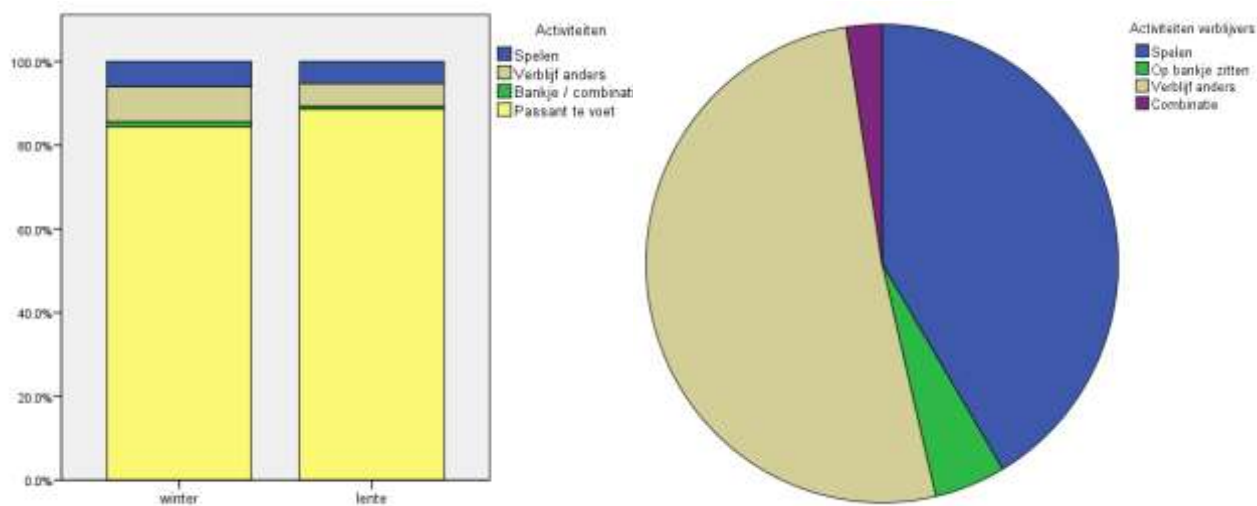
7.2 Gebruik

De speeltuin is de rustigste plek van alle onderzochte locaties. Gemiddeld werden er tijdens elk half uur observeren zo'n acht mensen geturfd (vgl. Groene strook Noord: veertien mensen, Poptapark: 37 mensen) - in de lente maar iets meer (negen mensen) dan in de winter (zeven mensen). De meeste mensen die zijn geobserveerd zijn passanten (86 procent) en dat is niet anders in de lente dan in de winter. (In verdere analyses zijn de twee seizoenen samengenomen, omdat het aantal verblijvers (41 mensen) te klein is om op te splitsen).

Opvallend is dat minder dan de helft van de verblijvers in de speeltuin *spelen*. Een groter deel, gemiddeld genomen de helft, van het verblijf wordt anders omschreven, bijvoorbeeld:

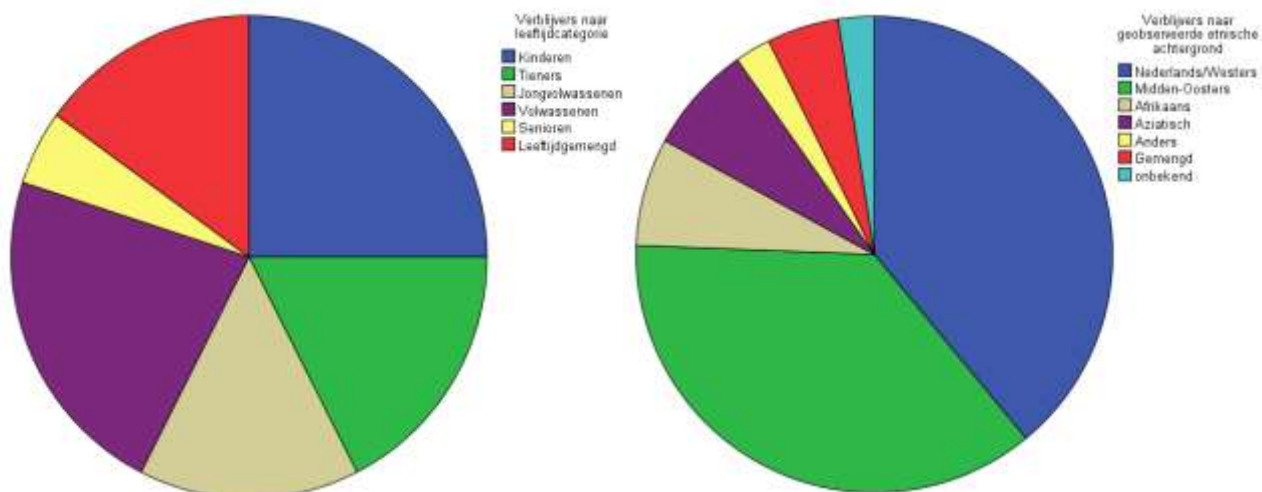
- Omwonenden die in en rondom hun tuin bezig zijn.
- Passanten die om onduidelijke reden even stoppen.
- Jongeren die op het veldje voetballen.
- Mensen die een sigaretje roken.

Figuren 7.1 en 7.2: Activiteiten van alle gebruikers per seizoen en activiteiten van verblijvers

Opvallend is ook dat er relatief weinig *kinderen* in de speeltuin te vinden zijn: gemiddeld een kwart van de verblijvers zijn kinderen (plus een deel van de leeftijdsgemengde groep). Tieners en volwassenen maken ook een goed deel uit van de verblijvers - blijkbaar doet de speeltuin meer dienst als hangplek dan als speelplek. De diversiteit naar leeftijd is relatief laag (2,91) vergeleken met het Poptapark (4,25) en Groene strook Noord (3.61). Dat betekent dat wanneer er mensen zijn, ze vaker tot dezelfde leeftijdscategorie behoren dan op andere plekken.

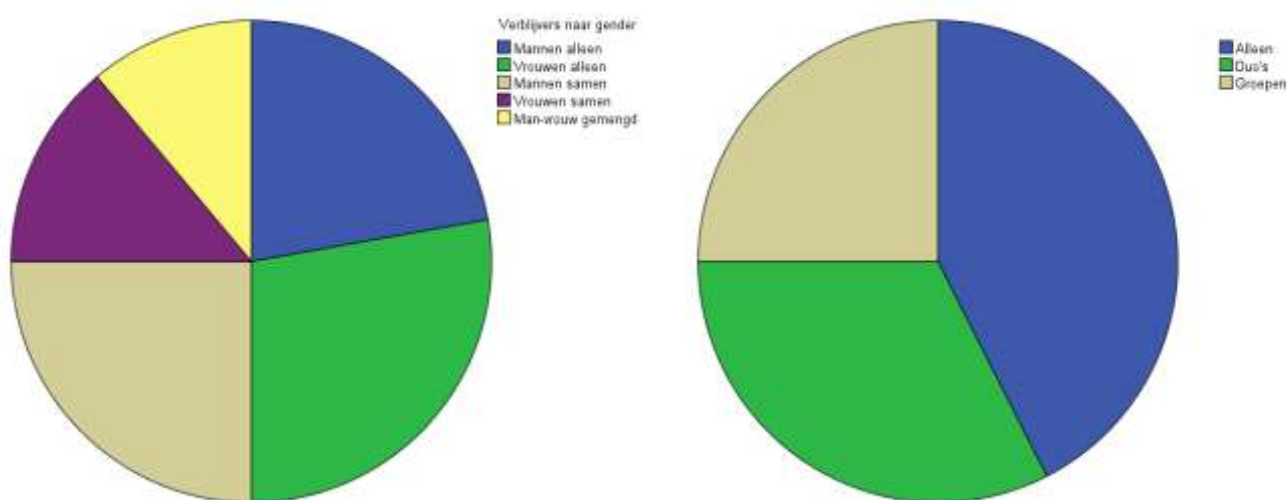
Figuren 7.3 en 7.4: Aanwezigheid van verblijvers naar leeftijdscategorie en etnische achtergrond

Onder de verblijvers zijn relatief weinig mensen met een Nederlands/Westers achtergrond en relatief veel Midden-Oosterse mensen. De etnische diversiteit is relatief laag (2,57) vergeleken met het Poptapark (3,21), wat logisch is aangezien er überhaupt niet zoveel mensen zijn.

Ten slotte zien we dat de helft van de verblijvers mannen of vrouwen alleen zijn, de andere helft zijn duo's en groepen. Dat duidt er op dat mensen hier wel eens afspreken of samen naartoe gaan, maar het zijn er dus in relatieve en absolute zin weinig.

Figuren 7.5 en 7.6: Aanwezigheid van verblijvers, mannen en vrouwen, alleen, samen en gemengd, en aanwezigheid duo's en groepen

7.3 Kernwaarden

In relatie tot de kernwaarden merken de observanten over deze plek op dat het goed onderhouden is en besloten doordat het is ingesloten tussen flats, woningen en een muurtje (hof). De plek is bovendien overzichtelijk, ook vanuit de omringende woningen, daardoor is er goed toezicht te houden (waakzaam). In de lente worden dan nog de volgende opmerkingen gemaakt (de kernwaarden worden niet herkend): "het is heeeeeeel rustig, iedereen zit in het Poptapark" en "[het is] een serene plek, veel soorten vogels die een plek hebben ingenomen." Overigens bevestigen een aantal geïnterviewde bewoners tijdens de buurtwandeling dat het speeltuintje niet meer wordt gebruikt en dat het "wel weg kan".

7.4 Conclusies

Met betrekking tot deze locatie was er een specifieke vraag: wordt het kleine speeltuintje nog gebruikt door kinderen? Op basis van de observaties luidt het antwoord: nauwelijks. Gemiddeld zijn per seizoen slechts 140 mensen gezien tijdens de observaties, waarvan ongeveer twintig mensen op de één of andere manier verbleven in de speeltuin. Vaak betreft dit verblijf geen spelen.

Dat een ruimte wordt gebruikt voor andere activiteiten is op zich niet erg, maar roept wel de vraag op of de plek niet een betere bestemming kan krijgen en kan worden ingericht in aansluiting op die nieuwe bestemming.

8. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

In dit laatste hoofdstuk zetten we de belangrijkste bevindingen op een rij en doen we aanbevelingen voor verbeteringen. De mate van succes van elk van de publieke ruimte in de Poptahof is gemeten aan de hand van vier kernkwaliteiten: gebruik, toegankelijkheid, comfort en sociabiliteit.⁵³ We hebben gezien dat de publieke ruimten in de Poptahof in verschillende mate voldoen aan de vier kernkwaliteiten en in verschillende mate en op verschillende wijzen mogelijkheden bieden voor bewoners en niet-bewoners om elkaar te ontmoeten. In tabel 8.1 zijn de resultaten per locatie en per kernkwaliteit samengevat weergegeven (de speeltuin is hier weggelaten omdat het onderzoek zich voor deze locatie op een specifieke vraag heeft gericht en niet alle kernkwaliteiten zijn onderzocht). In de volgende paragrafen wordt de tabel verder toegelicht.

Tabel 8.1: Belangrijkste bevindingen per kernkwaliteit en per locatie (aandachtspunten cursief)

	Leefdek Akropolishof	Winkelstraat Papsouwseleen	Poptapark	Groene strook Noord
Kracht	Rustig, binnen	Levendig, stad	Levendig, buurt	Rustig, buiten
Gebruik	Spelen, zitten	Winkelen, doorgang, bankje om te rusten Kwaliteit en variatie aan winkels	Spelen, zitten, wandelen, doorgang Festivals	Eendjes voeren, wandelen, doorgang
Toegankelijkheid	Geborgen <i>Entree niet aantrekkelijk, trap niet comfortabel</i>	Open inrichting, doorgangsroute, langs doorgaande weg, rollator-vriendelijk	Doorgangsroute, centrale ligging <i>Fiets-/wandelpad</i>	Rollator-vriendelijk <i>Onbekende plek (doorgangsroute)</i>
Comfort	Mooi, gezellig, veilig <i>Onderhoud, overlast</i>	Alle winkels dichtbij, interessant <i>Verouderde inrichting</i>	Gezellig, mooie speeltuin, veilig <i>Onderhoud, overlast, verkeer, zitplekken</i>	Groen <i>Fietsers, verlichting, ligging</i>
Sociabiliteit	Burenrelaties <i>Balans privacy/beheer-toegang</i>	Lichte ontmoetingen, gemengd publiek <i>Onbekend maakt onbemind</i>	Lichte en sterke ontmoetingen: sociale leven en leven en laten leven	Geen duidelijke rol

Ook wordt in dit hoofdstuk besproken hoe de publieke ruimten in de Poptahof uitdrukking (kunnen) geven aan de identiteit van de Poptahof, door aansluiting te zoeken bij de zes kernwaarden (diaspora, variatie, ruimdenkendheid, hof, betrokkenheid en waakzaamheid) en de twee leefstijlen (rood en geel).

⁵³ Deze vier kernkwaliteiten zijn geformuleerd door het Amerikaanse *Project for Public Spaces*, zie www.pps.org en hoofdstuk 2.

We kijken ook hoe de publieke ruimten de rode en gele leefstijlen van huidige en toekomstige bewoners kan faciliteren: wat vinden de beide groepen belangrijk en wat zoeken zij in de publieke ruimten?

Ten slotte kijken we naar wat we hebben geleerd van de deelname van professionals als co-onderzoekers. Welke lessen hebben we geleerd en wat zijn de resultaten van hun betrokkenheid?

8.1 Een variatie aan plekken

Volgens de onderzoekers van het Project for Public Spaces heeft een echte levendige buurt niet één maar *meerdere* succesvolle publieke ruimten.⁵⁴ Belangrijk is ook dat deze plekken niet allemaal hetzelfde zijn maar elk *iets anders te bieden* hebben. Elke plek op zich zou dan weer verschillende dingen te bieden moeten hebben om overal een enigszins gemengd publiek te trekken. Een gemengd publiek is belangrijk voor de waarde van publieke ruimten voor *lichte* ontmoetingen – ontmoeten over de scheidslijnen van leeftijd, leefstijl en etnische achtergrond heen, in de vorm van observeren, herkennen en accepteren.

In het onderzoek komt naar voren dat elk van de vier onderzochte publieke ruimten de bewoners (en omwonenden) iets anders te bieden heeft. Zij hebben elk hun eigen sterkte en bieden tezamen een variatie aan plekken in de Poptahof. De kracht van elk van de publieke ruimten biedt een richtlijn voor onderhoud en/of verdere ontwikkeling van elk van de plekken.

Het leefdek van de Akropolishof en Groene strook Noord zijn beide *rustige* plekken, waarbij de eerste meer gaat om *binnen* zijn en de laatste om *buiten* zijn. Het leefdek is nauw verbonden met de aangrenzende woningen en voor de mensen die eraan wonen welhaast het verlengde van hun woning (temeer omdat zij vanuit hun woonkamer zo op het leefdek stappen). Groene strook Noord is ook een rustige plek maar verbonden met buiten en de natuur: groene bomen, weelderig riet en kwakende eendjes.

De Papsouwselaan en het Poptapark zijn beide *levendige* plekken, waarbij de eerste als *stad* en de laatste als *buurt* kan worden getypeerd. De winkelstraat aan de Papsouwselaan weerspiegelt het stedelijk leven: de voorzieningen bedienen een variatie aan mensen en de straat faciliteert vluchtige ontmoetingen over de scheidslijnen van leeftijd, leefstijl en etniciteit heen. Het Poptapark faciliteert die ontmoetingen ook, maar functioneert meer dan de Papsouwselaan ook als intentionele ontmoetingsplek en is daarmee meer het sociale hart van de buurt.

⁵⁴ www.pps.org, The Power of 10.

8.2 Conclusies en aanbevelingen per locatie

Leefdek Akropolishof

Leefdek Akropolishof: uitzicht op de aangrenzende tuinen van de koopwoningen. De vlaggen waren opgehangen tijdens het WK voetbal (foto genomen in de zomer).

Pluspunten van deze semi-publieke ruimte zijn het gebruik (spelen, zitten en socializen), de sociabiliteit (burenrelaties) en comfort (geborgen, mooi, informele sociale controle).

Aandachtspunten zijn: toegankelijkheid (trap) en andere aspecten van comfort (verminderde privacy, beheer en onderhoud).

Het leefdek functioneert vooral als besloten ontmoetingsplek voor medebewoners, die daar in mindere mate ook niet-bewoners tegen komen. Sociale interacties gaan al gauw verder dan hallo en dag zeggen. Het feit dat bewoners allemaal nieuw zijn draagt daar aan bij, maar zeker ook de open tuinen aan het leefdek. Daarmee heeft het leefdek vooral een rol in het faciliteren van sterke ontmoetingen (persoonlijke relaties tussen burens), in elk geval in deze beginfase na de oplevering van de woningen. Voor sommige bewoners is de keerzijde van gezellig *socializen* wel de verminderde privacy. Niet iedereen lijkt zich te hebben gerealiseerd wat het samenleven aan een leefdek inhoudt.

Aan de toegankelijkheid en het comfort valt nog één en ander te verbeteren. Omdat de entree nog niet af is wordt deze nog onaantrekkelijk gevonden, en de trap is voor sommigen een hindernis. De vloer en de verlichting vragen om onderhoud.

Daarnaast is het nu zoeken naar een balans tussen toegang en openheid enerzijds, en beheer en privacy anderzijds. We hebben in het eerste half jaar gezien dat bewoners zelf informele sociale controle uitoefenen door een oogje op de kinderen te houden en niet-bewoners aan te spreken op overlastgevend gedrag. De bewoners zijn zelf met voorstellen gekomen om de sociale controle meer te formaliseren door het plaatsen van een bord met leefafspraken en het afsluiten van het leefdek in elk geval 's avonds en 's nachts. Daarmee maken de bewoners de semi-publieke ruimte tot een meer private ruimte.

De wens om het leefdek af te sluiten komt overigens niet alleen voort uit een behoefte aan privacy of toe-eigening van de plek, maar ook uit overwegingen van financiële aard: bewoners willen niet verantwoordelijk gehouden worden voor slijtage en vernieling door het gebruik door niet-bewoners.

De betrokkenheid van bewoners hangt samen met een aantal ergernissen die zij hebben. De ervaring dat de betrokkenheid vanuit beheer en organisatie niet in orde is, draagt er aan bij - in combinatie met ervaren overlast - dat bewoners zich niet altijd ontspannen voelen in hun nieuwe huis. Ergernissen kunnen ertoe leiden dat bewoners het gevoel krijgen er alleen voor te staan of, erger, denken dat ze met de Poptahof toch een verkeerde keuze hebben gemaakt. We hebben gezien dat het idee dat de buurt in een opwaartse spiraal zit nog fragiel is. Ergernissen over inrichting en overlast kunnen weer afdoen aan dit positieve beeld. Met het oog op de verhuismotieven en overwegingen van de eerste kopers, is het van belang deze bewoners gedurende de komende jaren te blijven bewijzen dat zij een goede keuze hebben gemaakt door in de Poptahof te kopen. Negatieve reputaties zijn vaak hardnekkig. De positieve ontwikkeling is natuurlijk duidelijk te zien aan de nieuwbouw, maar dat blijkt niet voldoende: woongenot zit ook in kleinere zaken en verbeteringen moeten daadwerkelijk worden ervaren door bewoners willen zij de reputatie kunnen keren.

Dat bewoners zelf verantwoordelijkheid nemen voor het reilen en zeilen op het leefdek is een positieve ontwikkeling. Een zekere mate van toe-eigening is nodig om je verantwoordelijk te voelen voor een plek. Anderzijds moet in de gaten worden gehouden dat een wij-zij-gevoel hierdoor niet wordt versterkt. Wanneer het vooral *kopers/nieuwe bewoners* die aan het leefdek wonen zijn die zich voor het leefdek verantwoordelijk voelen, kan een scheidslijn ontstaan tussen kopers/nieuwe bewoners en huurders/oude bewoners. Dat kan gebeuren wanneer nieuwe bewoners uitdragen dat vooral oude bewoners verantwoordelijk zijn voor overlast.

Aanbevelingen

- In buurten die worden vernieuwd is het extra belangrijk dat de inrichting van nieuwbouwcomplexen nog voor de oplevering en inhuizing in orde is. Wanneer dat niet lukt, zorg ervoor dat de lopende zaken zo snel mogelijk na de inhuizing worden afgerond en houd de bewoners goed op de hoogte van de voortgang.
- Bij het creëren van semi-open ruimten zoals een hof of leefdek: neem de beslissing om een leefdek af te sluiten *niet* al voordat bewoners zijn ingetrokken. Kijk even aan hoe bewoners het leefdek gebruiken en ervaren en laat bewoners zelf de beslissing nemen het al dan niet af te sluiten. Bespreek dit van tevoren met de bewoners: bespreek de mogelijkheden en wees duidelijk over wie waarvoor verantwoordelijk is en wat de procedure is.
- Betrek alle bewoners (nieuw en oud, huurders en kopers) bij het beheer van gezamenlijke semi-publieke ruimten en de toegang. Zorg ervoor dat zij elkaar ook kennen en dat er geen wij-zij-gevoel ontstaat.
- Wees je bewust dat nieuwe kopers niet noodzakelijk al 100% overtuigd zijn van de positieve ontwikkeling van een buurt in vernieuwing: blijf bewijzen dat zij een goede keuze hebben gemaakt.

Winkelstraat Papsouwselaan

Winkelstraat Papsouwselaan: winkelende passanten en mensen op bankjes in de zon (foto genomen in de zomer).

Pluspunten zijn: gebruik (kwaliteit en variatie aan winkels, doorgangsroute), toegankelijkheid (open inrichting, rollator-vriendelijk) en sociabiliteit (gemengd publiek, ontmoeten in lichte vorm).

Aandachtspunt is: comfort (inrichting, schoon, onbekend maakt voor sommigen onbemind).

De open inrichting en de verschillende soorten winkels van de Papsouwselaan trekken een gemengd publiek. Het trekt ook publiek van buiten de Poptahof (gelegen aan de doorgaande weg) en bewoners die even snel een boodschapje doen. De ruimtelijke spreiding van voorzieningen kan ervoor zorgen dat bewoners die nooit bij bepaalde winkels komen, er toch langslopen. We hebben gezien dat de etnische diversiteit op deze plek het grootst is en niet alleen wanneer het druk is maar ook als het rustig is. Dat biedt veel om naar te kijken, maar een echt aantrekkelijke plek om naar mensen te kijken blijkt het (nog) niet te zijn. Enkele groepen ontmoeten wel rondom bepaalde voorzieningen (koffiehuis, snackbar), maar dat lijkt los te staan van de Papsouwselaan (met andere woorden, als deze voorzieningen elders waren, dan zouden deze groepen ook dáár ontmoeten).

De kracht van deze plek zit vooral in de mogelijkheid 'publieke familiariteit' te faciliteren: door vluchtige maar herhaalde ontmoetingen kunnen mensen elkaar gaan herkennen, waardoor ze elkaar beter kunnen inschatten en kunnen inschatten of ze de zaak kunnen vertrouwen. Publieke familiariteit is belangrijk voor een gevoel van veiligheid en thuisvoelen. Of publieke familiariteit ook daadwerkelijk tot stand komt valt moeilijk te zeggen op basis van dit onderzoek, maar de voorwaarden ervoor zijn ofwel aanwezig ofwel gemakkelijk te versterken: multifunctionaliteit, vanzelfsprekende doorstroom van mensen en een mix van mensen naar leeftijd, naar etnische achtergrond en naar leefstijl. Het versterken van de verblijfsfunctie van deze plek zal verder bijdragen aan publieke familiariteit.

Het beeld dat zou bestaan over de Papsouwelaan als een plek waar enkel allochtonen komen, kan op basis van de observaties worden bijgesteld: autochtone mensen komen wel degelijk winkelen, een goed deel van de verblijvers is autochtoon en we vinden geen aanwijzingen dat de winkelstraat wordt gemedend op weg naar de Hovenpassage.

Toegankelijkheid en gebruik (voorzieningen) zijn dus sterke punten van deze publieke ruimte. Wat betreft comfort kan er nog wel wat worden verbeterd, maar dat is dan ook het plan. Op dit moment wordt de inrichting en de uitstraling van de ruimte door veel bewoners en omwonenden niet aantrekkelijk gevonden. Levendigheid en stedelijkheid kunnen dan omslaan in ervaren overlast. Dat deel van de bewoners die de winkelstraat interessant vinden vanwege de levendigheid zal daardoor niet wegblijven - een beetje chaos is immers inherent aan levendigheid.⁵⁵ Dat deel dat minder te spreken is over de straat, blijft mogelijk wel weg. Het zal ontmoeten in sterke vorm (persoonlijke relaties) niet aantasten, maar ontmoeten in lichte vorm (observeren, herkennen, accepteren) mogelijk wel. Het is dus zaak ervoor te zorgen dat de waarde van de Papsouwselaan voor vanzelfsprekende ontmoetingen over scheidslijnen van etniciteit, leeftijd en leefstijl heen behouden blijft.

Het stedelijke karakter - variatie aan winkels, gemengd publiek - van dit deel van de Papsouwselaan maakt dat de plek potentie heeft om daadwerkelijk een verlengstuk van de binnenstad te worden. Bij de toekomstige inrichting van de Papsouwselaan spelen de twee sterke elementen - toegankelijkheid en de mix van voorzieningen - een belangrijke rol. Hoe kun je een permanente wereldmarkt zo inrichten dat deze een gemengd publiek blijft trekken? Etnische winkels zijn aantrekkelijk (want voorzien in de dagelijkse behoeften en/of zijn interessant) voor een deel van de bewoners, maar een ander deel blijft weg. Natuurlijk kan nooit iedereen tevreden gesteld worden. Maar een uitnodigende entree en klantvriendelijke winkeliers kan twijfelende mensen over de streep trekken.

Bij de inrichting van de permanente wereldmarkt zou dan ook bekeken moeten worden hoe het open karakter van de ruimte kan worden behouden. Wanneer mensen een *beslissing* moeten nemen ergens naar binnen te gaan (in plaats van er langs te lopen als onderdeel van de dagelijkse routines) dan valt die beslissing alleen positief uit als er iets interessants is binnen. Zoals gezegd, voor een deel van de bewoners zal dat het geval zijn, maar dat deel van de bewoners dat niet zoveel heeft met multiculti blijft mogelijk weg. Verblijf zou kunnen worden gestimuleerd door enkele horecavoorzieningen bij de wereldmarkt onder te brengen. Een belangrijke bijrol voor eet- en drinkgelegenheden zou kunnen zijn om mensen kennis te laten maken met exotische producten. Het koffiehuis zou hier onderdak kunnen krijgen als één van de horecagelegenheden (hoewel enigszins besloten), waarmee de (voor sommige mensen) twijfelachtige allure mogelijk wat kan worden weggenomen.

Wat betreft een Health & Care Centre zijn deze voorwaarden wellicht minder relevant, omdat de voorzieningen zijn toegespitst op bepaalde diensten en producten en dus bij voorbaat een selectief publiek trekken. Gebruik en comfort zijn hier de kernwoorden.

Aanbevelingen

- Houd de mix van winkels en voorzieningen in de gaten: voor een gemengd publiek zijn enkele 'Nederlandse' winkels of eetgelegenheden van belang om mensen die niet geïnteresseerd zijn in multiculturele voorzieningen aan te trekken.
- Houd ook de *ruimtelijke* mix in de gaten: bij voorkeur zijn de verschillende voorzieningen ruimtelijk gemengd zodat de routes van verschillende typen publiek elkaar doorkruisen.

⁵⁵ Zie Jacobs, 1961; Blokland, 2009.

- Zorg voor een aantrekkelijke inrichting: niet alleen de bestrating en vuilverwijdering moeten in orde zijn, maar ook het aanzien van panden, muren en winkelatalages. Idealiter hebben winkeliers hun winkelwaar buiten staan (maar niet te ver naar voren!) en kunnen mensen van buiten naar binnen kijken (succesfactor van eettent *Göreme*; minpunt van parkeergarage). Een aantrekkelijke inrichting draagt bij aan een prettige verblijf.
- Houd de kwaliteit van (nieuwe) winkels in de gaten (Eurowinkel).
- Houd de balans tussen levendigheid/stedelijkheid en rommeligheid/overlast in de gaten: een beetje chaos is inherent aan stedelijkheid en maakt een straat interessant en levendig, maar te veel wanorde of rommel kan omslaan in ervaren overlast.
- Activiteiten zoals een (interculturele) wijkmarkt, maar ook kleinere activiteiten zoals proeverijen of straatartiesten, zijn goede gelegenheden om mensen kennis te laten maken met de winkels, winkeliers en hun (exotische) waren.

Poptapark

Poptapark: de speeltuin gezien vanaf het fiets- en wandelpad, op de achtergrond de oorspronkelijke flats in Poptahof Noord (foto genomen in de herfst).

Pluspunten: gebruik (spelen, zitten, ontmoeten, festivals), toegankelijkheid (doorgaande weg, centrale ligging) en sociabiliteit (gemengd publiek, ontmoeten in sterke en lichte vormen: sociale leven en leven & laten leven).

Aandachtspunt: comfort (onderhoud, afspraken/regels, veiligheid, toezicht, zitplekken).

Het Poptapark is een ontmoetingsplek bij uitstek. Het is een plek waar mensen samen komen om te ontmoeten en een plek waar mensen komen om naar mensen te kijken. Voor een deel van de bewoners speelt het park een rol in hun sociale leven: zij onderhouden er hun persoonlijke relaties. Kinderen spelen er het hele jaar rond, terwijl volwassenen vooral met mooi weer komen. De diversiteit naar etnische achtergrond en leeftijd is groot op deze plek. En hoewel interetnische contacten niet vanzelfsprekend ontstaan, biedt het gelijktijdig gebruik van het park door verschillende groepen wel de mogelijkheid om publiek familiair met elkaar te worden: bekende vreemden voor elkaar te worden. Positief punt is ook een hoog gehalte van leven en laten leven: iedereen kan hier zijn eigen ding doen. De fysieke inrichting maakt mogelijk dat ieder een eigen plekje kan vinden en gelijktijdig toch onderdeel uitmaakt van het publiek in het park.

De toegankelijkheid is een sterk punt van het Poptapark: door de centrale ligging kunnen mensen er, als het ware, niet omheen. Wanneer er activiteiten zijn (festivals) lopen bewoners gemakkelijk even langs. De boulevard zorgt voor een constante stroom van wandelaars en fietsers.

Het gebruik van het Poptapark is vooral in de warme seizoenen veelzijdig te noemen: er wordt gespeeld (door jong en oud, op speeltoestellen of op bordspel), gekletst, gelezen en gehangen. Echter, in de koudere en nattere seizoenen lijkt het park voor volwassenen weinig aantrekkingskracht te hebben. Senioren zien we bovendien gedurende alle seizoenen relatief weinig. Hier valt mogelijk nog wat te verbeteren, om zo het park ook in de herfst en winter gezinsvriendelijk (en niet enkel kindvriendelijk) te maken. De aanwezigheid van (relatief) meer volwassenen in het park kan een goede buffer zijn tegen overlastgevend gedrag doordat er ogenschijnlijk meer sociale controle is (toezicht). Wanneer er meer mensen zijn die zich netjes gedragen, valt overlastgevend gedrag van jeugdigen en jongeren bovendien minder op.

Wat betreft comfort valt nog één en ander te verbeteren. Zoveel mensen op een klein stukje groen betekent ook veel zwerfafval en verwerking van het grasveld. Met de parkbeheerders is een goede stap gezet wat betreft het beheer. Ze zijn goed zichtbaar (kleding) en aanspreekbaar (pro-actieve houding). Er is echter zowel voor gebruikers als voor de beheerders onduidelijkheid over de (te handhaven) regels. Het bord met regels is relatief klein en wordt door velen over het hoofd gezien. De parkbeheerders handhaven de regels niet consequent en hebben geen bevoegdheid om op te treden bij regelovertredend gedrag en zijn afhankelijk van bijvoorbeeld de politie.

Aanbevelingen

- Maak afspraken, die voor iedereen helder zijn (bijvoorbeeld met behulp van een bord) en handhaaf deze afspraken consequent (bijvoorbeeld door middel van parkbeheerders, die herkenbaar en aanspreekbaar zijn).
- Een bord in het park met afspraken kan ook dienst doen als aankondigingsbord voor leuke zaken zoals activiteiten en andere nieuwswaardigheden en als wegwijzer.
- Zorg voor voldoende zitplekken en zorg dat mensen wat te kiezen hebben: in de zon of in de schaduw, aan de rand of in het midden. Nu er parkbeheerders zijn kan ook worden geëxperimenteerd met picknicktafels, zitzakken, parasols, losse stoelen en bloembakken (met randen waarop mensen kunnen zitten).
- Maak het park ook in de herfst en winter aantrekkelijk voor volwassenen. Het is moeilijk opboksen tegen koud en nat weer, maar een plek waar mensen beschut kunnen zitten kan al helpen. Zo'n plek geeft in de zomer ook beschutting tegen de zon.

Groene strook Noord

Groene strook Noord: doorkijkje vanaf het wandelpad richting Moe'stuin, Poptapark en Akropolishof (foto genomen in de herfst).

Pluspunten: gebruik (wandelen), comfort (natuur), toegankelijkheid (doorgaande weg).

Aandachtspunten: andere aspecten van comfort (ligging, verlichting), andere aspecten van toegankelijkheid (fietsers, onbekende plek).

Groene strook Noord is wellicht de verborgen parel van de buurt: een aantal bewoners vindt het een geweldige plek maar een (groot?) deel van de bewoners komt er nooit en weer anderen weten niet eens van het bestaan van de groenplek af. Deze publieke ruimte lijkt geen belangrijke rol te spelen in ontmoetingen, maar misschien moet dat het streven ook niet zijn. Het verder ontwikkelen van een groene plek is waarschijnlijk zinvoller en wenselijker, ook gelet op wat de overige publieke ruimten in de Poptahof al te bieden hebben.

Wat betreft het gebruik kunnen we vaststellen dat er weinig wordt verbleven (weinig mensen op bankjes). Helaas kunnen we niet met zekerheid vaststellen hoeveel van de passanten speciaal naar de Groene strook Noord komen om te wandelen en hoeveel mensen de wandelroute enkel gebruiken als doorgangsroute. Sommige bewoners komen hier om eendjes te voeren of een stukje te wandelen.

Een verbeterpunt wat betreft comfort is de voetgangersvriendelijkheid. Nu wordt het wandelpad nog te vaak als fietspad gebruikt, wat vervelend (en gevaarlijk) is voor wandelaars. Het groen is aantrekkelijk maar de ligging langs de doorgaande autoweg doet daar weer wat aan af. 's Avonds zou het pad beter verlicht kunnen worden. Overigens is het een keuze geweest bij de ontwikkeling van deze plek om dat niet te doen om geen schijnzekerheid over de veiligheid te geven. Aan de ligging valt natuurlijk weinig te doen. Met hoge begroeiing zou de weg mogelijk wat uit het zicht genomen kunnen worden; voordeel daarvan is dat de plek nog groener wordt. Dan wordt verlichting nog belangrijker, want meer begroeiing maakt de plek ook donkerder.

De toegankelijk lijkt enerzijds in orde, gezien de functie van het pad als doorgangsroute, anderzijds weet een deel van de bewoners de plek niet te vinden. Mensen die nooit in Poptahof Noord komen zien de groenplek niet liggen en er is geen duidelijke verbinding met bijvoorbeeld het Poptapark. Daar ligt nog een uitdaging om Groene strook Noord beter op het netvlies van bewoners te krijgen.

Daarbij hoeft het doel niet te zijn dat Groene strook Noord net zo'n levendige plek wordt als het Poptapark – dan verliest de plek haar waarde als rustige wandelplek.

Aanbevelingen

- Een bord in het Poptapark (waarop ook de afspraken staan en aankondigen en nieuwswaardigheden) kan dienst doen als wegwijzer naar Groene strook Noord.
- De aanleg van een groene looproute kan wandelaars in het Poptapark (via de speeltuin c.q. "serene plek") naar Groene strook Noord leiden. Zo'n route kan de twee relatief kleine groenplekken met elkaar verbinden. Bijkomend voordeel is dat de beide groenplekken samen een groter en groener en echt park kunnen worden. Wandelaars kunnen dan een (half) rondje door het park lopen in plaats van heen en weer terug.
- Voor de senioren zijn meer bankjes gewenst. De rand bij het terras biedt prima zitplek voor vitale mensen maar niet voor mindervitale mensen.
- Maak duidelijker dat het verboden is te fietsen in Groene strook Noord, door borden en paaltjes. De parkbeheerders kunnen het verbod dan ook beter handhaven. Hekken zijn minder geschikt omdat het daarmee ontoegankelijk wordt voor rolstoelen en rollators (en dus voor senioren).
- De bewoners die hier graag komen waarderen de natuur: maak er wat van, bijvoorbeeld met meer bloemen en houd het water goed schoon.

Speeltuin

Speeltuin: tussen de flats in Poptahof Noord (foto genomen in de herfst).

De speeltuin, ten slotte, lijkt niet op te kunnen boksen tegen de nieuwe speelplek in het Poptapark. Misschien ligt hier de grond voor een tweede Moestuïn of een groene rustruimte?

8.3 De Poptahof-identiteit in kernwaarden: herkenning en concretisering

De identiteit van de Poptahof kan worden gevat in zes kernwaarden en twee leefstijlen. In deze paragraaf bekijken we eerst hoe de kernwaarden worden uitgedrukt in de publieke ruimten.

De zes kernwaarden zijn: diaspora, ruimdenkendheid, betrokkenheid, variatie, hof en waakzaamheid (zie bijlage B voor een uitgebreidere beschrijving). Op basis van de onderzoeksbevindingen en de notities van de professionals over de kernwaarden, geeft tabel 8.2 weer hoe de kernwaarden in de verschillende publieke ruimten concrete invulling krijgen. Waar de kernwaarden negatief worden uitgedrukt, dus het *tegenovergestelde* van de kernwaarde werd gezien, biedt dit aanknopingspunten voor verbeteringen.

Tabel 8.2: Manieren waarop de kernwaarden worden uitgedrukt in de publieke ruimten (negatief uitgedrukt cursief weergegeven)

	Leefdek Akropolishof	Winkelstraat Papsouwseleaan	Poptapark	Groene strook Noord
Diaspora		<i>Voor ieder wat wils</i>	Samen spelen Leven en laten leven	
Ruimdenkendheid	In principe open toegang	Etnische winkels	Mensen kijken	
Betrokkenheid	Sociale controle <i>Onderhoud</i>	<i>Kwaliteit winkels</i> <i>Onderhoud</i>	<i>Schoon en heel</i> <i>Onderhoud</i>	Rollator-vriendelijk <i>Voetgangerspad</i>
Variatie		Levendig Interesse in multiculti	Leuke activiteiten Levendig	Eendjes voeren
Hof	Praatje maken Relaties	Bekende vreemden	Mensen ontmoeten Gedeeld gebruik	
Waakzaamheid	Sociale controle Geborgen	Aangesproken worden	<i>Veilig</i> Parkbeheerder	<i>Veilig</i>

Een algemene opmerking betreft de mate waarin de kernwaarden herkenbaar en concretiseerbaar zijn. Als we kijken naar hoe de vier *kernkwaliteiten* (gebruik, toegankelijkheid, comfort, sociabiliteit) terug komen in de zes kernwaarden valt op dat de kernwaarden sterk zijn gericht op de kwaliteit sociabiliteit. Dat valt ook op in de notities die de professionals maken over de kernwaarden: de notities gaan vooral over hoe mensen met elkaar en, in mindere mate, met hun omgeving omgaan. Uit de notities blijkt dat daar waar bijna geen mensen te zien zijn, het lastig is om de kernwaarden te herkennen. Dat betekent ook, dat wanneer de kernwaarden moeilijk herkenbaar zijn, dit moeilijk is om te zetten in concrete acties en verbeteringen. Het is immers moeilijk, maar wellicht des te uitdagender, om er rechtstreeks voor te zorgen dat een ruimte meer sociabel wordt: dat mensen meer naar elkaar kijken, meer aandacht voor elkaar hebben, meer inspiratie uit de ruimte putten, et cetera.

Het is gemakkelijker om concrete acties te richten op de kernkwaliteiten 'gebruik', 'toegankelijkheid' en 'comfort' en na te denken over hoe sociabiliteit (ontmoeten, omgang met elkaar en met de ruimte) tot stand kan komen via deze drie kwaliteiten. Dat betekent niet dat investeringen enkel afstandelijk en fysiek kunnen zijn: een investering in gebruik, toegankelijkheid en comfort is een investering in *randvoorwaarden* en daarmee automatisch ook een investering in sociabiliteit en ontmoeten omdat dit sterk afhankelijk is van deze randvoorwaarden.

De kernwaarden betrokkenheid (vooral het element schoon/heel) en waakzaamheid zijn direct te koppelen aan *comfort*.

Deze kernwaarden waren voor professionals ook gemakkelijker terug te zien in de publieke ruimten en lenen zich goed voor concrete verbeterpunten. Betrokkenheid zien we ook terug in *toegankelijkheid*: in hoeverre wordt bij de inrichting rekening gehouden met mindervalide mensen? Een combinatie van betrokkenheid en waakzaamheid zien we ook terug in informeel toezicht (sociale controle) door bewoners.

'Diaspora' komt terug in het aanbod van de diverse etnische winkels en 'Nederlandse' winkels. Doordat een gemengd aanbod een gemengd publiek trekt, vertaalt de samenstelling van voorzieningen (kernkwaliteit *gebruik*) zich haast automatisch in lichte ontmoetingen over scheidslijnen heen. Daar zien we ook een relatie met de kernwaarden ruimdenkendheid en variatie. Voor lichte ontmoetingen is het niet noodzakelijk dat iedereen van dezelfde voorzieningen gebruikt maakt of dat er persoonlijke interactie is. Op de Papsouwselaan zien we dat enige selectie van publiek naar type winkel toch een gemengd publiek in de winkelstraat brengt. Diaspora komt dan ook tot uitdrukking in elkaar ruimte geven: leven en laten leven. Hetzelfde kan bereikt worden door de programmering (buurtactiviteiten en festivals) af te stemmen op een divers publiek.

De kernwaarde 'hof' betreft onder andere delen en ontmoeting. Gedeeld *gebruik* van plekken, te bereiken door gemengde voorzieningen en programmering, faciliteert verschillende vormen van ontmoeten: van lichte interacties tot persoonlijke relaties. In dit rapport komt naar voren hoe deze vormen van ontmoeten vorm krijgen in de verschillende publieke ruimten.

8.4 De Poptahof-identiteit in leefstijlen: rode en gele invullingen

De toekomstige Poptahof-bewoners zijn mensen met de leefstijlen 'rood' (Samen Leven) en 'geel' (De Buurt) (zie voor een uitgebreidere beschrijving bijlage B).⁵⁶ Beide leefstijlen voelen zich prettig te midden van diversiteit (in plaats van homogeniteit). Voor mensen met een rode leefstijl speelt individuele vrijheid en tonen dat je anders bent een belangrijke rol, waar voor mensen met een gele leefstijl het meer draait om sociale verbondenheid en harmonie met anderen. Kernelementen van de leefstijlen zijn:

1. Geel: de wil tot betrokkenheid, er wat van willen maken - ontmoeting, gezelligheid, saamhorigheid.
2. Rood: een open relativerende houding naar de ander - levendigheid, lokale voorzieningen zoals de bakker en de markt, culturele en sociaaleconomische diversiteit.

Eén van de vragen in dit onderzoek luidde: welke wensen, behoeften en ervaringen hebben de twee bewonerscategorieën ten aanzien van de publieke ruimten? Hoe kunnen deze twee leefstijlen worden gefaciliteerd? Gebruik van de publieke ruimten en ontmoeten hoeven voor hen niet dezelfde betekenis te hebben. Hoewel we de geïnterviewde bewoners geen leefstijlentest hebben laten afnemen, kunnen we de rode en gele leefstijlen wel herkennen in het buurtgebruik van de verschillende bewoners.

Overigens hebben veel bewoners niet een duidelijke gele of rode leefstijl maar verenigen zij een combinatie van rode en gele elementen in hun leefstijl.

⁵⁶ Classificaties zijn van de The SmartAgent Company.

De profielen (zie ook de kaders) zijn dan ook meer richtinggevend voor het afstemmen van inrichting, voorzieningen en activiteiten.

In het faciliteren van rode en gele leefstijlen zijn sommige kernkwaliteiten belangrijker dan andere. Tabel 8.3 vat één en ander samen. Voor de meeste mensen, ongeacht hun leefstijl, zullen alle kwaliteiten in enige mate van belang zijn voor een positieve ervaring van de publieke ruimte. Er zijn wel enkele nuanceverschillen die samenhangen met wat mensen doen en willen doen in de publieke ruimten.

Tabel 8.3: Nuanceverschillen in vier kernkwaliteiten voor gele en rode leefstijlen

	Gele leefstijl	Rode leefstijl
Gebruik	Functioneel en sociale leven Programmering: iets te doen	Vooral functioneel Programmering: iets te zien
Toegankelijkheid	Moeite doen mag	Minimale moeite
Comfort	Schoon, heel en veilig Aantrekkelijke wandelroutes en zitplekken	Schoon, heel en veilig Aantrekkelijke wandelroutes
Sociabiliteit	Sterke ontmoeting: sociale leven Lichte ontmoeting: observeren, herkennen	Vooral lichte ontmoeting: observeren, herkennen

Gebruik

Voor beide leefstijlen hebben de voorzieningen een rol in het voorzien in de dagelijkse behoeften. Voor mensen met gele leefstijlen geldt echter ook dat de lokale publieke ruimten vaker een rol spelen in het sociale leven - het aangaan en onderhouden van persoonlijke contacten en relaties. Dat betekent dat mensen een locatie gebruiken om mensen te ontmoeten in sterke zin (afspreken, samen zijn, mensen leren kennen). Die locatie moet daartoe dan wel de mogelijkheid bieden. Sociale activiteiten of de mogelijkheid zelf vorm te geven aan ontmoetingen spelen een belangrijkere rol. Daarmee kan rekening worden gehouden wat betreft de programmering en inrichting. Voor de inrichting geldt bijvoorbeeld: zijn er voldoende zitplekken om samen te zitten? Voor de programmering geldt: is er iets te doen?

Mensen met een rode leefstijl gebruiken de publieke ruimte meer functioneel en in het voorbijgaan. Dat betekent niet dat de plekken niet belangrijk voor ze zijn. Het betekent wel dat programmering en voorzieningen voor hen minder hoeven te zijn gericht op contacten en relaties. Voor de programmering geldt meer: is er iets te zien? De programmering kan bijdragen aan het imago van de buurt als een levendige plek, zonder dat mensen noodzakelijk zelf meedoen met de activiteiten.

Toegankelijkheid

Omdat mensen met rode leefstijlen vooral gebruik maken van publieke ruimte in het voorbijgaan en tijdens de dagelijkse routineactiviteiten is toegankelijkheid, de open inrichting, van een plek essentieel om hen naar een plek te krijgen. Als mensen teveel moeite moeten doen om na een dag werken de dagelijkse boodschappen te halen, dan gaan ze naar elders.

Voor mensen met gele leefstijlen geldt dat ze publieke ruimten functioneel gebruiken en als plek om mensen te ontmoeten. Voor deze tweede functie is minimale toegankelijkheid minder noodzakelijk: het is meestal minder erg om wat meer moeite te doen ergens te komen als we daar samen naar toe gaan of weten dat iemand op ons wacht. Het gebruik van de publieke ruimte heeft een sociaal doel en dat mag iets meer tijd en moeite kosten (hoewel de weg ernaar toe natuurlijk vrij van obstakels moet zijn!).

Comfort

Voor mensen met gele leefstijlen is het belangrijker dat de publieke ruimte comfortabel is om te *verblijven*. Zijn er zitplekken en valt er wat te kiezen: in de schaduw of juist in de zon, afgelegen of juist centraal en in het zicht, vlakbij waar de kinderen spelen of juist wat verder weg van het rumoer? Een plek moet veilig zijn, maar daarnaast ook het imago hebben van een gezellige plek. Wat gezellig is, is natuurlijk niet voor iedereen hetzelfde: sommige mensen vinden het fijn nieuwe mensen te ontmoeten (bijvoorbeeld tijdens een buurttafel), anderen zijn liever met mensen die ze al kennen (wat bijvoorbeeld prima mogelijk is tijdens een festival of in het Poptapark). Daarnaast moeten de publieke ruimten waarin zij verblijven natuurlijk schoon, heel en veilig zijn. Dat lezen zij af aan zowel de staat van de fysieke ruimte als de manier waarop mensen met elkaar omgaan in die ruimte. Voor we ergens gaan zitten moeten we het gevoel hebben daar welkom te zijn.

Voor mensen met rode leefstijlen is veiligheid en imago eveneens belangrijk. Het beeld over de plek doen zij echter vluchtiger op tijdens de dagelijkse routineactiviteiten of via (korte) gesprekken met medebewoners. Gedurende kortere bezoeken als passant maken ze een inschatting van een plek vooral op basis van de fysieke omgeving: is het schoon en heel, ziet het er mooi en aantrekkelijk uit? Op basis van hun vluchtige observaties maken ze een inschatting over de veiligheid van een plek.⁵⁷ Het beeld dat zij hebben van een plek hangt sterk samen met wat zij denken dat *andere* mensen daar doen: houden zij het schoon, komen mensen daar samen? Een plek die niet schoon en beheerd is, geeft een negatief signaal af over hoe mensen (bewoners, winkeliers en professionals) met de ruimte omgaan. De fysieke staat van een plek kan worden gebruikt om informatie te krijgen over medebewoners die zij niet persoonlijk kennen (dat geldt uiteraard ook voor mensen met gele leefstijlen). Comfort in termen van schoon en heel is daarom *ook* belangrijk wanneer mensen slechts kort en vluchtig ergens zijn.

Sociabiliteit

Ontmoeten betekent voor iemand met een gele leefstijl iets anders dan voor iemand met een rode leefstijl. Vanuit de oriëntatie "ik ben anders" betekent ontmoeten in een rode leefwereld nieuwsgierigheid naar de ander en andere leefwijzen, maar zonder noodzakelijk persoonlijke contacten te leggen. Mensen vinden een gemengde omgeving interessant omdat ze anderen kunnen observeren en iets meekrijgen over andere leefwijzen en culturen. Een etnisch-gemengde publieke ruimte biedt de mogelijkheid daartoe. Voor hen moeten de publieke ruimten dus vooral *lichte* ontmoetingen mogelijk maken. Soms leidt dat natuurlijk ook tot sterkere contacten, en afhankelijk van de levensfase mengen mensen zich wel of niet in het sociale leven in de buurt.

⁵⁷ Vgl. Blokland, 2009.

Vanuit de oriëntatie “ons soort mensen” draait ontmoeten in een gele leefwereld om een zekere verbondenheid met anderen. Herkennen en de mogelijkheid om contact te leggen zijn belangrijk, hoe oppervlakkig dat contact ook mag zijn. De publieke ruimten bieden mogelijkheden om contacten met bekenden te onderhouden en nieuwe contacten te vormen. Voor hen zijn dus zowel sterke als lichte ontmoetingen belangrijk. Zij hechten waarschijnlijk meer waarde aan een zekere stabiliteit wat betreft de inrichting, programmering en het publiek van een publieke ruimte, wat herkenning en verbondenheid gemakkelijker maakt. Te veel dynamiek of levendigheid kan ontmoeting, herkenning en verbondenheid moeilijker maken.

Invulling rode leefstijl

Man en vrouw (20-30), samenwonend, vijf jaar in de Poptahof

Ze zijn in de Poptahof komen wonen tijdens hun studie en zijn daarna blijven hangen. De Poptahof is levendig, veel levendiger dan bijvoorbeeld die nieuwbouwwijk bij Den Hoorn waar ze ook hebben gekeken, dat is “een dooie boel”. Daar spelen kinderen in hun eigen tuin, hier spelen ze in het park. De verschillende mensen en culturen zijn leuk om naar te kijken. Ze kennen geen mensen in de buurt, behalve dan hun nieuwe burens waar ze een beetje contact mee hebben. In hun vrije tijd doen ze nooit iets in hun buurt. Boodschappen doen ze bij de internationale supermarkt aan de Papsouwselaan, ze houden van buitenlands eten. Ze vinden het leuk om daar langs de winkels te lopen, al gaan ze er alleen naar toe als ze iets nodig hebben. De winkels zijn niet mooi maar het is wel één van de leukste plekken in de buurt. Als er activiteiten zoals festivals zijn gaan ze altijd wel even kijken, kijken wat voor lekker eten er te halen is. Maar ze houden hun agenda er niet voor vrij.

Man en vrouw (60-69), samenwonend, kinderen uit huis, zes maanden in de Poptahof

Hij woont van kleins af aan in Delft, zij is geboren en getogen Delftenaar. De “multiculturele samenstelling” en de voorzieningen in de buurt vinden ze aantrekkelijk. In het Poptapark komen ze alleen als hun kleinkinderen op bezoek zijn en met activiteiten zoals het Jazz Festival. Ze vinden het park niet heel interessant, maar het is er toch leuk, “gezellig al die mensen”, echt een ontmoetingsplek voor verschillende groepen. De multiculturele winkels aan de Papsouwselaan vinden ze boeiend en wat hen betreft maken Kruidvat, Blokker en apotheek plaats voor nog meer van zulke winkels en een leuk eettentje. Ze doen hier boodschappen en zien dat het een ontmoetingsplek is voor anderen, dat maakt de plek gezellig. Ze zijn van plan om binnenkort naar de buurttafel te gaan, uit “nieuwsgierigheid” en ze vinden het leuk om wat mensen te leren kennen. Contact met de burens vinden ze belangrijk, want het is gezellig en bovendien spreek je elkaar makkelijker aan als er problemen zijn. De Moe’s tuin is “niks voor ons maar wel een mooi initiatief”.

Invulling gele leefstijl

Vrouw (40-50), getrouwd en moeder van twee tieners, tien jaar in de Poptahof

Het sociale leven speelt zich voor een belangrijk deel in de buurt af, ze heeft veel contacten in de buurt, via vrijwilligerswerk, school en flat. Als ze de buurt in gaat, komt ze meestal wel iemand tegen waarmee ze een kletspraatje maakt. Met mooi weer maakt ze met vrienden en kennissen thee en koffie om op te drinken in het Poptapark. “Iedereen mag er dan bij komen zitten en dan gezellig kletsen”. Ze gaat altijd kijken bij de evenementen in de buurt, soms helpt ze mee met organiseren. Vooral vroeger, toen haar kinderen nog klein waren, ging ze vaak de buurt in voor een praatje. Voor haar is de galerij “onderdeel van de woonkamer”: er staan tuinstoelen en regelmatig staan er mensen voor de deur om thee te drinken, of gaat zij naar een van haar burens.

Het is “gezellig” in de buurt, soms zijn er conflicten maar “ach, dat zijn het zout en peper van het leven en geeft smaak”. Ze gaat graag met vriendinnen en flatgenoten naar Groene strook Noord om eendjes te voeren, of naar de skatebaan om naar de jongeren daar te kijken, “hartstikke leuk”.

Man (20-30), alleenstaand en inwonend bij zijn moeder, hele leven in de Poptahof

Vaak loopt hij even naar de Speelbal en doet daar een “bakkie” met de mensen. Hij gaat ook vaak naar de Moe’s tuin, samen met zijn moeder heeft hij daar een tuintje, en daar gaat hij vaak heen om even te kletsen. De moestuin is echt een ontmoetingsplek voor alle culturen, van Nederlanders tot Surinamers, allemaal, vertelt hij. In de Groene strook Noord gaat hij vaak hengelen en eendjes voeren. De activiteiten in de Poptahof vindt hij erg leuk en als hij kan dan springt hij bij, om te helpen met sjuouwen, dingen opstellen enzo. Nieuws over activiteiten krijgt hij meestal van zijn moeder. De flats zijn gehorig, maar als zijn buurman een feestje wil geven en hem dat van tevoren laat weten dan heeft hij er geen problemen mee. “We leven allemaal met elkaar.”

8.5 Professionals als co-onderzoekers: lessen en resultaten

De Poptahof-professionals zijn gedurende het hele onderzoek nauw betrokken geweest bij zowel de opzet en uitvoering van het onderzoek als bij het formuleren van concrete aanbevelingen. In feite zijn zij gedurende het onderzoek co-onderzoekers geweest. Het doel van deze opzet was:

- Ervoor te zorgen dat de professionals al in de loop van het onderzoek de vruchten plukken van het onderzoek, in plaats van na pas een jaar de resultaten in de rapportage te lezen.
- Zo de koppeling tussen onderzoek en praktijk te vergemakkelijken.
- Het onderzoek te gebruiken om professionals op andere dan gebruikelijke manieren in contact te brengen met de buurt en haar bewoners, met andere woorden, om ze achter hun bureau vandaan en de buurt in te krijgen.

Ter afsluiting van deze onderzoeksrapportage bekijken we welke lessen we kunnen leren van deze opzet en welke resultaten er zijn geboekt met deze aanpak.

Bijeenkomsten

Tabel 8.4: Overzicht bijeenkomsten

	Inhoud	Vorm
Startbijeenkomst (10 en 12 november)	Introductie onderzoek, instructie observaties	Oefenen observeren
Tussentijdse bijeenkomst 1 (19 januari)	Eerste bevindingen, voortgang onderzoek	Quiz over bevindingen; Bespreking aan de hand van de vragen “Wat zou je willen behouden en wat zou je willen veranderen aan de publieke ruimten?”
Tussentijdse bijeenkomst 2 (23 maart)	Tussentijdse bevindingen	Rondwandeling langs de publieke ruimten
Tussentijdse bijeenkomst 3 (29 juni)	Eerste resultaten en conclusies	Observeren en foto’s nemen ter illustratie van observaties

Eindbijeenkomst (5 oktober)	Conclusies en aanbevelingen	Formulieren concrete aanbevelingen per locatie
--------------------------------	--------------------------------	--

Naast een start- en eindbijeenkomst zijn er drie tussentijdse bijeenkomsten georganiseerd waarin eerste bevindingen, tussentijdse resultaten en de voortgang van het onderzoek zijn besproken. Tijdens de eindbijeenkomst hebben de professionals zelf concrete aanbevelingen - op basis van de bevindingen van het onderzoek en eigen ervaringen - geformuleerd (zie tabel 8.5). Daarnaast is met de professionals besproken hoe zij hun deelname als co-onderzoekers hebben ervaren en wat zij er aan hebben gehad voor hun dagelijkse werkzaamheden in de Poptahof.

Tabel 8.5: Aanbevelingen geformuleerd door de Poptahof-professionals

Leefdek Akropolishof	Trap entree stroever maken
	Leren van eerste ervaringen voor nieuwe velden: alles afmaken voor oplevering of duidelijker zijn over wat bij oplevering af is en wat nog moet komen.
Winkelstraat Papsouwsewaan	Doorsteek veld 4/8 afsluiten voor gemotoriseerd verkeer en inrichting als verlengstuk Poptapark
	Gevel parkeergarage (blinde muur) aantrekkelijker maken d.m.v. kunst of foto
Poptapark	Speelbal: functies uitbreiden (drinkwater, stoelenverhuur, parasolverhuur, toilet)
	Informatiebord plaatsen
	Sporttoestellen voor senioren
	EHBO-cursus voor parkbeheerders
	Verplaatsbare stoelen/banken/zitzakken
	'Raspbrug' aanpassen
	Fiets- en wandelgedeelte van het pad verduidelijken
	Beschutting: iets met de blauwe palen doen, bijvoorbeeld bevestigen van zonneschermen
Groene strook Noord	Voorlopig niets veranderen, i.v.m. toekomstige ontwikkelingen Poptahof Noord
	Meer verlichting, laag bij de grond (geen schijnveiligheid creëren)
Algemeen	Regelmatig mini-interviews op locatie houden, bijvoorbeeld koppelen aan driemaandelijks overleg

Observaties op locatie

Twintig professionals hebben als co-onderzoekers de publieke ruimten geobserveerd, sommigen gedurende het hele project, anderen gedurende delen van het project.⁵⁸ Hoewel de professionals tijdens elk seizoen vrij waren zelf een tijdstip te kiezen om te gaan observeren, werd het in de loop van het onderzoek duidelijk dat het voor de meesten moeilijk was om hiervoor tijd vrij te maken. Zij zagen wel de toegevoegde waarde van het zelf in de buurt observeren, maar in de praktijk bleek het lastig om het observeren in te plannen. De professionals hebben dan ook minder geobserveerd dan van tevoren was bedacht.⁵⁹

⁵⁸ Sommigen konden vanwege drukte niet altijd meedoen, anderen stopten omdat zij van baan veranderden.

⁵⁹ Naar aanleiding daarvan is na het eerste seizoen besloten een aantal studenten in te zetten voor de observaties, en het aantal observaties uit te voeren door de professionals te verminderen.

Een les is om van tevoren beter te bespreken wie hoeveel tijd kan investeren en om de professionals niet volledig te belasten met de gegevensverzameling. Voor hen staat het proces van het onderzoek voorop. Om zeker te zijn dat voldoende gegevens worden verzameld voor de analyses is het raadzaam ook anderen, bijvoorbeeld studenten, in te zetten.

Wat heeft het observeren volgens de professionals opgeleverd? Een aantal professionals menen dat het observeren weinig nieuwe inzichten bracht: wat ze zagen gebeuren in de publieke ruimten lag min of meer in de lijn der verwachting. Anderen zagen een toegevoegde waarde in de nieuwe vorm van contact leggen met de buurt en bewoners. Professionals ondervonden bijvoorbeeld aan den lijve vormen van betrokkenheid (gedag zeggen) en waakzaamheid (informele sociale controle, vragen naar hun bezigheden) door bewoners en passanten. Professionals maakten via het observeren de publieke ruimten mee als gebruiker en ontdekten zo, bijvoorbeeld, de drukte en gezelligheid van het Poptapark op een zonnige zondagmiddag en het gebrek aan beschutting op een winderige herfstdag aan de Papsouwselaan. Als middel om professionals op een andere manier in contact te brengen met de buurt en haar bewoners kunnen we concluderen dat het observeren daarvoor een geschikte methode is.

Mini-interviews op locatie

Tien professionals hebben meegedaan met de mini-interviews op locatie in juni en juli. Zij waren hierover unaniem positief. Verhalen en ervaringen van bewoners en andere gebruikers werden meer concreet. Naar aanleiding van de mini-interviews op het leefdek is een structureel overleg gestart en na de mini-interviews met bewoners van Delfshove heeft het realiseren van meer betrokkenheid bij de buurt een nieuwe impuls gekregen. De professionals zagen de mini-interviews als een geslaagde methode om buiten de formele structuren met (nieuwe) bewoners in contact te komen. Het bleek een goede manier om mensen te spreken die professionals anders nooit zouden spreken: mensen die niet aanschuiven bij het buurtplatform, mensen die geen vrijwilligerswerk doen en mensen die niet op activiteiten afkomen. De professionals formuleerden zelf tijdens de eindbijeenkomst de aanbeveling om regelmatig een ronde mini-interviews te houden, bijvoorbeeld als onderdeel van het driemaandelijks overleg.

Daarmee kunnen we mini-interviews als een geslaagde vorm van co-onderzoek beschouwen. Het vereist weinig tijd en voorbereiding, de gesprekken met mensen kunnen zowel leerzaam als gewoon leuk zijn (hoewel ook serieuze klachten werden besproken), en de methode is gemakkelijk in te zetten in relatie tot vragen die spelen bij de professionals.

Aanbeveling

- Mini-interviews op locatie zijn een geschikte en leuke manier om in contact te komen met bewoners en snel en eenvoudig informatie te verzamelen. Houd een aantal keer per jaar mini-interviews op locatie. Trommel een paar collega's op, schrijf twee of drie vragen op papier en ga de buurt in.

BIJLAGE A: LITERATUURVERWIJZINGEN

Abrams en Bulmer (1986) *Neighbours. The work of Philip Abrams*. Cambridge: Cambridge University Press.

Atelier Kempe Thill (2010) *Otterpleinen: Moderne stadsbiotopen. Op zoek naar sociale allure in de post-oorlogse woonwijk*. Rotterdam: SEV.

Blokland, Talja (1998) *Wat stadsbewoners bindt. Sociale relaties in een achterstandswijk*. Kampen: Kok Agora.

Blokland, Talja (2006) *Het sociaal weefsel van de stad. Cohesie, netwerken en korte contacten*. Den Haag: Dr. Gadius Hendriks Stichting.

Blokland, Talja (2008) *Oog voor elkaar. Veiligheidsbeleving en sociale controle in de grote stad*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Boonstra, Nanne en Niels Hermens (2009) Niet welkom op het plein. Veilige speelpleinen sluiten ook groepen uit. In: Hans Boutellier, Nanne Boonstra en Marcel Ham (red.), *Omstreden ruimte. Over de organisatie van spontaniteit en veiligheid*. Amsterdam: Van Genneep, pp. 33-48.

Clark, Andrew, Caroline Holland, Jeanne Katz and Sheila Peace (2009) Learning to see: lessons from a participatory observation research project in public spaces, *International Journal of Social Research Methodology*, 12 (4), pp. 345-360.

Engbersen, Radboud en Karin Voogd (2005) *Kom naar buiten! Thuis Op Straat is er ook!* Rotterdam: Uitgeverij De Knappe Man.

Hajer, Maarten en Arnold Reijndorp (2004) *Op zoek naar nieuw publiek domein*. Rotterdam: NAI Uitgevers.

Jacobs, Jane (1961) *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Random House.

Hastings, Annette en Jo Dean (2003) Challenging images: tackling stigma through estate regeneration, *Policy & Politics*, 31 (2), pp. 171-184.

Holland, Caroline, Andrew Clark, Jeanne Katz en Sheila Peace (2007) *Social interactions in urban public places*. Bristol: The Policy Press.

Koopmans, Marnix (2007) De leefbaarheid en het imago van buurten, *Tijdschrift voor de Volkshuisvesting*, 6 (1): pp. 27-32.

Kusenbach, Margarethe (2003) Street phenomenology. The go-along as ethnographic research tool, *Ethnography*, 4 (3), pp. 455-485.

Low, Setha M., Dana H. Taplin and Mike Lamb (2005) Battery Park City: An Ethnographic Field Study of the Community Impact of 9/11, *Urban Affairs Review*, 40 (5), pp. 655- 682.

Lynch, Kevin (2003 [1960]) The city image and its elements, from *The Image of the City* (1960). In: Patrick T. LeGates en Frederic Stout (2003) *The city reader*. Third edition. London/New York: Routledge.

Müller, Thaddeus (2002) *De warme stad. Betrokkenheid bij het publieke domein*. Utrecht: Van Arkel.

Sampson, Robert J. (2009) Disparity and diversity in the contemporary city: social (dis)order revisited, *British Journal of Sociology*, 60 (1): pp. 1-31.

Soenen, Ruth (2006) *Het kleine ontmoeten: over het sociale karakter van de stad*. Antwerpen: Garant.

Wilson, James Q en George L. Kelling (1982) The Police and Neighbourhood Safety: Broken Windows, *Atlantic Monthly*, 248 (3): pp. 29-38.

Whyte, William H. (1988) *City. Rediscovering the Center*. New York: Anchor Books.

Statistieken

Gebiedsanalyse Poptahof (concept). Een vergelijking van de buurten Poptahof Noord en Zuid met Delft. Gemeente Delft, Cluster Middelen, Afdeling Onderzoek & Statistiek, mei 2010.

Gemeente op maat, Delft. CBS. <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/A5CFE9E7-AE63-49F4-97C4-F75B3C036604/0/Delft.pdf>

Websites

Project for Public Spaces: www.pps.org.

Zie vooral de artikelen:

- The Power of 10: <http://www.pps.org/the-power-of-10/>
- What Makes a Successful Place?: <http://www.pps.org/grplacefeat/>
- Safety & Security in Public Space: <http://www.pps.org/safetysecurity/>

BIJLAGE B: TOELICHTING OP DE KERNWAARDEN- EN LEEFSTIJLENBENADERING

Uitgangspunt voor de vernieuwing van de Poptahof is de identiteit van de Poptahof, uitgedrukt in zes kernwaarden en twee leefstijlen. De identiteit beschrijft zowel wat de buurt nu is als wat het gaat worden en is de leidraad voor interventies en de manier waarop de Projectorganisatie Poptahof werkt.

Kernwaarden

De Holland Branding Group heeft in 2005 een onderzoek uitgevoerd naar de identiteit van de Poptahof. Op basis van interviewsessies met bewoners en professionals zijn zij tot de volgende zes kernwaarden gekomen die de identiteit van de Poptahof beschrijven:

- Variatie - intens, web, uitdaging
- Ruimdenkendheid - relativerend, onderzoekend, inspiratie
- Betrokkenheid - aandacht, schoon/heel, attent
- Diaspora - in den vreemde, intercultuur en wereldburger
- Hof - delen, ontmoeten, connectie
- Waakzaamheid - paraat, veilig, ontspannen

De kernwaarde *diaspora* drukt uit dat iedereen in Poptahof woont tussen mensen met andere gebruiken. Autochtonen beschouwen Poptahof als hun traditionele plek, allochtonen beschouwen het als een plek waar ze hun nieuwe toekomst op gaan bouwen. Anderen wonen hier tijdelijk of lang, maar steeds met het verlangen naar hun land van herkomst. Dit kan leiden tot een cultuur waarin men welwillend met elkaar omgaat en culturele verschillen worden onderzocht en inspirerend zijn.

Een positieve houding ten opzichte van andere culturen vraagt *ruimdenkendheid* en *betrokkenheid*.

Betrokkenheid betekent verantwoordelijkheid willen nemen voor de gemeenschap waarin je woont, er iets van willen maken. Niet direct oordelen, maar observeren, onderzoeken en relativeren. Ruimdenkend zijn past bij plaatsen waar veel *variatie* is, waar mensen dicht op elkaar leven, ieder eigen keuzes kan maken en waar veel informele mogelijkheden tot ontmoeten zijn.

De *hof*, het openbaar gebied tussen de bouwblokken, is de plek waar de levens van de 'Poptahoffers' elkaar kruisen. Het moet voor iedereen een aantrekkelijk gebied zijn met afwisseling van rust en activiteit. Met groen, water, speel-, wandel- en zitgelegenheden. Voorwaarde is dat iedereen zich er veilig voelt en dat het schoon en heel blijft. Daarvoor is *waakzaamheid* geboden. Van de mensen zelf en ook van hulpdiensten, zoals beheer, reiniging en politie.

Leefstijlen

Om ervoor te zorgen dat er een goede match is tussen de (toekomstige) bewoner en de identiteit van Poptahof wordt gewerkt met leefstijlprofielen. Deze zijn door Woonbron in samenwerking met SmartAgent Company vastgesteld.

SmartAgent Company heeft op basis van het onderzoek naar de Poptahof-identiteit een analyse uitgevoerd naar kansrijke doelgroepen en hun woonwensen. Daaruit is naar voren gekomen dat de identiteit het best aansluit bij de woonmilieus 'Samen Leven' en 'De Buurt', welke corresponderen met de leefstijlen *rood* en *geel*. Beide leefstijlen voelen zich prettig te midden van diversiteit (in plaats van homogeniteit). Ze verschillen voor wat betreft hun ego-/groepsoriëntatie. Voor mensen met een rode leefstijl draait het meer om "ik ben anders" en speelt individuele vrijheid en tonen dat je anders bent een belangrijke rol. Voor mensen met een gele leefstijl draait het meer om "ons soort mensen" en speelt sociale verbondenheid en harmonie met anderen een belangrijke rol. De geformuleerde kernwaarden sluiten goed aan bij mensen met een rode of gele leefstijl. Daarom richt de Projectorganisatie Poptahof zich bij de ontwikkeling van Poptahof op de doelgroep die past bij de rode of de gele leefstijl.

De rode leefstijl heeft een belevingswereld die wordt gedreven door *vitaliteit*. Belangrijk is je eigen gang gaan en aantonen dat je anders bent dan anderen. Mensen met een rode leefstijl maken hun eigen keuzes. De stad, met al haar voorzieningen, past uitstekend bij hen. In de buurt mogen allerlei mensen door elkaar wonen, dat is juist interessant. De kernwaarden *variatie, ruimdenkendheid en diaspora* sluiten hier goed bij aan.

- Levenslust
- Uitdaging
- Vrijheid
- Passie
- Eigenzinnig
- Intelligent
- Zelfbewust
- Genieten van het leven

De gele leefstijl wordt gekenmerkt door *harmonie*. Sociaal contact, spontane ontmoetingen en gezelligheid staan voorop. Een kindvriendelijke (buiten)wijk is de natuurlijk habitat voor deze mensen. Daar kan een gezin met kinderen goed leven met voorzieningen als een winkelcentrum en scholen dicht in de buurt. Hierbij passen de kernwaarden *betrokkenheid, hof en waakzaamheid*.

- Evenwicht tussen gezin en carrière
- Interesse in anderen
- Gemakkelijk
- Sociale verbondenheid
- Harmoniezoekers
- Saamhorigheid
- Spontaniteit
- Gelijkheid

BIJLAGE C: LIJST VAN GEÏNTERVIEWDE BEWONERS (GEANONIMISEERD) EN PROFESSIONALS

Kenmerken	Aantal
Bewoners Akropolishof (koop)	20
Bewoners elders Poptahof (huur)	10
Man	15
Vrouw	15
Alleenstaand	7
Alleenstaand, met kinderen	1
(Echt)paar	13
(Echt)paar, met kinderen	9
Leeftijd:	
20-29	9
30-39	9
40-49	6
50-59	2
60-69	2
70+	3
Actief in de buurt (geweest)	5
Autochtoon Nederlands	20
Niet-Nederlandse etnische achtergrond	11
Werk	23
Werkloos/pensioen	8
Woontuur in jaren:	
0-1	21
2-5	2
6-10	3
11+	5

Professionals	Organisatie
Vanessa Altena	Projectorganisatie Poptahof
Franciska Groen	Gemeente Delft, wijkzaken
Lida Kersten	Breed Welzijn Delft
Toto van der Star	Projectorganisatie Poptahof
Arko Veefkind	Ingehuurd via Breed Welzijn Delft
Farah Mohamud	Projectorganisatie Poptahof, parkbeheerder
Mohamed Yusuf	Projectorganisatie Poptahof, parkbeheerder

BIJLAGE D: LIJST VAN PROFESSIONALS DIE HEBBEN DEELGENOMEN ALS CO-ONDERZOEKERS (OBSERVATIES EN MINI-INTERVIEWS)

Naam	Functie	Organisatie
Annemiek Jansen	Projectleider	Gemeente Delft, projecten
Angelique Mergler	Stedenbouwkundig ontwerper	Gemeente Delft, ruimtelijke ordening
Arko Veefkind	Projectleider Participatie	Ingehuurd via Breed Welzijn Delft
Arne Marsman	Planeconoom	Kristal projectontwikkeling
Charlotte Wiering	Projectleider Kunst en Cultuur	Projectorganisatie Poptahof
Cyril Parchomov	Projectleider	Gemeente Delft, projecten
Franciska Groen	Wijkcoördinator	Gemeente Delft, wijkzaken
Janet Otter	Stedenbouwkundig ontwerper	Gemeente Delft, ruimtelijke ordening
Johan van Halderen	Complexbeheerder	Woonbron Delft
Leendert Wiebenga	Sociaal regisseur	Woonbron Delft
Lida Kersten	Opbouwwerker	Breed Welzijn Delft
Lienke Wolff	Projectsecretaresse	Woonbron Delft
Liesbeth Mingardo	Communicatieadviseur	Projectorganisatie Poptahof
Marian van Bleijswijk	Projectsecretaresse	Projectorganisatie Poptahof
Marijke Pruijssers	Gastvrouw	Projectorganisatie Poptahof
Micha Aarts	Communicatieadviseur	Projectorganisatie Poptahof
Mireille Wiegman	Algemeen projectleider	Projectorganisatie Poptahof
Naomi Jubitana	Stagiaire complexbeheer	Woonbron Delft
Nicole Hansen	Junior projectleider	Gemeente Delft, projecten
Peter Boin	Complexbeheerder	Woonbron Delft
Richard Walet	Projectleider Buitenruimte	Projectorganisatie Poptahof
Vanessa Altena	Projectleider Sociaal, Economisch en Cultureel Programma	Projectorganisatie Poptahof
Yusuf Polat	Assistent complexbeheerder	Woonbron Delft

Noot: functies en organisaties ten tijde van deelname aan het onderzoek, inmiddels hebben een aantal professionals een andere functie.

COLOFON

Een verkenning in opdracht van SEV.

Uitgave	SEV
Auteur	Gwen van Eijk, Urban Studies, Universiteit van Amsterdam en Onderzoeksinstituut OTB, Technische Universiteit Delft
Met medewerking van	Jody Milder, Onderzoeksinstituut OTB, Technische Universiteit Delft
In opdracht van	Mireille Wiegman (algemeen projectleider) Projectorganisatie Poptahof
In samenwerking met	Radboud Engbersen en Hanneke Schreuders, SEV
Vormgeving omslag	Absoluut Design, Bergen op Zoom
Druk omslag	Drukkerij Goos, Ouderkerk aan den IJssel
Opmaak	FMZ Tekstverwerking, Vlaardingen

De foto's in dit rapport zijn gemaakt door de Poptahof-professionals tijdens één van de bijeenkomsten in het kader van het onderzoek en door Gwen van Eijk. Uitgezonderd: foto eenden voorkant omslag:

<http://www.publicdomainpictures.net>

Hoewel grote zorgvuldigheid is betracht bij het samenstellen van dit rapport, aanvaarden SEV en de betrokkenen geen enkele aansprakelijkheid uit welke hoofde dan ook voor het gebruik van de in deze publicatie vermelde gegevens.

Rotterdam, november 2010